

# On Birinci Sozun Serhi

Seite 1

























Müellif (ra) bahsi geçen mevzû hakkında "Sünûhât" adlı eserinde şöyle buyurmaktadır:

*"Cumhûru, bürhândan ziyâde me'hazdeki kudsîyyet imtisâle sevk eder. Müctehidînin kitâbları vesîle gibi, cam gibi Kur'ân'ı göstermeli; yoksa vekîl, gölge olmamalı.*

*"Eğer zarûriyyât-ı dîniyyede doğrudan doğruya Kur'ân gösterilse idi, zihin tabîî olarak müşevvik-i imtisâl ve mûkuz-ı vicdân ve lâzım-ı zâtî olan 'kudsîyyet'e intikal ederdi. Ve bu sûretle kalbe meleke-i hassâsiyyet gelerek, îmânın ihtârâtına karşı asamm kalmazdı.*

*"Demek şerîat kitâbları, birer şeffâf cam mâhiyyetinde olmak lâzım gelirken, mürûr-i zamanla mukallidlerin hatâsı yüzünden paslanıp, hicâb olmuşlardır. Evet bu kitâblar, Kur'ân'a tefsîr olmak lâzım iken, başlı başına tasnîfât hükmüne geçmişlerdir.*

*"Meselâ: Bir adam İbn-i Hacer'e nazar ettiği vakit, Kur'ân'ı anlamak ve Kur'ân'ın ne dediğini öğrenmek maksadıyla nazar etmeli. Yoksa, İbn-i Hacer'in ne dediğini anlamak maksadıyla değil.*

*"Eğer cemâat-ı İslâmiyyenin hâcât-ı zarûriyye-i dîniyyesi bizzât Kur'ân'a müteveccih olsa idi, o Kitâb-ı Mübîn, milyonlarca kitâblara taksîm olunan râğbetten daha şedîd bir râğbete, ihtiyâç netîcesi olan bir teveccühe mazhar olur. Ve bu sûretle nüfûs üzerinde bütün ma'nâsıyla hâkim ve nâfiz olurdu. Yalnız tilâvetiyle teberrük olunan bir mübârek derecesinde kalmazdı"<sup>1</sup>*

İşte bu kudsî düstûrlara binâen Risâle-i Nûr'daki her bir mes'ele-i îmâniyyeyi okurken ve anlatırken, evvelâ Kur'ân'ı

---

[1] Sünûhât, s. 22-24.

Müellif (ra) bahsi geçen mevzû hakkında "Sünûhât" adlı eserinde şöyle buyurmaktadır:

*"Cumhûru, bürhândan ziyâde me'hazdeki kudsîyyet imtisâle sevk eder. Müctehidînin kitâbları vesîle gibi, cam gibi Kur'ân'ı göstermeli; yoksa vekîl, gölge olmamalı.*

*"Eğer zarûriyyât-ı dîniyyede doğrudan doğruya Kur'ân gösterilse idi, zihin tabîî olarak müşevvik-i imtisâl ve mûkuz-ı vicdân ve lâzım-ı zâtî olan 'kudsîyyet'e intikal ederdi. Ve bu sûretle kalbe meleke-i hassâsiyyet gelerek, îmânın ihtârâtına karşı asamm kalmazdı.*

*"Demek şerîat kitâbları, birer şeffâf cam mâhiyyetinde olmak lâzım gelirken, mürûr-i zamanla mukallidlerin hatâsı yüzünden paslanıp, hicâb olmuşlardır. Evet bu kitâblar, Kur'ân'a tefsîr olmak lâzım iken, başlı başına tasnîfât hükmüne geçmişlerdir.*

*"Meselâ: Bir adam İbn-i Hacer'e nazar ettiği vakit, Kur'ân'ı anlamak ve Kur'ân'ın ne dediğini öğrenmek maksadıyla nazar etmeli. Yoksa, İbn-i Hacer'in ne dediğini anlamak maksadıyla değil.*

*"Eğer cemâat-ı İslâmiyyenin hâcât-ı zarûriyye-i dîniyyesi bizzât Kur'ân'a müteveccih olsa idi, o Kitâb-ı Mübîn, milyonlarca kitâblara taksîm olunan râğbetten daha şedîd bir râğbete, ihtiyâç netîcesi olan bir teveccühe mazhar olur. Ve bu sûretle nüfûs üzerinde bütün ma'nâsıyla hâkim ve nâfiz olurdu. Yalnız tilâvetiyle teberrük olunan bir mübârek derecesinde kalmazdı"<sup>1</sup>*

İşte bu kudsî düstûrlara binâen Risâle-i Nûr'daki her bir mes'ele-i îmâniyyeyi okurken ve anlatırken, evvelâ Kur'ân'ı

---

[1] Sünûhât, s. 22-24.

ve îzâhıdır. Binâenaleyh, Risâle-i Nûr'u okuyan bir şâhıs, okuduğu mevzûun hangi âyetlerden süzülüp geldiğini bulup anlamalı ve o mevzûu o âyâtın tefsîri niyetiyle okumalıdır. Yoksa -Hâşâ!- Risâle-i Nûr'u, Kur'ân'dan ayrı müstakil bir eser olarak görüp Kur'ân yerinde onu okumak demek değildir.

Risâle-i Nûr'un Müellifi, Risâle-i Nûr'u şahsiyyetine bağlamadığı gibi, okuyucu da bu eserleri Üstâd'ın şahsiyyetine bağlamamalı, belki o eserlerde doğrudan doğruya Kur'ân'ı görüp, okunan mevzûu âyât-ı Kur'âniyyenin tefsîri niyetiyle okumalıdır. Çünkü Risâle-i Nûr, Kur'ân'ın tefsîridir, Üstâdın karîhasından çıkmış bir eser değildir.

Evet, mâdem Risâle-i Nûr dersleri, Kur'ân denizinden akıp gelmektedir. Öyle ise okunan dersler, me'hazi olan Kur'ân'a bağlanmalıdır. O zaman ders doğrudan doğruya Üstâd-ı Hakiki olan Kur'ân'dan alınmış olur. Şâhıs araya girip gölge olamaz. Aksi takdîrde ders şahsa isnâd edilir, kudsiyyetini kaybeder ve dersin ma'nevî te'sîri olmaz.

Demek, dersi şahsa vermeyip Kur'ân'a bağlayınca, o derslerdeki ma'nevî gücün te'sîri olur ve tefeyyüz edilir. Dolayısıyla o dersi alan kişi, kendini bir ma'nevî gücün tasarrufu altında görmeye başlar ve o ma'nevî güç sâyesinde günâhlardan korunmaya çalışır.

Kur'ân'la irtibâtı sağlanmayan bir ders ise, kısa bir zaman sonra te'sîrini yitirir, ma'nevî etkisi de yok olup gider. Böylelikle okunan mevzû anlaşılmadığından yanlış yollara sapılır ve günâhlara girilebilir. Neûzübillâh.

**Hulâsâ:** Risâle-i Nûr'daki mes'eleler; mütefekkirâne, müdakkıkane ve Kur'ân'î bir tefsîr niyetiyle mütâlea edilmelidir.

## Seite 16

ve îzâhıdır. Binâenaleyh, Risâle-i Nûr'u okuyan bir şâhıs, okuduğu mevzûun hangi âyetlerden süzülüp geldiğini bulup anlamalı ve o mevzûu o âyâtın tefsîri niyetiyle okumalıdır. Yoksa -Hâşâ!- Risâle-i Nûr'u, Kur'ân'dan ayrı müstakil bir eser olarak görüp Kur'ân yerinde onu okumak demek değildir.

Risâle-i Nûr'un Müellifi, Risâle-i Nûr'u şahsiyyetine bağlamadığı gibi, okuyucu da bu eserleri Üstâd'ın şahsiyyetine bağlamamalı, belki o eserlerde doğrudan doğruya Kur'ân'ı görüp, okunan mevzûu âyât-ı Kur'âniyyenin tefsîri niyetiyle okumalıdır. Çünkü Risâle-i Nûr, Kur'ân'ın tefsîridir, Üstâdın karîhasından çıkmış bir eser değildir.

Evet, mâdem Risâle-i Nûr dersleri, Kur'ân denizinden akıp gelmektedir. Öyle ise okunan dersler, me'hazi olan Kur'ân'a bağlanmalıdır. O zaman ders doğrudan doğruya Üstâd-ı Hakiki olan Kur'ân'dan alınmış olur. Şâhıs araya girip gölge olamaz. Aksi takdîrde ders şahsa isnâd edilir, kudsiyyetini kaybeder ve dersin ma'nevî te'sîri olmaz.

Demek, dersi şahsa vermeyip Kur'ân'a bağlayınca, o derslerdeki ma'nevî gücün te'sîri olur ve tefeyyüz edilir. Dolayısıyla o dersi alan kişi, kendini bir ma'nevî gücün tasarrufu altında görmeye başlar ve o ma'nevî güç sâyesinde günâhlardan korunmaya çalışır.

Kur'ân'la irtibâtı sağlanmayan bir ders ise, kısa bir zaman sonra te'sîrini yitirir, ma'nevî etkisi de yok olup gider. Böylelikle okunan mevzû anlaşılmadığından yanlış yollara sapılır ve günâhlara girilebilir. Neûzübillâh.

**Hulâsâ:** Risâle-i Nûr'daki mes'eleler; mütefekkirâne, müdakkıkane ve Kur'ân'î bir tefsîr niyetiyle mütâlea edilmelidir.







## METİN

**EY KARDEŞ! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını ve hilkat-i insanın muammâsını ve hakikat-i salâtın rumûzunu bir parça fehmetmek istersen, nefsimle berâber şu temsîlî hikâyeciğe bak:**

## ŞERH

"3. Güneş'i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki,

"4. Güneş'i örttüğünde geceye yemîn olsun ki,

"5. Semâya ve onu binâ eden Zât'a yemîn olsun ki,

"6. Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki,

"7-8. Nefse ve onu cihâzât ve hissiyyâtla hikmet ve adâlet içinde halk edip ona takvâsını ve günâhlarını ilhâm eden; yani hayr ve şer yollarını ona beyân ve tarif eden Zât'a yemîn olsun ki,

"9. Muhakkak nefsinı temizleyip kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir. Diğer bir ma'nâ ile, Ellah'ın temizlediği ve kötülüklerden arındırdığı nefisler kurtuluşa ermiştir.

"10. O nefsi gizleyen, yani gaflet ve ma'siyyet toprağı altında saklayan kimse ziyân etmiştir. Diğer bir ma'nâ ile, kulun irâdesinden sonra, Ellah'ın dalâlete götürdüğü kimse zarara uğramıştır." <sup>1</sup>

Bu risâle, bu âyet-i kerîmelerin tefsîridir. Âyetlerin tafsîlî ma'nâları ve bu risâlenin zikredilen âyetlerle münâsebeti, şerhin son kısmında beyân edilecektir.

**(EY KARDEŞ! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını) sırrını (ve hilkat-i insanın) insanın yaratılışının (muammâsını) bilmesini, tılsımını (ve hakikat-i salâtın) namazın hakikatının (rumûzunu) işaret ettiği ince ma'nâları (bir parça fehmetmek) anlamak (istersen, nefsimle berâber şu temsîlî hikâyeciğe bak:)**

---

[1] Şems, 91:1-10, İbn-i Abbâs, Tefsîr-i Kebîr.

## METİN

**EY KARDEŞ! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını ve hilkat-i insanın muammâsını ve hakikat-i salâtın rumûzunu bir parça fehmetmek istersen, nefsimle berâber şu temsîlî hikâyeciğe bak:**

## ŞERH

"3. Güneş'i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki,

"4. Güneş'i örttüğünde geceye yemîn olsun ki,

"5. Semâya ve onu binâ eden Zât'a yemîn olsun ki,

"6. Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki,

"7-8. Nefse ve onu cihâzât ve hissiyyâtla hikmet ve adâlet içinde halk edip ona takvâsını ve günâhlarını ilhâm eden; yani hayr ve şer yollarını ona beyân ve tarif eden Zât'a yemîn olsun ki,

"9. Muhakkak nefsinı temizleyip kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir. Diğer bir ma'nâ ile, Ellah'ın temizlediği ve kötülüklerden arındırdığı nefisler kurtuluşa ermiştir.

"10. O nefsi gizleyen, yani gaflet ve ma'siyyet toprağı altında saklayan kimse ziyân etmiştir. Diğer bir ma'nâ ile, kulun irâdesinden sonra, Ellah'ın dalâlete götürdüğü kimse zarara uğramıştır." <sup>1</sup>

Bu risâle, bu âyet-i kerîmelerin tefsîridir. Âyetlerin tafsîlî ma'nâları ve bu risâlenin zikredilen âyetlerle münâsebeti, şerhin son kısmında beyân edilecektir.

**(EY KARDEŞ! Eğer hikmet-i âlemin tılsımını) sırrını (ve hilkat-i insanın) insanın yaratılışının (muammâsını) bilmesini, tılsımını (ve hakikat-i salâtın) namazın hakikatinin (rumûzunu) işaret ettiği ince ma'nâları (bir parça fehmetmek) anlamak (istersen, nefsimle berâber şu temsîlî hikâyeciğe bak:)**

---

[1] Şems, 91:1-10, İbn-i Abbâs, Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

Bu risâle, şu üç müşkil ve mühim mes'eleyi halletmektedir:

**BİRİNCİSİ:** "İçinde bulunduğumuz bu âlem nedir? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Vazifesi nedir?" suallerinin tılsımını;

**İKİNCİSİ:** "Bu âlem içindeki insan nedir? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Vazifesi nedir ve ne için halk edilmiştir?" suallerinin muammâsını;

**ÜÇÜNCÜSÜ:** "Namazın hakikatının rumûzunu" hall ve keşfetmektir.

Müellif (ra)'in bu cümlesi işaret etmektedir ki, tılsım-ı âlemin anahtarı insanda, hılkat-ı insanın muammâsının miftâhı da namazın ef'âl, akvâl ve etvârında bulunmaktadır.

Mevzûun daha iyi anlaşılabilmesi için tılsım kelimesinin ma'nâsını bilmek lâzımdır. Risâle-i Nûr Külliyyâtında mühim yer tutan "tılsım" kelimesinin lûgat ma'nâsı: "*Sırr-ı mektûm, yani gizli sır*" demektir.<sup>1</sup>

Kelâm ilmindeki istilâhî ma'nâsı ise şudur:

**"Tılsım:** Gökteki kuvve-i faaliyyenin yerdeki kuvve-i münfaile ile birleşmesinden meydana gelen garîb eserler, acîb fiillerdir."<sup>2</sup>

---

[1] Tâcû'l Urus, 17/443.

[2] الغريبة فإن لحدوث الكائنات العنصرية التى أسبابها القوى السماوية شرائط مخصوصة بها يتم استعداد القابل

Mevsûat-i Keşşâfa'stilâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm, s. 1139.

الطلسم عبارة عن تمزيج القوى السماوية الفعالة بالقوى الأرضية المنفعلة وذلك ان القوى السماوية اسباب لحدوث الكائنات ولحدوثها شرائط مخصوصة بها يتم ا

Şerhi'l Mevâkif, s. 554.

## ŞERH

Bu risâle, şu üç müşkil ve mühim mes'eleyi halletmektedir:

**BİRİNCİSİ:** "İçinde bulunduğumuz bu âlem nedir? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Vazifesi nedir?" suallerinin tılsımını;

**İKİNCİSİ:** "Bu âlem içindeki insan nedir? Nereden geliyor? Nereye gidiyor? Vazifesi nedir ve ne için halk edilmiştir?" suallerinin muammâsını;

**ÜÇÜNCÜSÜ:** "Namazın hakikatının rumûzunu" hall ve keşfetmektir.

Müellif (ra)'in bu cümlesi işaret etmektedir ki, tılsım-ı âlemin anahtarı insanda, hılkat-ı insanın muammâsının miftâhı da namazın ef'âl, akvâl ve etvârında bulunmaktadır.

Mevzûun daha iyi anlaşılabilmesi için tılsım kelimesinin ma'nâsını bilmek lâzımdır. Risâle-i Nûr Külliyyâtında mühim yer tutan "tılsım" kelimesinin lûgat ma'nâsı: "*Sırr-ı mektûm, yani gizli sır*" demektir.<sup>1</sup>

Kelâm ilmindeki istilâhî ma'nâsı ise şudur:

**"Tılsım:** Gökteki kuvve-i faaliyyenin yerdeki kuvve-i münfaile ile birleşmesinden meydana gelen garîb eserler, acîb fiillerdir."<sup>2</sup>

---

[1] Tâcû'l Urus, 17/443.

[2] الغريبة فإن لحدوث الكائنات العنصرية التى أسبابها القوى السماوية شرائط مخصوصة بها يتم استعداد القابل

Mevsûat-i Keşşâfa'stilâhâtî'l-Fünûn ve'l-Ulûm, s. 1139.

الطلسم عبارة عن تمزيج القوى السماوية الفعالة بالقوى الأرضية المنفعلة وذلك ان القوى السماوية اسباب لحدوث الكائنات ولحدوثها شرائط مخصوصة بها يتم ا

Şerhi'l Mevâkıf, s. 554.

## ŞERH

**kervanına, bundan sonra Sultân-ı Ezelî'den risâlet vazifesiyle gelip riyâset eden benim. İşte o Sultân-ı Ezelî'nin risâlet berâtı olarak bana verdiği Kur'ân-ı Azîmüşşân elimdedir. Şüpheden varsa al, oku!"<sup>1</sup>**

*"Bak hârika bir sûrette hüsn-i sûretle hüsn-i sîreti cem'eden o Mürşid-i Umûmî (asm), o Hatîb-i Kudsî cevâhir dolu bir kitâb-ı mu'cizü'l-beyân eline alarak, bütün insanlara mele-i a'lâdan nâzil olan bir hutbe-i ezeliyyeyi okuyor. Ve bütün Benî Âdemi ve cinleri ve mevcûdâtı dinletiyor. Evet pek büyük bir emirden haber veriyor. Hilkat-ı âlemin acîb muammâsını açıyor. Kainatın sırr-ı hikmetine dâir tılsımı açıyor. Felsefe ve fenn-i hikmetin, nev'-i beşere 'Siz kimlersiniz? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?' diye îrâd ettiği, akılları acz ve hayrette bırakan üç suale cevâb veriyor."<sup>2</sup>*

### BİRİNCİ MES'ELE: HILKAT-I ÂLEMİN TILSIMIDIR.

Evet bu âleme baktığımız zaman görüyoruz ki; durmadan sür'atle zevâle doğru gidiyor. Nasıl ki kolumuzdaki saat, zâhiren sâbit görüldüğü halde hakikatte içinde dâimî bir faâliyet, bir zelzele var ve hiç durmadan hareket hâlinedir. Öyle de şu kâinât, zâhiren sâbit görüldüğü halde hakikatte dâimî bir zelzeleye ma'rûzdur ve her an sel gibi akıp gitmektedir.

---

[1] İşârâtü'l-İcâz, s. 12-13.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, s. 21.

## ŞERH

**kervanına, bundan sonra Sultân-ı Ezelî'den risâlet vazifesiyle gelip riyâset eden benim. İşte o Sultân-ı Ezelî'nin risâlet berâtı olarak bana verdiği Kur'ân-ı Azîmüşşân elimdedir. Şüpheden varsa al, oku!"<sup>1</sup>**

*"Bak hârika bir sûrette hüsn-i sûretle hüsn-i sîreti cem'eden o Mürşid-i Umûmî (asm), o Hatîb-i Kudsî cevâhir dolu bir kitâb-ı mu'cizü'l-beyân eline alarak, bütün insanlara mele-i a'lâdan nâzil olan bir hutbe-i ezeliyyeyi okuyor. Ve bütün Benî Âdemi ve cinleri ve mevcûdâtı dinletiyor. Evet pek büyük bir emirden haber veriyor. Hilkat-ı âlemin acîb muammâsını açıyor. Kainatın sırr-ı hikmetine dâir tılsımı açıyor. Felsefe ve fenn-i hikmetin, nev'-i beşere 'Siz kimlersiniz? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz?' diye îrâd ettiği, akılları acz ve hayrette bırakan üç suale cevâb veriyor."<sup>2</sup>*

### BİRİNCİ MES'ELE: HILKAT-I ÂLEMİN TILSIMIDIR.

Evet bu âleme baktığımız zaman görüyoruz ki; durmadan sür'atle zevâle doğru gidiyor. Nasıl ki kolumuzdaki saat, zâhiren sâbit görüldüğü halde hakikatte içinde dâimî bir faâliyet, bir zelzele var ve hiç durmadan hareket hâlinindedir. Öyle de şu kâinât, zâhiren sâbit görüldüğü halde hakikatte dâimî bir zelzeleye ma'rûzdur ve her an sel gibi akıp gitmektedir.

---

[1] İşârâtü'l-İ'câz, s. 12-13.

[2] Mesnevî-i Nûriyye, s. 21.



### ŞERH

*sâbitiyyetiyle berâber, dâimî zelzele ve tegayyürde, fenâ ve zevâlde yuvarlanıyor. Evet, dünyaya zaman girdiği için, gece ve gündüz, o saat-i kübrânın sâniyelerini sayan iki başlı bir mil hükmündedir. Sene, o saatin dakikalarını sayan bir ibre vaz'ıyyetindedir. Asır ise, o saatin saatlerini tâdât eden bir içnedir. İşte, zaman, dünyayı emvâc-ı zevâl üstüne atar. Bütûn mâzî ve istikbâli ademe verip yalnız zamân-ı hâzır vücuda bırakır.*

*“Şimdi, zamânın dünyaya verdiği şu şekille berâber, mekân itibarıyla dahi, yine dünya zelzeleli, gayr-ı sâbit bir saat hükmündedir. Çünkü cev-v-i hava mekânı çabuk tagyîr ettiğinden, bir hâlden bir hâle sür'aten geçtiğinden, ba'zı günde birkaç def'a bulutlarla dolup boşalmakla, sâniye sayan milin sûret-i tagayyürü hükmünde bir tagayyür veriyor.*

*“Şimdi, dünya hânesinin tabanı olan mekân-ı arz ise, yüzü, mevt ve hayâtça, nebât ve hayvânca pek çabuk tebeddül ettiğinden, dakikaları sayan bir mil hükmünde, dünyanın şu ciheti geçici olduğunu gösterir. Zemîn, yüzü itibarıyla böyle olduğu gibi, batnındaki inkılâbât ve zelzelelerle ve onların netîcesinde cibâlin çıkmaları ve hasflar vuku bulması, saatleri sayan bir mil gibi, dünyanın şu ciheti ağırca mürûr edicidir, gösterir. Dünya hânesinin tavanı olan semâ mekânı ise, ecrâmların harekâtıyla, kuyruklu yıldızların zuhûruyla, küsûfât ve husûfâtın vuku bulmasıyla, yıldızların sukût etmeleri gibi tegayyürât gösterir ki, semâ dahi sâbit değil; ihtiyarlığa, harâbiyyete gidiyor. Onun tagayyürâtı, haftalık saatte günleri sayan bir mil gibi, çendan ağır ve geç oluyor, fakat herhalde geçici ve zevâl ve harâbiyyete karşı gittiğini gösteriyor.*

*“İşte, dünya, dünya cihetiyle şu yedi rûkûn üzerinde binâ edilmiştir.*

### ŞERH

*sâbitiyyetiyle berâber, dâimî zelzele ve tegayyürde, fenâ ve zevâlde yuvarlanıyor. Evet, dünyaya zaman girdiği için, gece ve gündüz, o saat-i kübrânın sâniyelerini sayan iki başlı bir mil hükmündedir. Sene, o saatin dakikalarını sayan bir ibre vaz'ıyyetindedir. Asır ise, o saatin saatlerini tâdât eden bir içnedir. İşte, zaman, dünyayı emvâc-ı zevâl üstüne atar. Bütûn mâzî ve istikbâli ademe verip yalnız zamân-ı hâzır vücuda bırakır.*

*"Şimdi, zamânın dünyaya verdiği şu şekille berâber, mekân itibarıyla dahi, yine dünya zelzeleli, gayr-ı sâbit bir saat hükmündedir. Çünkü cevî-i hava mekânı çabuk tagyîr ettiğinden, bir hâlden bir hâle sür'aten geçtiğinden, ba'zı günde birkaç def'a bulutlarla dolup boşalmakla, sâniye sayan milin sûret-i tagayyürü hükmünde bir tagayyür veriyor.*

*"Şimdi, dünya hânesinin tabanı olan mekân-ı arz ise, yüzü, mevt ve hayâtça, nebât ve hayvânca pek çabuk tebeddül ettiğinden, dakikaları sayan bir mil hükmünde, dünyanın şu ciheti geçici olduğunu gösterir. Zemîn, yüzü itibarıyla böyle olduğu gibi, batnındaki inkılâbât ve zelzelelerle ve onların netîcesinde cibâlin çıkmaları ve hasflar vuku bulması, saatleri sayan bir mil gibi, dünyanın şu ciheti ağırca mürûr edicidir, gösterir. Dünya hânesinin tavanı olan semâ mekânı ise, ecrâmların harekâtıyla, kuyruklu yıldızların zuhûruyla, küsûfât ve husûfâtın vuku bulmasıyla, yıldızların sukût etmeleri gibi tegayyürât gösterir ki, semâ dahi sâbit değil; ihtiyarlığa, harâbiyyete gidiyor. Onun tagayyürâtı, haftalık saatte günleri sayan bir mil gibi, çendan ağır ve geç oluyor, fakat herhalde geçici ve zevâl ve harâbiyyete karşı gittiğini gösteriyor.*

*"İşte, dünya, dünya cihetiyle şu yedi rûkûn üzerinde binâ edilmiştir.*

## ŞERH

*Şu rükünler dâim onu sarsıyor. Fakat şu sarsılan ve hareket eden dünya, Sâni'ine baktığı vakit, o harekât ve tegayyürât, kalem-i kudretin mektûbât-ı Samedâniyyeyi yazması için o kalemin işlemesidir. O tebeddülât-ı ahvâl ise, esmâ-i ilâhiyyenin cilve-i şuûnâtını ayrı ayrı tavsîfâtla gösteren, tâzelenen âyineleridir.*

*"İşte, dünya, dünya itibarıyla hem fenâya gider, hem ölmeye koşar, hem zelzele içindedir. Hakikatte akarsu gibi rihlet ettiği halde, gafletle sûreten incimâd etmiş, fikr-i tabiatla kesâfet ve küdûret peydâ edip âhirete perde olmuştur. İşte, felsefe-i sakîme, tedkikat-ı felsefe ile ve hikmet-i tabîyye ile ve medenîyyet-i sefîhenin câzibedâr lehviyâtıyla, sarhoşâne hevesâtıyla o dünyanın hem cumûdetini ziyâde edip gafleti kalınlaştırmış, hem küdûretle bulanmasını taz'îf edip Sâni'î ve âhireti unutturuyor. Ammâ Kur'ân ise, şu hakikatteki dünyayı, dünya cihetiyle*

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ، وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مُسْطُورٍ، الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ

*âyâtıyla pamuk gibi hâllaç eder, atar.*

أَوَلَمْ يَتَنَبَّأُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، أَفَلَمْ يَتَنَبَّأُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا

*gibi beyânâtıyla o dünyaya şeffâfiyet verir ve bulanmasını izâle eder.*

## ŞERH

*Şu rükünler dâim onu sarsıyor. Fakat şu sarsılan ve hareket eden dünya, Sâni'ine baktığı vakit, o harekât ve tegayyürât, kalem-i kudretin mektûbât-ı Samedâniyyeyi yazması için o kalemin işlemesidir. O tebeddülât-ı ahvâl ise, esmâ-i ilâhiyyenin cilve-i şuûnâtını ayrı ayrı tavsîfâtla gösteren, tâzelenen âyineleridir.*

*"İşte, dünya, dünya itibarıyla hem fenâya gider, hem ölmeye koşar, hem zelzele içindedir. Hakikatte akarsu gibi rihlet ettiği halde, gafletle sûreten incimâd etmiş, fikr-i tabiatla kesâfet ve küdûret peydâ edip âhirete perde olmuştur. İşte, felsefe-i sakîme, tedkikat-ı felsefe ile ve hikmet-i tabîyye ile ve medenîyyet-i sefîhenin câzibedâr lehviyâtıyla, sarhoşâne hevesâtıyla o dünyanın hem cumûdetini ziyâde edip gafleti kalınlaştırmış, hem küdûretle bulanmasını taz'îf edip Sâni'î ve âhireti unutturuyor. Ammâ Kur'ân ise, şu hakikatteki dünyayı, dünya cihetiyle*

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ، وَالطُّورِ وَكِتَابٍ مُّسْطُورٍ، الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ

*âyâtıyla pamuk gibi hâllaç eder, atar.*

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا

*gibi beyânâtıyla o dünyaya şeffâfiyet verir ve bulanmasını izâle eder.*

### ŞERH

*az bakar. Sarhoş felsefe gibi çirkine âşık olup, ma'nâyı unutturup, hurufâtın nukuşuyla insanların vaktini mâlâyaniyâtta sarf ettirmiyor.”<sup>1</sup>*

*“Kur’ân-ı Mu’cizü’l-beyân ذَايِقَةُ الْمَوْتِ كُلُّ نَفْسٍ آيETİNİN külliyyetinde: ‘Nev-i insanî bir nefistir, dirilmek üzere ölecek. Ve Küre-i Arz dahi bir nefistir, bâki bir sûrete girmek için o da ölecek. Dünya dahi bir nefistir, âhiret sûretine girmek için o da ölecek!’ ma’nâsı, âyetin işaretinden kalbe açılıyordu.”<sup>2</sup>*

### İKİNCİ MES’ELE: HILKAT-I İNSANİYENİN MUAMMÂSIDIR.

İnsan da kâinât gibi acîb bir muammâdır. Bu dünya denilen tecrübe ve imtihân meydanına gelip, çark-ı âlem içinde yuvarlanarak zevâl ve fenâyâ ma’rûz kalıp gidiyor. Evet bütün insanlar doğuyor ve ölüyorlar. Hiç birisi bir kararda kalmıyor. Zirâ dünyaya gelen her ferd-i insan, birçok tebeddülât ve tegayyurâta ma’rûz kalarak değişik devrelerden geçiyor. Meselâ; doğuyor, büyüyor, büyüdükçe güçleniyor, güçlendikçe bu def’a akış tersine dönerek yavaş yavaş ihtiyarlığa adım atıyor. Kırk yaşını geçince ihtiyarlık devresi başlıyor, saçları beyazlıyor, bütün bütün gücünü yitirip ölüme mahkûm oluyor. Kur’ân, insanın zevâl ve fenâyâ mahkûmiyetini şöyle beyân ediyor:

---

[1] Sözler, 25. Söz, 3. Şu’le, 2. Ziyâ, s. 468-469.

[2] Lem’alar, 26. Lem’a, 8. Ricâ, s.230.

### ŞERH

az bakar. Sarhoş felsefe gibi çirkine âşık olup, ma'nâyı unutturup, hurufâtın nukuşuyla insanların vaktini mâlâyaniyâtta sarf ettirmiyor.”<sup>1</sup>

“Kur’ân-ı Mu’cizü’l-beyân ذَايِقَةُ الْمَوْتِ كُلُّ نَفْسٍ آيETİNİN külliyyetinde: **‘Nev-i insanî bir nefistir, dirilmek üzere ölecek. Ve Küre-i Arz dahi bir nefistir, bâki bir sûrete girmek için o da ölecek. Dünya dahi bir nefistir, âhiret sûretine girmek için o da ölecek!’** ma’nâsı, âyetin işaretinden kalbe açılıyordu.”<sup>2</sup>

### İKİNCİ MES’ELE: HILKAT-I İNSANİYENİN MUAMMÂSIDIR.

İnsan da kâinât gibi acîb bir muammâdır. Bu dünya denilen tecrübe ve imtihân meydanına gelip, çark-ı âlem içinde yuvarlanarak zevâl ve fenâyâ ma’rûz kalıp gidiyor. Evet bütün insanlar doğuyor ve ölüyorlar. Hiç birisi bir kararda kalmıyor. Zirâ dünyaya gelen her ferd-i insan, birçok tebeddülât ve tegayyurâta ma’rûz kalarak değişik devrelerden geçiyor. Meselâ; doğuyor, büyüyor, büyüdükçe güçleniyor, güçlendikçe bu def’a akış tersine dönerek yavaş yavaş ihtiyarlığa adım atıyor. Kırk yaşını geçince ihtiyarlık devresi başlıyor, saçları beyazlıyor, bütün bütün gücünü yitirip ölüme mahkûm oluyor. Kur’ân, insanın zevâl ve fenâyâ mahkûmiyetini şöyle beyân ediyor:

---

[1] Sözler, 25. Söz, 3. Şu’le, 2. Ziyâ, s. 468-469.

[2] Lem’alar, 26. Lem’a, 8. Ricâ, s.230.

## ŞERH

**bizim bu dünya hayâtımızdır. Ölürüz ve yaşarız.** (Yani 1- Evvelâ nutfe hâlinde iken ölü idik, sonra hayâta mazhar olup dirildik. 2- Biz ölürüz. Ama evlâdımız diri olarak kalır. 3- Bir kısmımız ölür, bir kısmımız ise hayâtta kalır.) **Bizi ancak dehr (zaman) helâk eder. Halbuki bu husûsta onların hiçbir bilgisi yoktur. Onlar ancak zanna göre hüküm veriyorlar.**<sup>1</sup>

Demek zaman, bir darağacı gibi herkesi asıyor. Bundan kurtuluş imkânı yoktur. Zamânın hükmü altına giren her insan, mütemâdiyen bir tebeddül ve tegayyüre ma'rûz kalıp, sür'atle bir yere doğru gidiyor. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân insanın ana rahminden vefâtına kadar olan ömür safhalarını, yani dâimî tebeddül ve tegayyüre ma'rûz kaldığını şöyle nazara veriyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ لِّبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يَتُوفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يَرْدُ إِلَىٰ أَزْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا

**"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede iseniz (ilk yaratılışınızı düşünün!) Muhakkak Biz sizi (babanız**

---

[1] Câsiye, 45:24.

## ŞERH

**bizim bu dünya hayâtımızdır. Ölürüz ve yaşarız.** (Yani 1- Evvelâ nutfe hâlinde iken ölü idik, sonra hayâta mazhar olup dirildik. 2- Biz ölürüz. Ama evlâdımız diri olarak kalır. 3- Bir kısmımız ölür, bir kısmımız ise hayâtta kalır.) **Bizi ancak dehr (zaman) helâk eder. Halbuki bu husûsta onların hiçbir bilgisi yoktur. Onlar ancak zanna göre hüküm veriyorlar.**<sup>1</sup>

Demek zaman, bir darağacı gibi herkesi asıyor. Bundan kurtuluş imkânı yoktur. Zamânın hükmü altına giren her insan, mütemâdiyen bir tebeddül ve tegayyüre ma'rûz kalıp, sür'atle bir yere doğru gidiyor. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân insanın ana rahminden vefâtına kadar olan ömür safhalarını, yani dâimî tebeddül ve tegayyüre ma'rûz kaldığını şöyle nazara veriyor:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُّتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُّرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مَن بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا

**"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede iseniz (ilk yaratılışınızı düşünün!) Muhakkak Biz sizi (babanız**

---

[1] Câsiye, 45:24.



### ŞERH

İnsan bu dünyaya nereden geldi, nereye gidecek ve vazifesi nedir? Bu sualler birer muammâdır. Aklı başında olan her insanı meşgûl etmekte ve o insan, bu suallere cevap aramaktadır. İşte bu "On Birinci Söz", insan denilen böyle bir muammâyı hall ve keşfetmektedir.

### ÜÇÜNCÜ MES'ELE: HAKİKAT-İ SALÂTIN RUMÛZUDUR.

Metinde geçen "hakikat" kelimesi; ef'âl, esmâ, sıfat ve şu'ûnât-ı İlâhiyye ma'nâsındadır. "**Rumûz**" ise, "**remz**" kelimesinin çokluk hâli olup gizli işaretler demektir. Dolayısıyla "hakikat-i salâtın rumûzu" tabirinin ma'nâsı; namazın her bir fiili, her bir kavli, her bir hâl ve tavrı tecelliyât-ı ef'âl, esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyeye karşı nasıl remz ve işaret etmek sûretiyle mukabele ediyorlar demektir. Meselâ; "**Ellahu Ekber**" lâfzı ve secde fiili, Cenâb-ı Hakk'ın kemâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir. "Elhamdülillâh" kelimesi ve kıyâm fiili, cemâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir. "**Sübhânellah**" kelimesi ve rükû' fiili ise, celâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir.

İşte bu üç mühim mes'eleyi anlamak için evvelâ fehme takrîb etmek gayesiyle bir temsîlî hikâyecik anlatılıyor. Sonra da o temsîlî hikâyeceğin hakikati beyân edilmek sûretiyle bu üç mes'ele hallediliyor.

Temsîl, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın üslûbudur. Kur'ân'ın bu üslûbu kullandığını, şu âyet-i kerîmelerden öğreniyoruz:

### ŞERH

İnsan bu dünyaya nereden geldi, nereye gidecek ve vazifesi nedir? Bu sualler birer muammâdır. Aklı başında olan her insanı meşgûl etmekte ve o insan, bu suallere cevap aramaktadır. İşte bu "On Birinci Söz", insan denilen böyle bir muammâyı hall ve keşfetmektedir.

### ÜÇÜNCÜ MES'ELE: HAKİKAT-İ SALÂTIN RUMÛZUDUR.

Metinde geçen "hakikat" kelimesi; ef'âl, esmâ, sıfat ve şuûnât-ı İlâhiyye ma'nâsındadır. "**Rumûz**" ise, "**remz**" kelimesinin çokluk hâli olup gizli işaretler demektir. Dolayısıyla "hakikat-i salâtın rumûzu" tabirinin ma'nâsı; namazın her bir fiili, her bir kavli, her bir hâl ve tavrı tecelliyât-ı ef'âl, esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyeye karşı nasıl remz ve işaret etmek sûretiyle mukabele ediyorlar demektir. Meselâ; "**Ellahu Ekber**" lâfzı ve secde fiili, Cenâb-ı Hakk'ın kemâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir. "Elhamdülillâh" kelimesi ve kıyâm fiili, cemâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir. "**Sübhânellah**" kelimesi ve rükû' fiili ise, celâlli esmâ ve sıfâtına karşı bir mukabeledir.

İşte bu üç mühim mes'eleyi anlamak için evvelâ fehme takrîb etmek gayesiyle bir temsîlî hikâyecik anlatılıyor. Sonra da o temsîlî hikâyeceğin hakikati beyân edilmek sûretiyle bu üç mes'ele hallediliyor.

Temsîl, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın üslûbudur. Kur'ân'ın bu üslûbu kullandığını, şu âyet-i kerîmelerden öğreniyoruz:





## METİN

Bir zaman bir sultân varmış. Servetçe onun pek çok hazîneleri vardı. Hem o hazînelerde her çeşit cevâhir, elmas ve zümrüt bulunuyormuş. Hem gizli, pek acâib defîneleri varmış. Hem kemâlâtça sanâyi-ı garîbede pek çok mahâreti varmış. Hem hesâbsız fûnûn-i acîbeye ma'rifeti, ihatası varmış. Hem nihâyetsiz ulûm-i bedîaya ilim ve ittılâı varmış.

## ŞERH

(Bir zaman bir sultân varmış.)

\* (Servetçe) zenginlik bakımından (onun pek çok hazîneleri) gözle görülen serveti (vardı. Hem o hazînelerde her çeşit cevâhir) cevherler, (elmas ve zümrüt bulunuyormuş.)

\* (Hem gizli) gözle görülmeyen, (pek acâib) benzeri olmayan (defîneleri) gizli ve külli serveti (varmış.)

\* (Hem kemâlâtça sanâyi-ı garîbede) garîb san'atlar ve o san'atlara göre kurulan fabrikalar, imâlâthâneler îcâd etmekte (pek çok mahâreti) ustalığı (varmış.)

\* (Hem hesâbsız fûnûn-i acîbeye) acîb fenlere (ma'rifeti) bilgisi, (ihatası varmış.)

\* (Hem nihâyetsiz ulûm-i bedîaya) benzersiz îcâd ilimlerine (ilim ve ittılâı) vukufiyeti (varmış).

Yani şu beş hâsiyetin hepsi O sultânda mevcûd idi.

1- Nihâyetsiz servete mâliktir ve onun pek çok maddi hazîneleri vardır. O hazînelerde pek çok mücevherât mevcûddur. Temsîldeki hazîneler, kâinâtta cümle maddi hazâin-i rahmete işarettir.

2- Ma'nevî pek acâib defîneleri vardır. Temsîldeki defîneler, esmâ-i ilâhiyyeye işarettir.

## METİN

Bir zaman bir sultân varmış. Servetçe onun pek çok hazîneleri vardı. Hem o hazînelerde her çeşit cevâhir, elmas ve zümrüt bulunuyormuş. Hem gizli, pek acâib defîneleri varmış. Hem kemâlâtça sanâyi-ı garîbede pek çok mahâreti varmış. Hem hesâbsız fûnûn-i acîbeye ma'rifeti, ihatası varmış. Hem nihâyetsiz ulûm-i bedîaya ilim ve ittılâı varmış.

## ŞERH

(Bir zaman bir sultân varmış.)

\* (Servetçe) zenginlik bakımından (onun pek çok hazîneleri) gözle görülen serveti (vardı. Hem o hazînelerde her çeşit cevâhir) cevherler, (elmas ve zümrüt bulunuyormuş.)

\* (Hem gizli) gözle görülmeyen, (pek acâib) benzeri olmayan (defîneleri) gizli ve külli serveti (varmış.)

\* (Hem kemâlâtça sanâyi-ı garîbede) garîb san'atlar ve o san'atlara göre kurulan fabrikalar, imâlâthâneler îcâd etmekte (pek çok mahâreti) ustalığı (varmış.)

\* (Hem hesâbsız fûnûn-i acîbeye) acîb fenlere (ma'rifeti) bilgisi, (ihatası varmış.)

\* (Hem nihâyetsiz ulûm-i bedîaya) benzersiz îcâd ilimlerine (ilim ve ittılâı) vukufiyeti (varmış).

Yani şu beş hâsiyetin hepsi O sultânda mevcûd idi.

1- Nihâyetsiz servete mâliktir ve onun pek çok maddi hazîneleri vardır. O hazînelerde pek çok mücevherât mevcûddur. Temsîldeki hazîneler, kâinâtta cümle maddi hazâin-i rahmete işarettir.

2- Ma'nevî pek acâib defîneleri vardır. Temsîldeki defîneler, esmâ-i ilâhiyyeye işarettir.

### METİN

O sultân-ı zîşân dahi istedi ki, bir meşher açsın, içinde sergiler dizzsin, tâ nâsın enzârında saltanatının haşmetini, hem servetinin şa'şaaasını, hem kendi san'atının hârikalarını, hem kendi ma'rifetinin garîbelerini izhâr edip göstereyin. Tâ, cemâl ve kemâl-i ma'nevîsini iki vecihle müşâhede etsin: Bir vechi, bizzât nazar-ı dekaik-âşinâsıyla görsün. Diğer, gayrın nazarıyla baksın.

### ŞERH

evsâf sâhibi sultân (**dahi istedi ki, bir meşher**) sergi yeri (**açsın, içinde sergiler dizzsin, tâ nâsın**) insanların (**enzârında**) nazarlarında

1- (**saltanatının haşmetini**) ihtişamını, büyüklüğünü,

2- (**hem servetinin şa'şaaasını**) parıltısını, alâyiş ve debdebesini,

3- (**hem kendi san'atının hârikalarını,**)

4- (**hem kendi ma'rifetinin**) ilminin (**garîbelerini**) misilsiz eserlerini (**izhâr edip göstereyin. Tâ, cemâl ve kemâl-i ma'nevîsini**) ma'nevî cemâl ve kemâlini (**iki vecihle**) iki cihetle (**müşâhede etsin: Bir vechi, bizzât**) doğrudan doğruya kendisi (**nazar-ı dekaik-âşinâsıyla**) en ince, gizli şeyleri dahi görüp anlayan nazarıyla (**görsün. Diğer, gayrın**) başkalarının (**nazarıyla baksın.**)

Metinde geçen "cemâl"den murâd; o sultânın "gınâ ve serveti, cûd ve keremi"dir. "Kemâl"den murâd ise; "ulûm ve fûnûna vukufiyyeti ve san'atlardaki mahâreti"dir. Elbette her cemâl ve kemâl sâhibi, cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek ister.

İşte o sultân, bir ihtiyâçtan dolayı değil; çünkü öyle zengin

### METİN

O sultân-ı zîşân dahi istedi ki, bir meşher açsın, içinde sergiler dizzsin, tâ nâsın enzârında saltanatının haşmetini, hem servetinin şa'şaaasını, hem kendi san'atının hârikalarını, hem kendi ma'rifetinin garîbelerini izhâr edip göstereyin. Tâ, cemâl ve kemâl-i ma'nevîsini iki vecihle müşâhede etsin: Bir vechi, bizzât nazar-ı dekaik-âşînâsıyla görsün. Diğer, gayrın nazarıyla baksın.

### ŞERH

evsâf sâhibi sultân (**dahi istedi ki, bir meşher**) sergi yeri (**açsın, içinde sergiler dizzsin, tâ nâsın**) insanların (**enzârında**) nazarlarında

1- (**saltanatının haşmetini**) ihtişamını, büyüklüğünü,

2- (**hem servetinin şa'şaaasını**) parıltısını, alâyiş ve debdebesini,

3- (**hem kendi san'atının hârikalarını,**)

4- (**hem kendi ma'rifetinin**) ilminin (**garîbelerini**) misilsiz eserlerini (**izhâr edip göstereyin. Tâ, cemâl ve kemâl-i ma'nevîsini**) ma'nevî cemâl ve kemâlini (**iki vecihle**) iki cihetle (**müşâhede etsin: Bir vechi, bizzât**) doğrudan doğruya kendisi (**nazar-ı dekaik-âşînâsıyla**) en ince, gizli şeyleri dahi görüp anlayan nazarıyla (**görsün. Diğer, gayrın**) başkalarının (**nazarıyla baksın.**)

Metinde geçen "cemâl"den murâd; o sultânın "gınâ ve serveti, cûd ve keremi"dir. "Kemâl"den murâd ise; "ulûm ve fûnûna vukufiyyeti ve san'atlardaki mahâreti"dir. Elbette her cemâl ve kemâl sâhibi, cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek ister.

İşte o sultân, bir ihtiyâçtan dolayı değil; çünkü öyle zengin



## METİN

Bu hikmete binâen, cesîm ve geniş ve muhteşem bir kasrı yapmaya başladı. Şâhâne bir sûrette dairelere, menzillere taksîm ederek hazînelerinin türlü türlü murassaâtıyla süslendirip, kendi dest-i san'atının en latîf, en güzel eserleriyle ziynetlendirip, fûnûn-i hikmetinin en incelikleriyle tanzim edip düzelterek ve ulûmunun âsâr-ı mu'cizekârâneleriyle donatarak tekmîl ettikten sonra,

## ŞERH

*"Ellahu Teâlâ şöyle buyuruyor:*

""Her kim velî kullarıma düşmanlık ederse, muhakkak ona harb açarım. Bir kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir amel ve ibâdetle Bana yaklaşmamıştır. Kulum Bana nâfile ibâdetlerle durmadan yaklaşır. Nihâyet Ben onu severim. Ben onu sevdiğimde de artık onun işiteceği kulağı, göreceği gözü, şiddetle tutacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. Eğer Eğer Benden bir şey isterse onu verir ve Bana sığınırsa onu himâye ederim.'<sup>1</sup>

(Bu hikmete) cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek hikmetine (binâen, cesîm) büyük (ve geniş ve muhteşem) ihtişamlı (bir kasrı) sarayı (yapmaya başladı. Şâhâne) şâha yakışır (bir sûrette dairelere, menzillere) odalara (taksîm ederek) bölerek (hazînelerinin türlü türlü murassaâtıyla) süsleriyle (süslendirip, kendi dest-i san'atının) el san'atlarının (en latîf, en güzel eserleriyle ziynetlendirip) süslendirip, (fûnûn-i hikmetinin) hikmetli fenlerinin (en incelikleriyle tanzîm edip düzelterek ve ulûmunun) ilimlerinin (âsâr-ı mu'cizekârâneleriyle) mu'cizeli eserleriyle (donatarak tekmîl ettikten) kemâle erdirip

---

[1] Riyâzu's-Salihîn, Akit Yayınları, c. 1, s.105

## METİN

Bu hikmete binâen, cesîm ve geniş ve muhteşem bir kasrı yapmaya başladı. Şâhâne bir sûrette dairelere, menzillere taksîm ederek hazînelerinin türlü türlü murassaâtıyla süslendirip, kendi dest-i san'atının en latîf, en güzel eserleriyle ziynetlendirip, fûnûn-i hikmetinin en incelikleriyle tanzim edip düzelterek ve ulûmunun âsâr-ı mu'cizekârâneleriyle donatarak tekmîl ettikten sonra,

## ŞERH

*"Ellahu Teâlâ şöyle buyuruyor:*

""Her kim velî kullarıma düşmanlık ederse, muhakkak ona harb açarım. Bir kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir amel ve ibâdetle Bana yaklaşmamıştır. Kulum Bana nâfile ibâdetlerle durmadan yaklaşır. Nihâyet Ben onu severim. Ben onu sevdiğimde de artık onun işiteceği kulağı, göreceği gözü, şiddetle tutacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. Eğer Eğer Benden bir şey isterse onu verir ve Bana sığınırsa onu himâye ederim.'<sup>1</sup>

(Bu hikmete) cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek hikmetine (binâen, cesîm) büyük (ve geniş ve muhteşem) ihtişamlı (bir kasrı) sarayı (yapmaya başladı. Şâhâne) şâha yakışır (bir sûrette dairelere, menzillere) odalara (taksîm ederek) bölerek (hazînelerinin türlü türlü murassaâtıyla) süsleriyle (süslendirip, kendi dest-i san'atının) el san'atlarının (en latîf, en güzel eserleriyle ziynetlendirip) süslendirip, (fûnûn-i hikmetinin) hikmetli fenlerinin (en incelikleriyle tanzîm edip düzelterek ve ulûmunun) ilimlerinin (âsâr-ı mu'cizekârâneleriyle) mu'cizeli eserleriyle (donatarak tekmîl ettikten) kemâle erdirip

---

[1] Riyâzu's-Salihîn, Akit Yayınları, c. 1, s.105

METİN

**herbir taam ve ni'metlerinin bütün çeşitlerinden en lezîzlerini câmi' sofralar, o sarayda kurdu. Herbir tâifeye lââyık bir sofraya tayin etti. Öyle sehâvetkârâne, san'atperverâne bir ziyâfet-i âimme ihzâr etti ki, gûyâ herbir sofraya yüz sanâyi-ı latîfenin eserleriyle vücûd bulmuş gibi, kıymetli hadsiz ni'metleri serdi.**

ŞERH

tamamladıktan **(sonra, herbir taam)** yiyecek **(ve ni'metlerinin bütün çeşitlerinden en lezîzlerini câmi')** ihtivâ eden **(sofralar, o sarayda kurdu. Herbir tâifeye lââyık bir sofraya tayin etti. Öyle sehâvetkârâne)** cömertçe, **(san'atperverâne)** san'atkârlığına kıymet vererek **(bir ziyâfet-i âimme)** umûmî bir ziyâfet **(ihzâr etti)** hâzırladı **(ki, gûyâ)** sanki **(herbir sofraya yüz sanâyi-ı latîfenin)** güzel san'atların **(eserleriyle vücûd bulmuş gibi, kıymetli hadsiz ni'metleri serdi.)**

İşte o gizli sultân, cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek hikmetine binâen, gayet büyük ve geniş ve muhteşem bir sarayı yapmaya başladı. Zahirî hazînelerini ve gizli defînelerini getirip o sarayda kullandı. Kendisi her fende ve ilimde ihtisâs sâhibi olmakla berâber; aynı zamanda hem san'at erbâbıdır, hem de ustadır, san'atını bizzât kendi eliyle işler. Kendisi o fen ve ilimlere göre ve san'atındaki mahâretini de göstere göstere, şâhâne bir sûrette sarayı yapmaya başladı. Öyle bir saray ki, emsâli görülmemiş, gayet büyük ve gayet ihtişamlıdır.

İlminin ihatasından dolayı hiç bir yeri noksan bırakmayarak, sarayın içini ve müştamilâtını görülmemiş bir sûrette süslendirdi, ziynetlendirdi, tanzîm edip donattı. Sarayı süslerken hazînelerindeki cevherlerin her çeşidini kullandı, akılları

METİN

herbir taam ve ni'metlerinin bütün çeşitlerinden en lezîzlerini câmi' sofralar, o sarayda kurdu. Herbir tâîfeye lââyık bir sofraya tayin etti. Öyle sehâvetkârâne, san'atperverâne bir ziyâfet-i âmme ihzâr etti ki, gûyâ herbir sofraya yüz sanâyi-ı latîfenin eserleriyle vücûd bulmuş gibi, kıymetli hadsiz ni'metleri serdi.

ŞERH

tamamladıktan (sonra, herbir taam) yiyecek (ve ni'metlerinin bütün çeşitlerinden en lezîzlerini câmi') ihtivâ eden (sofralar, o sarayda kurdu. Herbir tâîfeye lââyık bir sofraya tayin etti. Öyle sehâvetkârâne) cömertçe, (san'atperverâne) san'atkârlığına kıymet vererek (bir ziyâfet-i âmme) umûmî bir ziyâfet (ihzâr etti) hâzırladı (ki, gûyâ) sanki (herbir sofraya yüz sanâyi-ı latîfenin) güzel san'atların (eserleriyle vücûd bulmuş gibi, kıymetli hadsiz ni'metleri serdi.)

İşte o gizli sultân, cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek hikmetine binâen, gayet büyük ve geniş ve muhteşem bir sarayı yapmaya başladı. Zahirî hazînelerini ve gizli defînelerini getirip o sarayda kullandı. Kendisi her fende ve ilimde ihtisâs sâhibi olmakla berâber; aynı zamanda hem san'at erbâbıdır, hem de ustadır, san'atını bizzât kendi eliyle işler. Kendisi o fen ve ilimlere göre ve san'atındaki mahâretini de göstere göstere, şâhâne bir sûrette sarayı yapmaya başladı. Öyle bir saray ki, emsâli görülmemiş, gayet büyük ve gayet ihtişamlıdır.

İlminin ihatasından dolayı hiç bir yeri noksan bırakmayarak, sarayın içini ve müştamilâtını görülmemiş bir sûrette süslendirdi, ziynetlendirdi, tanzîm edip donattı. Sarayı süslerken hazînelerindeki cevherlerin her çeşidini kullandı, akılları

## METİN

**Sonra, aktâr-ı memleketindeki Ahali ve raiyyetini seyre ve tenezzühe ve ziyâfete da’vet etti. Sonra, bir Yâver-i Ekremine (asm) sarayın hikmetlerini ve müştemilâtının ma’nâlarını bildirerek onu Üstâd ve tarif edici tayin etti.**

## ŞERH

sultânın cûd u sehâsını anlayıp ona teşekkür etsinler ve ni’metlerdeki garîb san’atları görüp o sultânı medh u senâ etsinler. O ni’metlerden aldıkları lezzet ile padişahı, ihsân ve keremiyle tanısınlar ve ona minnettâr olsunlar.

Demek o padişah o sarayı yapmakla hem san’atını izhâr etti, hem de ni’metlerini gösterdi. O saraydaki her bir şey, hem yüzer sanâyiin birer mu’cizesi, hem de birer ni’mettir. Böylece o sultân, cemâlini, kemâlini ve ihsânını birbiri içinde izhâr etti. Tâ ki, gelen misâfirlere bunları göstermekle berâber kendisi de san’at ve ikrâmını bizzât seyretsin.

**(Sonra, aktâr-ı memleketindeki) memleketinin her tarafındaki (Ahali ve raiyyetini seyre ve tenezzühe) gezintiye (ve ziyâfete da’vet etti.**

**Sonra, bir Yâver-i Ekrem’ine (asm))** Sultân’ın yanında kerem ve şerefi en yüksek olan memuruna -Efendimiz Muhammed (asm)’a işaretir- **(sarayın hikmetlerini)** “Bu sarayı kim yaptı, niçin yaptı ve sarayın ve misâfir olarak o saraya gelenlerin netîcesi ne olacak?” suallerinin cevâblarını **(ve müştemilâtının)** içinde bulunan eşyânın, yani san’atların ve ziyâfetlerin **(ma’nâlarını)** neye delâlet ettiklerini **(bildirerek)** Mirac-ı Muhammedîye işaretir **(onu Üstâd ve tarif edici tayin etti.)**

## METİN

**Sonra, aktâr-ı memleketindeki Ahali ve raiyyetini seyre ve tenezzühe ve ziyâfete da’vet etti. Sonra, bir Yâver-i Ekremine (asm) sarayın hikmetlerini ve müştemilâtının ma’nâlarını bildirerek onu Üstâd ve tarif edici tayin etti.**

## ŞERH

sultânın cûd u sehâsını anlayıp ona teşekkür etsinler ve ni’metlerdeki garîb san’atları görüp o sultânı medh u senâ etsinler. O ni’metlerden aldıkları lezzet ile padişahı, ihsân ve keremiyle tanısınlar ve ona minnettâr olsunlar.

Demek o padişah o sarayı yapmakla hem san’atını izhâr etti, hem de ni’metlerini gösterdi. O saraydaki her bir şey, hem yüzer sanâyiin birer mu’cizesi, hem de birer ni’mettir. Böylece o sultân, cemâlini, kemâlini ve ihsânını birbiri içinde izhâr etti. Tâ ki, gelen misâfirlere bunları göstermekle berâber kendisi de san’at ve ikrâmını bizzât seyretsin.

**(Sonra, aktâr-ı memleketindeki) memleketinin her tarafındaki (Ahali ve raiyyetini seyre ve tenezzühe) gezintiye (ve ziyâfete da’vet etti.**

**Sonra, bir Yâver-i Ekrem’ine (asm))** Sultân’ın yanında kerem ve şerefi en yüksek olan memuruna -Efendimiz Muhammed (asm)’a işaretir- **(sarayın hikmetlerini)** “Bu sarayı kim yaptı, niçin yaptı ve sarayın ve misâfir olarak o saraya gelenlerin netîcesi ne olacak?” suallerinin cevâblarını **(ve müştemilâtının)** içinde bulunan eşyânın, yani san’atların ve ziyâfetlerin **(ma’nâlarını)** neye delâlet ettiklerini **(bildirerek)** Mirac-ı Muhammedîye işaretir **(onu Üstâd ve tarif edici tayin etti.)**

### ŞERH

onu Üstâd ve tarif edici tayin ediyor. Bunu da iki gaye için yapıyor:

**Birisi:** Sarayın müştamilâtıyla, yani içindeki garîb san'atlarla saray sâhibini tarif etsin.

**İkincisi:** O saraya girmenin usûlünü, seyrin merâsimini ve o sofralardan istifâde etmenin âdâbını Ahaliye bildirip, o görünmeyen sultâna karşı râzı olacağı ameller dairesinde teşrîfât merâsimini tarif etsin. Yani, gelen Ahaliye teşekkürât vazifesini bildirsın.

Bu Üstâdlık ve yâverlik vazifesi, padişahın seçimi ve tayini iledir. Bu vazife, çalışmakla kazanılmaz.

Bu vazifeyi yapması için padişah evvelâ sarayı o Yâvere gösterdi ve onu sarayda gezdirdi. Ne kadar yüksek bir san'at eseri olduğunu izhâr etti ve o saraydaki ayrı ayrı sofraları ona gösterdi. O san'atların ve sofraların vücûdu iki gaye için olduğunu o Yâvere bildirdi. Yani:

1- Saraydaki nakışların ma'nâlarının ne olduğunu öğretti. San'atlardaki incelikleri gösterip, tarif ederek açıkladı. **"Ne için yapılmışlar, ne maksad taşıyorlar ve o saray sâhibinin kemâline nasıl delâlet ediyorlar"**, birer birer anlattı.

2- O sofralardaki ni'metlerin mâhiyyetinin ne olduğunu ve o padişahın cûd ve keremine nasıl delâlet ettiklerini anlattı.

İşte bütün bunları Yâverine (asm) birer birer tarif etti ve sarayın en alt tabakasından tâ en üst tabakasına kadar onu gezdirerek çıkardı. Her menzile, her daireye götürüp hârika san'atlarını ona gösterdi. Sonra, ona marziyyâtı dairesinde seyrin âdâbını ve

### ŞERH

onu Üstâd ve tarif edici tayin ediyor. Bunu da iki gaye için yapıyor:

**Birisi:** Sarayın müşt Emilâtıyla, yani içindeki garîb san'atlarla saray sâhibini tarif etsin.

**İkincisi:** O saraya girmenin usûlünü, seyrin merâsimini ve o sofralardan istifâde etmenin âdâbını Ahaliye bildirip, o görünmeyen sultâna karşı râzı olacağı ameller dairesinde teşrîfât merâsimini tarif etsin. Yani, gelen Ahaliye teşekkürât vazifesini bildirsın.

Bu Üstâdlık ve yâverlik vazifesi, padişahın seçimi ve tayini iledir. Bu vazife, çalışmakla kazanılmaz.

Bu vazifeyi yapması için padişah evvelâ sarayı o Yâvere gösterdi ve onu sarayda gezdirdi. Ne kadar yüksek bir san'at eseri olduğunu izhâr etti ve o saraydaki ayrı ayrı sofraları ona gösterdi. O san'atların ve sofraların vücûdu iki gaye için olduğunu o Yâvere bildirdi. Yani:

1- Saraydaki nakışların ma'nâlarının ne olduğunu öğretti. San'atlardaki incelikleri gösterip, tarif ederek açıkladı. **"Ne için yapılmışlar, ne maksad taşıyorlar ve o saray sâhibinin kemâline nasıl delâlet ediyorlar"**, birer birer anlattı.

2- O sofralardaki ni'metlerin mâhiyyetinin ne olduğunu ve o padişahın cûd ve keremine nasıl delâlet ettiklerini anlattı.

İşte bütün bunları Yâverine (asm) birer birer tarif etti ve sarayın en alt tabakasından tâ en üst tabakasına kadar onu gezdirerek çıkardı. Her menzile, her daireye götürüp hârika san'atlarını ona gösterdi. Sonra, ona marziyyâtı dairesinde seyrin âdâbını ve



## METİN

**Kendisi, en büyük dairede, şâkirdleri içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebliğatta bulunuyor. Diyor ki:**

**“Ey âhâlî! Şu kasrın meliki olan seyyidimiz, bu şeylerin izhârıyla ve bu sarâyı yapmasıyla Kendini size tanıttirmek istiyor. Siz dahi O’nu tanıyınız ve güzelce tanımaya çalışınız.**

## ŞERH

**Kendisi, en büyük dairede, şâkirdleri)** talebeleri **(içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebliğatta bulunuyor.)** Hem o Padişah, Üstâd olarak tayin ettiği Yâver-i Ekrem (asm)’a yardımcıları da tayin ediyor. Metinde geçen “avene” kelimesi, diğer peygamberlere işarettir. O yâverin her bir odada bir yardımcısı vardır. Kendisi de şâkirdleriyle-sahâbe, ulemâ ve evliyâ-ı ümmete işarettir- berâber en büyük dairede oturup tarifât yapıyor.

**“En büyük daire”** tabiri, Muhammed-i Arabî (asm)’ın Küre-i Arzın yarısını ve nev-i beşerin beşten birisini saltanat-ı ma’neviyyesi altına almasına, bin dört yüz sene kemâl-i haşmetle saltanat-ı ma’neviyyesinin devâm etmesine, tek başına bütün dünyaya meydan okuyup bütün dinleri ve devletleri mağlûb etmesine işarettir.

O Yâver-i Ekrem (asm), aveneleri ve şâkirdleriyle berâber gelen Ahaliye **(Diyor ki:**

**"Ey Ahali! Şu kasrın) sarayın (meliki) sultânı (olan seyyidimiz) efendimiz, (bu şeylerin izhârıyla) göstermesiyle (ve bu sarâyı yapmasıyla kendini size tanıttirmek istiyor. Siz dahi O’nu tanıyınız) -San’ata bakıp Sâni’ı bulmaya ve îmân etmeye işarettir- (ve güzelce tanımaya çalışınız.) -Ma’rifetullahda terakki etmeye işarettir.**

## METİN

**Kendisi, en büyük dairede, şâkirdleri içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebliğatta bulunuyor. Diyor ki:**

**“Ey âhâlî! Şu kasrın meliki olan seyyidimiz, bu şeylerin izhârıyla ve bu sarâyı yapmasıyla Kendini size tanıttirmek istiyor. Siz dahi O’nu tanıyınız ve güzelce tanımaya çalışınız.**

## ŞERH

**Kendisi, en büyük dairede, şâkirdleri)** talebeleri **(içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebliğatta bulunuyor.)** Hem o Padişah, Üstâd olarak tayin ettiği Yâver-i Ekrem (asm)’a yardımcıları da tayin ediyor. Metinde geçen “avene” kelimesi, diğer peygamberlere işarettir. O yâverin her bir odada bir yardımcısı vardır. Kendisi de şâkirdleriyle-sahâbe, ulemâ ve evliyâ-ı ümmete işarettir- berâber en büyük dairede oturup tarifât yapıyor.

**“En büyük daire”** tabiri, Muhammed-i Arabî (asm)’ın Küre-i Arzın yarısını ve nev-i beşerin beşten birisini saltanat-ı ma’neviyyesi altına almasına, bin dört yüz sene kemâl-i haşmetle saltanat-ı ma’neviyyesinin devâm etmesine, tek başına bütün dünyaya meydan okuyup bütün dinleri ve devletleri mağlûb etmesine işarettir.

O Yâver-i Ekrem (asm), aveneleri ve şâkirdleriyle berâber gelen Ahaliye **(Diyor ki:**

**"Ey Ahali! Şu kasrın) sarayın (meliki) sultânı (olan seyyidimiz) efendimiz, (bu şeylerin izhârıyla) göstermesiyle (ve bu sarâyı yapmasıyla kendini size tanıttirmek istiyor. Siz dahi O’nu tanıyınız) -San’ata bakıp Sâni’ı bulmaya ve îmân etmeye işarettir- (ve güzelce tanımaya çalışınız.) -Ma’rifetullahda terakki etmeye işarettir.**

METİN

**"Hem şu kemâlâtının âsârıyla ma'nevî cemâlini size göstermek istiyor. Siz dahi O'nu görmeye ve teveccühünü kazanmaya iştîyâkınızı gösteriniz.**

**"Hem bütün şu gördüğünüz masnûât ve müzeyyenât üstünde birer mahsus sikke, birer hususi hâtem, birer taklîd edilmez turra koymakla**

ŞERH

uymakla kendisine muhabbet edilmesini ister. İn'âm ve ikrâmıyla da şefkat ve merhametini gösterir. Buna mukabil Ahaliden şükür ile kendisine hürmet edilmesini ister.

("Hem şu kemâlâtının âsârıyla) san'at ve ni'metlerinin eserleriyle (ma'nevî cemâlini) -ef'âl, esmâ, sıfat, şuûn ve Zât-ı İlâhî'nin cemâl-i ma'nevîsine işaretler- (size göstermek istiyor. Siz dahi O'nu görmeye) -eserlerden geçip; ef'âl, esmâ, sıfat, şuûn ve zâtının tecellîsini görmeye işaretler- (ve teveccühünü kazanmaya) iltifâtına mazhar olmaya (iştîyâkınızı) şevkınızı (gösteriniz.)

Metinde geçen "**kemâlâtının âsârıyla**" ifâdesi, esmâ-i İlâhiyyenin âlemdeki tezâhürü olan san'at ve ni'met cihetine işaret etmektedir.

Evet esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtı, âlemde iki tarzda tezâhür eder:

Birisi: San'at cihetidir.

Diğeri ise: Ni'met cihetidir.

("Hem bütün şu gördüğünüz masnûât) san'atlı eserler (ve müzeyyenât) zînetli eşyâ (üstünde birer mahsus sikke) darbhânedeki para üzerine vurulan devlete mahsus damga, (birer hususi hâtem) bir evrakın padişaha âit olduğunu gösteren

METİN

**"Hem şu kemâlâtının âsârıyla ma'nevî cemâlini size göstermek istiyor. Siz dahi O'nu görmeye ve teveccühünü kazanmaya iştîyâkınızı gösteriniz.**

**"Hem bütün şu gördüğünüz masnûât ve müzeyyenât üstünde birer mahsus sikke, birer hususi hâtem, birer taklîd edilmez turra koymakla**

ŞERH

uymakla kendisine muhabbet edilmesini ister. İn'âm ve ikrâmıyla da şefkat ve merhametini gösterir. Buna mukabil Ahaliden şükür ile kendisine hürmet edilmesini ister.

("Hem şu kemâlâtının âsârıyla) san'at ve ni'metlerinin eserleriyle (ma'nevî cemâlini) -ef'âl, esmâ, sıfat, şuûn ve Zât-ı İlâhî'nin cemâl-i ma'nevîsine işaretler- (size göstermek istiyor. Siz dahi O'nu görmeye) -eserlerden geçip; ef'âl, esmâ, sıfat, şuûn ve zâtının tecellîsini görmeye işaretler- (ve teveccühünü kazanmaya) iltifâtına mazhar olmaya (iştîyâkınızı) şevkınızı (gösteriniz.)

Metinde geçen "**kemâlâtının âsârıyla**" ifâdesi, esmâ-i İlâhiyyenin âlemdeki tezâhürü olan san'at ve ni'met cihetine işaret etmektedir.

Evet esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtı, âlemde iki tarzda tezâhür eder:

Birisi: San'at cihetidir.

Diğeri ise: Ni'met cihetidir.

("Hem bütün şu gördüğünüz masnûât) san'atlı eserler (ve müzeyyenât) zînetli eşyâ (üstünde birer mahsus sikke) darbhânedeye para üzerine vurulan devlete mahsus damga, (birer hususi hâtem) bir evrakın padişaha âit olduğunu gösteren

### ŞERH

avene ve şâkirdleriyle berâber, tebliğâtında şöyle diyordu:

*“Ey Ahali! Dikkat ediniz! Bu sarayın her taşında ayrı bir san’at var. San’attan gaye, Sâni’ı bulmaktır. Bu sarayın yapılmasından maksad; saray sâhibinin kendisini tanıttırmak istemesidir. O san’at eserlerinden her birisi, padişahı size esmâsıyla tarif eder. O halde o melîkin tanıttırmak istemesine mukabil, siz de O’nu tanıyıp tasdik ediniz.*

*“Hem yediğiniz ni’metlere dikkat edin! Bu saray sâhibi, ni’metleriyle kendisini size sevdirmek istiyor. Siz de buna karşılık ni’metten Mün’ım’i bulunuz. O’nun sizi sevmesine mukabil siz de itâatle O’nu seviniz! O’nun size ihsân ve merhametine mukabil siz de şükür ile O’na hürmet ediniz! O’nun size kemâl ve cemâlini göstermek istemesine mukabil, siz de O’nun cemâline ve teveccühüne iştîyâk gösteriniz! O’nun size vahdetini göstermesine mukabil, siz de tevhîdle mukabele ediniz!*

*“Sakın şaşurmayınız! Sâdece nakşa bakıp aldanmayınız, ma’nâsını anlamaya çalışınız! Hayvân gibi lezzetlere dalıp sarhoş olmayınız! Eğer bu sarayın sâhibinin kendisini tanıttırmasına karşılık O’nu tanır ve sevdirmesine karşılık siz de O’nu severseniz, o Melîk-i Zîşân sizi buradan daha güzel bir yere, kurb-i huzûrundaki yüksek saraylara nakledecek. Bu sarayda izhâr edilen san’at ve ni’metler o yüksek saraylardaki san’at ve ni’metlerin nümûneleridir ve orası buradan çok daha güzeldir ve sizi oraya da’vet edip celbetmek istiyor. Sizler, bu teşhîrgâh ve ziyâfetgâh olan bu sarayda saray sâhibini hakkıyla tanır ve itâatle kendinizi O’na sevdirderseniz, sizi bu saraydan başka diğer yüksek menzillere*

### ŞERH

avene ve şâkirdleriyle berâber, tebliğâtında şöyle diyordu:

*“Ey Ahali! Dikkat ediniz! Bu sarayın her taşında ayrı bir san’at var. San’attan gaye, Sâni’ı bulmaktır. Bu sarayın yapılmasından maksad; saray sâhibinin kendisini tanıttırmak istemesidir. O san’at eserlerinden her birisi, padişahı size esmâsıyla tarif eder. O halde o melîkin tanıttırmak istemesine mukabil, siz de O’nu tanıyıp tasdik ediniz.*

*“Hem yediğiniz ni’metlere dikkat edin! Bu saray sâhibi, ni’metleriyle kendisini size sevdirmek istiyor. Siz de buna karşılık ni’metten Mün’ım’i bulunuz. O’nun sizi sevmesine mukabil siz de itâatle O’nu seviniz! O’nun size ihsân ve merhametine mukabil siz de şükür ile O’na hürmet ediniz! O’nun size kemâl ve cemâlini göstermek istemesine mukabil, siz de O’nun cemâline ve teveccühüne iştîyâk gösteriniz! O’nun size vahdetini göstermesine mukabil, siz de tevhîdle mukabele ediniz!*

*“Sakın şaşırmayınız! Sâdece nakşa bakıp aldanmayınız, ma’nâsını anlamaya çalışınız! Hayvân gibi lezzetlere dalıp sarhoş olmayınız! Eğer bu sarayın sâhibinin kendisini tanıttırmasına karşılık O’nu tanır ve sevdirmesine karşılık siz de O’nu severseniz, o Melîk-i Zîşân sizi buradan daha güzel bir yere, kurb-i huzûrundaki yüksek saraylara nakledecek. Bu sarayda izhâr edilen san’at ve ni’metler o yüksek saraylardaki san’at ve ni’metlerin nümûneleridir ve orası buradan çok daha güzeldir ve sizi oraya da’vet edip celbetmek istiyor. Sizler, bu teşhîrgâh ve ziyâfetgâh olan bu sarayda saray sâhibini hakkıyla tanır ve itâatle kendinizi O’na sevdirderseniz, sizi bu saraydan başka diğer yüksek menzillere*

## METİN

Sonra, giren Ahali iki güruha ayrıldılar:

**Birinci güruhu: Kendini tanımış ve akli başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: "Bunda büyük bir iş var." Hem anladılar ki, beyhûde değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. "Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?" deyip düşünürken, birden o muarrif Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu işittiler**

## ŞERH

(Sonra, giren Ahali iki güruha) tâifeye (ayrıldılar:

**Birinci güruhu: Kendini tanımış) mâhiyyetini bilmiş (ve akli başında) akılları istikametli (ve kalbi yerinde) kalbleri selim (oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: "Bunda büyük bir iş) bir tılsım, bir sır (var." Hem anladılar ki, beyhûde) fâidesiz, hikmetsiz (değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. "Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?" deyip düşünürken, birden o muarrif) tarif edici (Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu) konuşmasını (işittiler.)**

Ahali, o Yâver-i Ekrem'in (asm) nutkunu dinledikten sonra saraya girdiler ve iki güruha ayrıldılar. Birinci güruh, içeri girer girmez müstakim akıl ve selim kalbleriyle anladılar ki bu nakış, bu süs, bu teşkilât, bu kadar mühim san'atlarda bir ma'nâ mevcûddur. Bu sarayın böyle tanzîminde ve nakışların izhârında büyük bir mes'ele vardır. Hem anladılar ki, bu saray, boşuna yapılmamış; bu işler sıradan işler değil; sâdece muvakkat bir zaman için gelip konaklamak, sonra göçüp gitmek için yapılmamıştır. Elbette bu işte bir sır ve bir tılsım vardır. "Acabâ

## METİN

Sonra, giren Ahali iki güruha ayrıldılar:

**Birinci güruhu: Kendini tanımış ve akli başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: "Bunda büyük bir iş var." Hem anladılar ki, beyhûde değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. "Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?" deyip düşünürken, birden o muarrif Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu işittiler**

## ŞERH

(Sonra, giren Ahali iki güruha) tâifeye (ayrıldılar:

**Birinci güruhu: Kendini tanımış) mâhiyyetini bilmiş (ve akli başında) akılları istikametli (ve kalbi yerinde) kalbleri selim (oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: "Bunda büyük bir iş) bir tılsım, bir sır (var." Hem anladılar ki, beyhûde) fâidesiz, hikmetsiz (değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. "Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?" deyip düşünürken, birden o muarrif) tarif edici (Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu) konuşmasını (işittiler.)**

Ahali, o Yâver-i Ekrem'in (asm) nutkunu dinledikten sonra saraya girdiler ve iki güruha ayrıldılar. Birinci güruh, içeri girer girmez müstakim akıl ve selim kalbleriyle anladılar ki bu nakış, bu süs, bu teşkilat, bu kadar mühim san'atlarda bir ma'nâ mevcûddur. Bu sarayın böyle tanzîminde ve nakışların izhârında büyük bir mes'ele vardır. Hem anladılar ki, bu saray, boşuna yapılmamış; bu işler sıradan işler değil; sâdece muvakkat bir zaman için gelip konaklamak, sonra göçüp gitmek için yapılmamıştır. Elbette bu işte bir sır ve bir tılsım vardır. "Acabâ



## METİN

**Onların şu edebli muâmele ve vaz'ıyyetleri o padişahın hoşuna gittiğinden, onları hâs ve yüksek ve tavsîf edilmez diğer bir saraya da'vet etti, ihsân etti.**

## ŞERH

Ve hâkezâ bunlar gibi beyânatta bulundu.

O birinci güruh, Yâver-i Ekremi güzelce dinlediler, iyice kabûl edip tam istifâde ettiler. Evet, dinleyenler iyice kabûl etmelidirler. Çünkü burada eksiklik kabûl edilmez. O Üstâd "ne demiş ve nasıl demiş" ise öylece anlamalı ve kabûl edilmelidir. Çünkü, Üstâdın dedikleri aynı zamânda Padişahın söylediğidir. Bu yüzden Üstâdın nutkunu güzelce dinleyip nakıştan Nakkaşı buldular. Saray sâhibini tasdîk edip hakkıyla tanıdılar.

Hem ni'metten Mün'im'i bulup teşekkürâtlarını izhâr ettiler. Saray sahibinin marziyyatı, yani emri ve izni dairesinde hareket ettiler. Üstâdın tebliğ ettiği şekilde teşrîfât merâsiminde bulundular ve tarif ettiği edebi takındılar. Zirâ Üstâd'ın dediği şekilde tarz-ı hareket olmazsa, Padişahın marziyyâtından da çıkılmış olur. Metinde geçen "marziyyâtı dairesi" tabiri; sünnet-i seniyyeye ve ehl-i hak olan ehl-i sünnet ve'l-cemâat mezhebince i'tikad ve amel etmeye işarettir.

**(Onların şu edebli muâmele) amelleri (ve vaz'ıyyetleri) hâlleri (o padişahın hoşuna gittiğinden, onları hâs) özel (ve yüksek ve tavsîf edilmez) sıfatları tarif edilemez (diğer bir saraya) -Cennet'e işarettir- (da'vet etti, ihsân etti.)**

Bu cümleler وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ **"Allah, bütün**

## METİN

**Onların şu edebli muâmele ve vaz'ıyyetleri o padişahın hoşuna gittiğinden, onları hâs ve yüksek ve tavsîf edilmez diğer bir saraya da'vet etti, ihsân etti.**

## ŞERH

Ve hâkezâ bunlar gibi beyânatta bulundu.

O birinci güruh, Yâver-i Ekremi güzelce dinlediler, iyice kabûl edip tam istifâde ettiler. Evet, dinleyenler iyice kabûl etmelidirler. Çünkü burada eksiklik kabûl edilmez. O Üstâd "ne demiş ve nasıl demiş" ise öylece anlamalı ve kabûl edilmelidir. Çünkü, Üstâdın dedikleri aynı zamânda Padişahın söylediğidir. Bu yüzden Üstâdın nutkunu güzelce dinleyip nakıştan Nakkaşı buldular. Saray sâhibini tasdîk edip hakkıyla tanıdılar.

Hem ni'metten Mün'im'i bulup teşekkürâtlarını izhâr ettiler. Saray sahibinin marziyyatı, yani emri ve izni dairesinde hareket ettiler. Üstâdın tebliğ ettiği şekilde teşrîfât merâsiminde bulundular ve tarif ettiği edebi takındılar. Zirâ Üstâd'ın dediği şekilde tarz-ı hareket olmazsa, Padişahın marziyyâtından da çıkılmış olur. Metinde geçen "marziyyâtı dairesi" tabiri; sünnet-i seniyyeye ve ehl-i hak olan ehl-i sünnet ve'l-cemâat mezhebince i'tikad ve amel etmeye işarettir.

**(Onların şu edebli muâmele) amelleri (ve vaz'ıyyetleri) hâlleri (o padişahın hoşuna gittiğinden, onları hâs) özel (ve yüksek ve tavsîf edilmez) sıfatları tarif edilemez (diğer bir saraya) -Cennet'e işarettir- (da'vet etti, ihsân etti.)**

Bu cümleler وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ **"Allah, bütün**

## METİN

Hem öyle bir Cevâd-ı Melîk'e lââyık ve öyle mutî' Ahaliye şâyeste ve öyle edebli misâfirlere münâsib ve öyle yüksek bir kasma şâyân bir sûrette ikrâm etti. Dâimî onları saâdetlendirdi.

## ŞERH

*insanları, kusursuz, ölümsüz, noksansız bir diyâra da'vet eder; elemsiz, kedersiz, ebedî bir saâdet vermek ister*"<sup>[1]</sup> âyetinin ma'nâsına işarettir. O hâs ve yüksek saray olan Cennet'e alınmanın şartı, şu dünya sarayındaki edebli muâmele ve vaz'ıyyettir. İnsanın asıl ve en büyük mes'elesi, işte bu tılsımı çözüp diğer saray için hâzırlanmaktır.

(Hem öyle bir Cevâd-ı Melîk'e) cömert padişaha (lâyık ve öyle mutî') itâatkâr (Ahaliye şâyeste) lââyık (ve öyle edebli misâfirlere münâsib) uygun (ve öyle yüksek bir kasma) saraya (şâyân) münâsib (bir sûrette ikrâm etti. Dâimî onları saâdetlendirdi).

Müellif (ra), Cennet'e işaret edilen temsîlin bu kısmında, Cennet'teki ikrâm-ı İlâhî'nin keyfiyyetini şu üç sıfat ile beyân ediyor:

Birincisi: "**Öyle bir Cevâd-ı Melîk'e lââyık**". Evet, Cennet öyle bir saraydır ki, böyle bir sultânın cûd, kerem ve rahmetine tam mazhar ve lââyıktır. Acabâ o Melîk'in cûd, kerem ve rahmetinin bir cilvesine mazhar olan şu dünya sarayı bu kadar ihsân, ikrâm ve rahmeti izhâr etse; rahmetin a'zamlık mertebesiyle ve tüm şa'şaaıyla tecellî ettiği Cennet'in ne keyfiyyette olacağı kıyâs edilsin.

---

[1] Yûnus, 10:25

## METİN

Hem öyle bir Cevâd-ı Melîk'e lââyık ve öyle mutî' Ahaliye şâyeste ve öyle edebli misâfirlere münâsib ve öyle yüksek bir kasma şâyân bir sûrette ikrâm etti. Dâimî onları saâdetlendirdi.

## ŞERH

*insanları, kusursuz, ölümsüz, noksansız bir diyâra da'vet eder; elemsiz, kedersiz, ebedî bir saâdet vermek ister*<sup>[1]</sup> âyetinin ma'nâsına işarettir. O hâs ve yüksek saray olan Cennet'e alınmanın şartı, şu dünya sarayındaki edebli muâmele ve vaz'ıyyettir. İnsanın asıl ve en büyük mes'elesi, işte bu tılsımı çözüp diğer saray için hâzırlanmaktır.

(Hem öyle bir Cevâd-ı Melîk'e) cömert padişaha (lâyık ve öyle mutî') itâatkâr (Ahaliye şâyeste) lââyık (ve öyle edebli misâfirlere münâsib) uygun (ve öyle yüksek bir kasma) saraya (şâyân) münâsib (bir sûrette ikrâm etti. Dâimî onları saâdetlendirdi).

Müellif (ra), Cennet'e işaret edilen temsîlin bu kısmında, Cennet'teki ikrâm-ı İlâhî'nin keyfiyyetini şu üç sıfat ile beyân ediyor:

Birincisi: **"Öyle bir Cevâd-ı Melîk'e lââyık"**. Evet, Cennet öyle bir saraydır ki, böyle bir sultânın cûd, kerem ve rahmetine tam mazhar ve lââyıktır. Acabâ o Melîk'in cûd, kerem ve rahmetinin bir cilvesine mazhar olan şu dünya sarayı bu kadar ihsân, ikrâm ve rahmeti izhâr etse; rahmetin a'zamlık mertebesiyle ve tüm şa'şasıyla tecellî ettiği Cennet'in ne keyfiyyette olacağı kıyâs edilsin.

---

[1] Yûnus, 10:25

### METİN

**ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından ve şâkirdlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Hayvân gibi yiyerek uykuya daldılar.**

### ŞERH

**ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından)** -"İrşâd", rüşde kavuşturmak demektir; "rüşd" ise, din ve dünya salâhıdır- **(ve şâkirdlerinin)** talebelerinin **(ikazâtından)** uyarmalarından **(kulaklarını tıkadılar. Hayvân gibi yiyerek)** yani san'atta Sâni'ı ve ni'mette Mün'im'i düşünmeden yiyerek, **(uykuya daldılar)** yani gaflete daldılar. Ölümü ve âhireti unutmalarına işarettir.

Bu ikinci güruh, başta felâsife-i maddiye olarak kâfir ve dâllîn güruhuna işaret etmektedir. Bunların o Yâverin (asm) sözünü dinlememeleri ve tılsımı çözememelerinin sebebi, akıllarının bozulmuş, kalblerinin de sönmüş olmasıdır. Nasıl bozulan bir cihâz çalışmaz, çalışsa da fâidesi tam görülmez. Öyle de onların akılları bozulduğundan sarayın hikmetini anlamadılar, zarar ve menfaati fark edemediler. Letâifleri de sönük olduğu için hak ve hakikate teveccüh edemediler. Bu sarayın yaratılmasındaki gayenin, padişahın marziyyâtını kazanarak mükâfaten bir başka saraya geçiş olduğunu derk edemediler. Gaflete dalarak ölümü hiç düşünmediler. Onların akıl ve kalbleri hükmetmediği için nefislerine mağlûb oldular. Bu sebeble bütün o mehâsinden gözlerini kapadılar ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından ve şâkirdlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Sarayın ma'nâsı ve hikmetinin ne olduğunu bilmediler. Nakışların ifâde ettiği ma'nâları anlamadılar. San'atta Sâni'ı, ni'mette Mün'im'i görmediler, sarayın hikmetini anlamadılar. Saraydaki müzeyyenâtın ve ni'metlerin üstünde tezâhür eden

### METİN

**ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından ve şâkirdlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Hayvân gibi yiyerek uykuya daldılar.**

### ŞERH

**ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından)** -"İrşâd", rüşde kavuşturmak demektir; "rüşd" ise, din ve dünya salâhıdır- **(ve şâkirdlerinin)** talebelerinin **(ikazâtından)** uyarmalarından **(kulaklarını tıkadılar. Hayvân gibi yiyerek)** yani san'atta Sâni'ı ve ni'mette Mün'im'i düşünmeden yiyerek, **(uykuya daldılar)** yani gaflete daldılar. Ölümü ve âhireti unutmalarına işarettir.

Bu ikinci güruh, başta felâsife-i maddiye olarak kâfir ve dâllîn güruhuna işaret etmektedir. Bunların o Yâverin (asm) sözünü dinlememeleri ve tılsımı çözememelerinin sebebi, akıllarının bozulmuş, kalblerinin de sönmüş olmasıdır. Nasıl bozulan bir cihâz çalışmaz, çalışsa da fâidesi tam görülmez. Öyle de onların akılları bozulduğundan sarayın hikmetini anlamadılar, zarar ve menfaati fark edemediler. Letâifleri de sönük olduğu için hak ve hakikate teveccüh edemediler. Bu sarayın yaratılmasındaki gayenin, padişahın marziyyâtını kazanarak mükâfaten bir başka saraya geçiş olduğunu derk edemediler. Gaflete dalarak ölümü hiç düşünmediler. Onların akıl ve kalbleri hükmetmediği için nefislerine mağlûb oldular. Bu sebeble bütün o mehâsinden gözlerini kapadılar ve o Üstâdın (asm) irşâdâtından ve şâkirdlerinin ikazâtından kulaklarını tıkadılar. Sarayın ma'nâsı ve hikmetinin ne olduğunu bilmediler. Nakışların ifâde ettiği ma'nâları anlamadılar. San'atta Sâni'ı, ni'mette Mün'im'i görmediler, sarayın hikmetini anlamadılar. Saraydaki müzeyyenâtın ve ni'metlerin üstünde tezâhür eden

## ŞERH

**dilsiz** (hakki ikrâr etmeyen) **kâfirlerdir ki, onlar hakkı düşünmezler.**"<sup>1</sup>

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ

**"Şu kimseler gibi olmayın ki, onlar Allah'ı (O'nun tâat ve zikrini, hizmetini) unuttular, Allah da onlara kendilerini unutturdu."**<sup>2</sup>

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ

**"Ve küfredenler dünya hayâtında sâdece zevk u safâ ederler ve hayvânların yediği gibi yerler** (onların bütün ihtimâmları karınlarına ve şehvetlerinedir. Âhireti düşünmezler. Dünya hayâtına hâristirler ve âkıbetten gafildirler)."<sup>3</sup>

**Hulâsâ:** Temsilde, padişahın inşâ ettiği sarayda iki mes'ele esâs tutulmuştur.

Biri: San'ata bakıp, san'atkârını tanımaktır.

Diğeri: Ni'mete bakıp, ni'met vereni bulmaktır.

Bu iki esâsın dışına çıkmak ise, bu azîm ve mühim mes'eleyi anlamayıp hayvân gibi yaşamaktır. Metinde **"Hayvân gibi yiyerek"** cümlesi işaret eder ki; kâfir, hayvân gibi düşünmeden ve teşekkür etmeden yutar. Mü'min ise mütefekkirâne ve müteşekkîrâne yer. San'atta Sâni'ı, ni'mette Mün'im'i bulur.

---

[1] Enfâl, 8:22

[2] Haşır, 59:19, Tefsîr-i Neseî.

[3] Muhammed, 47:12, Beydavî, Medârik.

## ŞERH

**dilsiz** (hakki ikrâr etmeyen) **kâfirlerdir ki, onlar hakkı düşünmezler.**"<sup>1</sup>

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ

**"Şu kimseler gibi olmayın ki, onlar Allah'ı (O'nun tâat ve zikrini, hizmetini) unuttular, Allah da onlara kendilerini unutturdu."**<sup>2</sup>

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ

**"Ve küfredenler dünya hayâtında sâdece zevk u safâ ederler ve hayvânların yediği gibi yerler** (onların bütün ihtimâmları karınlarına ve şehvetlerinedir. Âhireti düşünmezler. Dünya hayâtına hâristirler ve âkıbetten gafildirler)."<sup>3</sup>

**Hulâsâ:** Temsilde, padişahın inşâ ettiği sarayda iki mes'ele esâs tutulmuştur.

Biri: San'ata bakıp, san'atkârını tanımaktır.

Diğeri: Ni'mete bakıp, ni'met vereni bulmaktır.

Bu iki esâsın dışına çıkmak ise, bu azîm ve mühim mes'eleyi anlamayıp hayvân gibi yaşamaktır. Metinde **"Hayvân gibi yiyerek"** cümlesi işaret eder ki; kâfir, hayvân gibi düşünmeden ve teşekkür etmeden yutar. Mü'min ise mütefekkirâne ve müteşekkîrâne yer. San'atta Sâni'ı, ni'mette Mün'im'i bulur.

---

[1] Enfâl, 8:22

[2] Haşır, 59:19, Tefsîr-i Neseî.

[3] Muhammed, 47:12, Beydavî, Medârik.



## ŞERH

içer. Sonunda da "Elhamdülillâh" der. Su, yavaşça ve emerek içilir. Zirâ bir def'ada içmek, rahatsızlık verir. Su içme âdâbı budur. İşte din, her husûsta olduğu gibi, bu husûsta da hem dünya hem de âhiret saâdetinin dersini vermektedir.

Yerken de hayvân gibi yenilmemelidir. Zirâ hayvân, hiçbir şey düşünmeden rast geleni yer. İnsan ise helâl olanı yer, haram olandan şiddetle sakınır. Yemek için sofraya oturmadan önce ve yemekten sonra eller yıkanmalıdır. Yemekten sonra el yıkamak ittifakla sünnettir. Yemekten önce elleri yıkamak ise; esah kavle göre o da sünnettir. Eğer ateşte pişirilen bir yemek yenildiyse, abdest almak daha evlâdır. Yemeğe "**Besmele**" ile başlamalı, yerken tefekkür etmeli, âhirde de hamdetmelidir. Önünden yemeli, başkasının lokmasına nazar etmemelidir. Tabağın ortasından değil, kenarından yemelidir. Çünkü bereket, yemeğin ortasına iner. Hem lokmaları küçük yapmalı ve iyice çiğnemelidir. Zirâ bu, hazım için daha iyidir. Fazla yememeli ve mideyi üçe bölmelidir. Bir kısmını suya, bir kısmını yemeğe, bir kısmını da nefes almaya bırakmalıdır. Tok olmadan sofradan kalkmalıdır. Resul-i Ekrem (asm) şöyle fermân buyuruyor:

كفى المرءا لقيمات يقمن الظهر

Yani: "**Kişiyi sirtını doğrultacağı** (rahatça ibâdet edebilecek kadar) **bir kaç lokmacık kâfîdir.**" <sup>1</sup>

لُقَيْمَاتٌ , lokma kelimesinin ism-i tasğîrinin cem'idir.

[1] Tirmizî, Zühd: 47, (2381); İbn-i Mâce, Et'ime: 50, (3349)

## ŞERH

içer. Sonunda da "Elhamdülillâh" der. Su, yavaşça ve emerek içilir. Zirâ bir def'ada içmek, rahatsızlık verir. Su içme âdâbı budur. İşte din, her husûsta olduğu gibi, bu husûsta da hem dünya hem de âhiret saâdetinin dersini vermektedir.

Yerken de hayvân gibi yenilmemelidir. Zirâ hayvân, hiçbir şey düşünmeden rast geleni yer. İnsan ise helâl olanı yer, haram olandan şiddetle sakınır. Yemek için sofraya oturmadan önce ve yemekten sonra eller yıkanmalıdır. Yemekten sonra el yıkamak ittifakla sünnettir. Yemekten önce elleri yıkamak ise; esah kavle göre o da sünnettir. Eğer ateşte pişirilen bir yemek yenildiyse, abdest almak daha evlâdır. Yemeğe "**Besmele**" ile başlamalı, yerken tefekkür etmeli, âhirde de hamdetmelidir. Önünden yemeli, başkasının lokmasına nazar etmemelidir. Tabağın ortasından değil, kenarından yemelidir. Çünkü bereket, yemeğin ortasına iner. Hem lokmaları küçük yapmalı ve iyice çiğnemelidir. Zirâ bu, hazım için daha iyidir. Fazla yememeli ve mideyi üçe bölmelidir. Bir kısmını suya, bir kısmını yemeğe, bir kısmını da nefes almaya bırakmalıdır. Tok olmadan sofradan kalkmalıdır. Resul-i Ekrem (asm) şöyle fermân buyuruyor:

كفى المرءا لقيمات يقمن الظهر

Yani: "**Kişiy e surlını doğrultacağı** (rahatça ibâdet edebilecek kadar) **bir kaç lokmacık kâfidir.**" <sup>1</sup>

لُقَيْمَاتٌ , lokma kelimesinin ism-i tasğîrinin cem'idir.

[1] Tirmizî, Zühd: 47, (2381); İbn-i Mâce, Et'ime: 50, (3349)

## METİN

**Saray sâhibinin askerleri de onları tutup öyle edebsizlere lââyık bir hapse attılar.**

## ŞERH

işarettir. **(Saray sâhibinin askerleri de)** -melâikeye işarettir- **(onları tutup öyle edebsizlere lââyık bir hapse attılar.)** -Cehennem'e işarettir.

Metinde geçen yukarıdaki cümleler, şu hakaika işaret etmektedir: Ehl-i küfür ve tuğyan, dünyanın gayr-ı meşru' eğlence ve zevklerine dalıp hizmeti, ubudiyyeti, ölümü, âhireti unuturlar. Felsefî sözleriyle ve isyankâr hareketleriyle mü'minleri rahatsız ederler ve cümle mevcûdâtın hukukuna tecâvüz etmekle anâsırı ve kainatı kızdırırlar. Hattâ Cehennem dahi onlara olan gayz ve hiddetinden parçalanmak derecesine gelir. Evet, kainatın ve umûmî unsurların kavm-i Nûh ve Âd ve Semûd ve Fir'avn gibi bâğî ve tâğî kavimlerin helâki için izn-i İlâhî ile seferber olmaları ve onları helâk etmeleri ve Bedir Harbinde semâdan melâikenin nüzûl ederek müşrikler ile bizzât muhârebe etmeleri, hem قَمَا زُجِرُوا عَلَىٰ سَمَاءٍ وَأَرْضٍ **"Semâ ve arz, kavm-i Fir'avunun helâki üzerine ağlamadılar, onların ölümüyle memnûn oldular"**<sup>1</sup> âyetinin de ifâde ettiği gibi semâ ve arzın onların helâkine ağlamaması belki memnûn olması; hem hadîste vârid olduğu üzere, hattâ denizdeki balıkların dahi kâfirlerin küfründen dolayı rızıklarının kesildiği için Cenâb-ı Hakk'a şikâyet etmeleri gibi hadîseler gösteriyor ki, kâfirler küfür ve

---

[1] Duhan, 44:29, İbn-i Abbâs.

## METİN

**Saray sâhibinin askerleri de onları tutup öyle edepsizlere lââyık bir hapse attılar.**

## ŞERH

işarettir. **(Saray sâhibinin askerleri de)** -melâikeye işarettir- **(onları tutup öyle edepsizlere lââyık bir hapse attılar.)** -Cehennem'e işarettir.

Metinde geçen yukarıdaki cümleler, şu hakaika işaret etmektedir: Ehl-i küfür ve tuğyan, dünyanın gayr-ı meşru' eğlence ve zevklerine dalıp hizmeti, ubudiyyeti, ölümü, âhireti unuturlar. Felsefî sözleriyle ve isyankâr hareketleriyle mü'minleri rahatsız ederler ve cümle mevcûdâtın hukukuna tecâvüz etmekle anâsırı ve kainatı kızdırırlar. Hattâ Cehennem dahi onlara olan gayz ve hiddetinden parçalanmak derecesine gelir. Evet, kainatın ve umûmî unsurların kavm-i Nûh ve Âd ve Semûd ve Fir'avn gibi bâğî ve tâğî kavimlerin helâki için izn-i İlâhî ile seferber olmaları ve onları helâk etmeleri ve Bedir Harbinde semâdan melâikenin nüzûl ederek müşrikler ile bizzât muhârebe etmeleri, hem قَمَا زُجِرُوا عَلَىٰ سَمَاءٍ وَأَرْضٍ **"Semâ ve arz, kavm-i Fir'avunun helâki üzerine ağlamadılar, onların ölümüyle memnûn oldular"**<sup>1</sup> âyetinin de ifâde ettiği gibi semâ ve arzın onların helâkine ağlamaması belki memnûn olması; hem hadîste vârid olduğu üzere, hattâ denizdeki balıkların dahi kâfirlerin küfründen dolayı rızıklarının kesildiği için Cenâb-ı Hakk'a şikâyet etmeleri gibi hadîseler gösteriyor ki, kâfirler küfür ve

---

[1] Duhan, 44:29, İbn-i Abbâs.

## METİN

**İkincisi: Ahali, o Üstâdın (asm) sözünü kabûl edip dinlemesidir.**

## ŞERH

قُلْ مَا يَغْبُتُكُمْ رَبِّي لَوْلَا دَعَاؤُكُمْ

**“Ey Resulüm! De ki; eğer duâ ve ibâdetiniz olmasaydı ne ehemmiyetiniz olurdu?”<sup>1</sup>**

Evet Cenâb-ı Hak, kainatı insan için; insanı da ibâdet için halketmiştir. Demek insanın ibâdeti olmazsa, insanın yaradılışı abes ve hikmetsiz olacaktı. Dolayısıyla kainatın yaratılmasının da bir ma'nâsı olmayacaktı. İnsanın ibâdeti ise; ancak Resul-i Ekrem (asm)'ın ve avenelerinin Resul olarak gönderilmelerine ve beşere nasıl ibâdet edeceğini öğretmelerine mütevakkıftır. O hâlde denilebilir ki; eğer Resul-i Ekrem (asm) ve aveneleri olan peygamberler olmasaydı, beşer, Cenâb-ı Hakk'ı tanıyıp ona î mân ve ibâdet edemeyecekti. Dolayısıyla kainatın yaratılması abes olacaktı. Sâni'-ı Hakîm de abes ve israftan münezzeh olduğu için, kainatı ve insanı yaratmayacaktı. O hâlde mezkûr hakaikten dolayı yukarıdaki kudsî hadîsin ayn-ı hak ve hakikat olduğu bedâhетен anlaşılmiş oluyor.

**(İkincisi: Ahali, o Üstâdın (asm) sözünü) Kur'ân ve Hadîs'i (kabûl edip dinlemesidir.)**

İnsanlar, Risâlet-i Muhammediyye (asm)'ı dinlemedikleri zaman kainatın harâb edileceğine işarettir. Bu hakikati, Müellif (ra) şöyle ifâde ediyor.

*“Öyle de, maddi ve ma'nevî hayât-ı Muhammediyye (asm)*

---

[1] Furkan, 25:77.

## METİN

**İkincisi: Ahali, o Üstâdın (asm) sözünü kabûl edip dinlemesidir.**

## ŞERH

قُلْ مَا يَعْزُبُ عَنْكُمْ رَبِّي لَوْلَا دَعَاؤُكُمْ

**“Ey Resulüm! De ki; eğer duâ ve ibâdetiniz olmasaydı ne ehemmiyetiniz olurdu?”<sup>1</sup>**

Evet Cenâb-ı Hak, kainatı insan için; insanı da ibâdet için halketmiştir. Demek insanın ibâdeti olmazsa, insanın yaradılışı abes ve hikmetsiz olacaktı. Dolayısıyla kainatın yaratılmasının da bir ma'nâsı olmayacaktı. İnsanın ibâdeti ise; ancak Resul-i Ekrem (asm)'ın ve avenelerinin Resul olarak gönderilmelerine ve beşere nasıl ibâdet edeceğini öğretmelerine mütevakkıftır. O hâlde denilebilir ki; eğer Resul-i Ekrem (asm) ve aveneleri olan peygamberler olmasaydı, beşer, Cenâb-ı Hakk'ı tanıyıp ona î mân ve ibâdet edemeyecekti. Dolayısıyla kainatın yaratılması abes olacaktı. Sâni'-ı Hakîm de abes ve israftan münezzeh olduğu için, kainatı ve insanı yaratmayacaktı. O hâlde mezkûr hakaikten dolayı yukarıdaki kudsî hadîsin ayn-ı hak ve hakikat olduğu bedâhетен anlaşılmiş oluyor.

**(İkincisi: Ahali, o Üstâdın (asm) sözünü) Kur'ân ve Hadîs'i (kabûl edip dinlemesidir.)**

İnsanlar, Risâlet-i Muhammediyye (asm)'ı dinlemedikleri zaman kainatın harâb edileceğine işarettir. Bu hakikati, Müellif (ra) şöyle ifâde ediyor.

*“Öyle de, maddi ve ma'nevî hayât-ı Muhammediyye (asm)*

---

[1] Furkan, 25:77.

## METİN

**Demek, vücûd-i Üstâd (asm), vücûd-i kasrın dâîsidir. Ve Ahalinin istimâî, kasrın bekasına sebebidir. Öyleyse, denilebilir ki, şu Üstâd (asm) olmasaydı, o Melîk-i Zîşân, şu kasrı binâ etmezdi. Hem yine denilebilir ki, o Üstâdın (asm) ta'limâtını Ahali dinlemedikleri vakit, elbette o kasr tebdîl ve tahvîl edilecek.**

## ŞERH

*dahî, hayât ve rûh-i kâinâtın süzülmüş hulâsâtü'l-hulâsâdır ve risâlet-i Muhammediyye dahî (asm), kainatın his ve şuûr ve aklından süzülmüş en sâfî hulâsâsıdır. Belki maddî ve ma'nevî hayât-ı Muhammediyye (asm), âsârının şehâdetiyle, hayât-ı kainatın hayâtıdır. Ve risâlet-i Muhammediyye (asm), şuûr-i kainatın şuûrudur ve nûrudur. Ve vahy-i Kur'ân dahî, hayâtât hakaikinin şehâdetiyle, hayât-ı kainatın rûhudur ve şuûr-i kainatın aklıdır.*

*"Evet, evet, evet! Eğer kâinâtın risâlet-i Muhammediyyenin (asm) nûru çıksa, gitse, kâinât vefât edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât dîvâne olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuûrsuz kalmış olan başını bir seyyâreye çarpacak, bir kıyâmeti koparacak."*<sup>1</sup>

**(Demek, vücûd-i Üstâd (asm))** Üstâd'ın varlığı, **(vücûd-i kasrın)** sarayın var olmasının **(dâîsidir)** da'vetçisi ve sebebidir. **(Ve Ahalinin)** o Üstâd'ın sözlerini **(istimâî)** dinlemesi, **(kasrın bekasına)** sarayın vücûdunun devâmına **(sebebidir. Öyleyse, denilebilir ki, şu Üstâd (asm) olmasaydı, o Melîk-i Zîşân, şu kasrı binâ etmezdi. Hem yine denilebilir ki, o Üstâdın (asm) ta'limâtını)** öğrettiği şeyleri **(Ahali dinlemedikleri vakit, elbette**

---

[1] 30. Lem'a, 5. Nûkte, 4. Remiz, s. 517.

## METİN

**Demek, vücûd-i Üstâd (asm), vücûd-i kasrın dâîsidir. Ve Ahalinin istimâi, kasrın bekasına sebebidir. Öyleyse, denilebilir ki, şu Üstâd (asm) olmasaydı, o Melîk-i Zîşân, şu kasrı binâ etmezdi. Hem yine denilebilir ki, o Üstâdın (asm) ta'limâtını Ahali dinlemedikleri vakit, elbette o kasr tebdîl ve tahvîl edilecek.**

## ŞERH

*dahî, hayât ve rûh-i kâinâtın süzülmüş hulâsâtü'l-hulâsâdır ve risâlet-i Muhammediyye dahî (asm), kainatın his ve şuûr ve aklından süzülmüş en sâfî hulâsâsıdır. Belki maddî ve ma'nevî hayât-ı Muhammediyye (asm), âsârının şehâdetiyle, hayât-ı kainatın hayâtıdır. Ve risâlet-i Muhammediyye (asm), şuûr-i kainatın şuûrudur ve nûrudur. Ve vahy-i Kur'ân dahî, hayâtâtâr hakaikinin şehâdetiyle, hayât-ı kainatın rûhudur ve şuûr-i kainatın aklıdır.*

*"Evet, evet, evet! Eğer kâinâtın risâlet-i Muhammediyyenin (asm) nûru çıksa, gitse, kâinât vefât edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinât dîvâne olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuûrsuz kalmış olan başını bir seyyâreye çarpacak, bir kıyâmeti koparacak."*<sup>1</sup>

**(Demek, vücûd-i Üstâd (asm))** Üstâd'ın varlığı, **(vücûd-i kasrın)** sarayın var olmasının **(dâîsidir)** da'vetçisi ve sebebidir. **(Ve Ahalinin)** o Üstâd'ın sözlerini **(istimâi)** dinlemesi, **(kasrın bekasına)** sarayın vücûdunun devâmına **(sebebidir. Öyleyse, denilebilir ki, şu Üstâd (asm) olmasaydı, o Melîk-i Zîşân, şu kasrı binâ etmezdi. Hem yine denilebilir ki, o Üstâdın (asm) ta'limâtını)** öğrettiği şeyleri **(Ahali dinlemedikleri vakit, elbette**

---

[1] 30. Lem'a, 5. Nûkte, 4. Remiz, s. 517.



METİN

**Tabanı ise, şarktan garba gûnâgûn çiçeklerle süslendirilmiş yeryüzüdür.**

ŞERH

**Tabanı ise, şarktan)** doğudan **(garba)** batıya **(gûnâgûn)** çeşit çeşit, rengârenk **(çiçeklerle süslendirilmiş yeryüzüdür.)** Müellif (ra)'ın bu cümleleri, وَمَا تَبْيَهَّا وَالْأَرْضُ وَمَا طَحِيهَا **"Semâya ve onu binâ eden Zât'a; Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki"** âyetlerinin tefsîridir.

Temsîldeki o saray, bu âlemdir. O Sultân-ı Zîşân ise, Ellahu Teâlâ'dır (c.c.). "Şems" sûresinin mezkûr âyetleri gösteriyor ki Cenâb-ı Hak, şu âlemi bir saray sûretinde yaratmıştır. O sarayın tavanı yıldızlarla süslenmiş ve koca güneş o tavana bir lâmba olarak takılmış ve ay ile güneş arasına da dakik bir intizâmı bir münâsebet vaz' edilip takvîmcilik yaptırılmıştır. O âlem sarayının tabanı ise, nebâtât ve hayvânâtla süslenmiş ve üzerine hadsiz ni'metler vaz' edilerek bir sofrâ hâlinde serilmiştir. Ve bu saray-ı âleme gelen her misâfir için her ne lâzımsa eksiksiz ve hesâbsız bir sûrette o sarayda ihzâr edilmiştir.

Kur'ân'ı Azîmüşşân, insana yapılan külli niâm-ı İlâhiyyeyi şu vecîz ifâdeleriyle şöyle açıklar:

وَأَتَيْنَكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا

**"Allah (c.c.), isti'dâd ve ihtiyâc-ı fîtrî lisânîyle her ne istemişseniz,**

METİN

**Tabanı ise, şarktan garba gûnâgûn çiçeklerle süslendirilmiş yeryüzüdür.**

ŞERH

**Tabanı ise, şarktan)** doğudan **(garba)** batıya **(gûnâgûn)** çeşit çeşit, rengârenk **(çiçeklerle süslendirilmiş yeryüzüdür.)** Müellif (ra)'ın bu cümleleri, وَمَا تَبْيَهَّا وَالْأَرْضَ وَمَا طَحْيَهَا **"Semâya ve onu binâ eden Zât'a; Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki"** âyetlerinin tefsîridir.

Temsîldeki o saray, bu âlemdir. O Sultân-ı Zîşân ise, Ellahu Teâlâ'dır (c.c.). "Şems" sûresinin mezkûr âyetleri gösteriyor ki Cenâb-ı Hak, şu âlemi bir saray sûretinde yaratmıştır. O sarayın tavanı yıldızlarla süslenmiş ve koca güneş o tavana bir lâmba olarak takılmış ve ay ile güneş arasına da dakik bir intizâmı bir münâsebet vaz' edilip takvîmcilik yaptırılmıştır. O âlem sarayının tabanı ise, nebâtât ve hayvânâtla süslenmiş ve üzerine hadsiz ni'metler vaz' edilerek bir sofrâ hâlinde serilmiştir. Ve bu saray-ı âleme gelen her misâfir için her ne lâzımsa eksiksiz ve hesâbsız bir sûrette o sarayda ihzâr edilmiştir.

Kur'ân'ı Azîmüşşân, insana yapılan külli niâm-ı İlâhiyyeyi şu vecîz ifâdeleriyle şöyle açıklar:

وَأَتَيْنَكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا

**"Allah (c.c.), isti'dâd ve ihtiyâc-ı fîtrî lisânîyle her ne istemişseniz,**

## ŞERH

Mukaddestir ki, yedi kat semâ, Arz ve içindekiler O'nu hamd ile tesbîh ettiğini aşağıdaki âyet-i kerîme ifâde etmektedir:

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

**“Yedi kat semâ, Arz ve içindeki cümle mahlûkat kendilerine mahsus lisânlarla onu tesbîh etmektedir. Ve cüz’î-küllî her şey O’nun cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini hamd ile tesbîh etmektedir.”<sup>1</sup>**

Evet bütün mevcûdât, O’nu hem takdîs ediyor hem de tahmîd ediyor. Şu âlemde O’nu zikretmeyen tek bir mevcûd yoktur. Bu noktaya dikkat lâzımdır. Mevcûdâtın bütün harekât ve ahvâli Cenâb-ı Hakk’ı tesbîhtir. Hattâ insanın elbisesi temiz olduğunda, sâir esmâ ile berâber husûsan **“Kuddûs”** ismini zikreder. Hattâ elbisenin nezâfetinden dahi Kuddûs isminin zikri duyulur. Elbise kirlendiği zaman ise; Kuddûs isminin zikri kesilir, o elbise diğer isimleri zikre devâm eder. Onun için hemen yıkanması sünnettir. Tâ ki, **“Kuddûs”** ismini zikre devâm etsin. Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

**“Muhakkak Allah, ma’nevî kir olan günâhlardan tevbe edenleri ve maddi necâsetten temizlenenleri, abdesti ve guslü güzel alanları sever.”<sup>2</sup>**

Her şey, böyle zikir hâlidir. Bütün âlem, envâ-ı tesbîhâtla Ellah’ı zikrediyor. Ehl-i keşif, âlemin zikrini işitebilir. Evet,

---

[1] İsrâ, 17:44.

[2] Bakara, 2:222, İbn-i Abbâs.

## ŞERH

Mukaddestir ki, yedi kat semâ, Arz ve içindekiler O'nu hamd ile tesbîh ettiğini aşağıdaki âyet-i kerîme ifâde etmektedir:

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

**“Yedi kat semâ, Arz ve içindeki cümle mahlûkat kendilerine mahsus lisânlarla onu tesbîh etmektedir. Ve cüz’î-küllî her şey O’nun cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini hamd ile tesbîh etmektedir.”<sup>1</sup>**

Evet bütün mevcûdât, O’nu hem takdîs ediyor hem de tahmîd ediyor. Şu âlemde O’nu zikretmeyen tek bir mevcûd yoktur. Bu noktaya dikkat lâzımdır. Mevcûdâtın bütün harekât ve ahvâli Cenâb-ı Hakk’ı tesbîhtir. Hattâ insanın elbisesi temiz olduğunda, sâir esmâ ile berâber husûsan **“Kuddûs”** ismini zikreder. Hattâ elbisenin nezâfetinden dahi Kuddûs isminin zikri duyulur. Elbise kirlendiği zaman ise; Kuddûs isminin zikri kesilir, o elbise diğer isimleri zikre devâm eder. Onun için hemen yıkanması sünnettir. Tâ ki, **“Kuddûs”** ismini zikre devâm etsin. Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

**“Muhakkak Allah, ma’nevî kir olan günâhlardan tevbe edenleri ve maddi necâsetten temizlenenleri, abdesti ve guslû güzel alanları sever.”<sup>2</sup>**

Her şey, böyle zikir hâlidir. Bütün âlem, envâ-ı tesbîhâtla Ellah’ı zikrediyor. Ehl-i keşif, âlemin zikrini işitebilir. Evet,

[1] İsrâ, 17:44.

[2] Bakara, 2:222, İbn-i Abbâs.

## ŞERH

Müellif (ra)'ın yukarıdaki cümleleri, gelecek âyet-i kerîmelerin ifâdesidir:

لَنْ رَّبُّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ  
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

**“Muhakkak sizin Rabbiniz o Ellahu Teâlâ’dır ki, gökleri ve yeri altı günde, yani altı devirde yarattı. Sonra bir padişahın tahtından memleketini idâre etmesi misâli, Arş-ı Rubûbiyyetinde hükmedip, gece ve gündüzü iki ip gibi çevirip ve âlemi ona takıp gösterdi. Gece ve gündüzü birbiri üstüne örter de onlar birbirini sür’atle kovalarlar. Ve Ellahu Teâlâ, Güneş, Ay ve yıldızları emrine musahhar oldukları halde halk etmiştir.”<sup>1</sup>**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا \* وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَاهَا \* وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّاهَا \* وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا \* وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَاهَا \* وَالْأَرْضُ وَمَا طَوَاهَا

**“Güneş’e ve onun nûruna yemîn olsun ki, Güneş’e tâbi’ olduğunda Ay’a yemîn olsun ki, o Güneş’i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki, o Güneş’i örttüğünde geceye yemîn olsun ki, semâya ve onu binâ eden Zât’a yemîn olsun ki, Arz’a ve onu yayıp döşeyen Zât’a yemîn olsun ki,”<sup>2</sup>**

---

[1] A'râf, 7:54.

[2] Şems, 91:1-6.

## ŞERH

Müellif (ra)'ın yukarıdaki cümleleri, gelecek âyet-i kerîmelerin ifâdesidir:

لَنْ رَّبُّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ  
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

**“Muhakkak sizin Rabbiniz o Ellahu Teâlâ’dır ki, gökleri ve yeri altı günde, yani altı devirde yarattı. Sonra bir padişahın tahtından memleketini idâre etmesi misâli, Arş-ı Rubûbiyyetinde hükmedip, gece ve gündüzü iki ip gibi çevirip ve âlemi ona takıp gösterdi. Gece ve gündüzü birbiri üstüne örter de onlar birbirini sür’atle kovalarlar. Ve Ellahu Teâlâ, Güneş, Ay ve yıldızları emrine musahhar oldukları halde halk etmiştir.”<sup>1</sup>**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا \* وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَاهَا \* وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّاهَا \* وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا \* وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَاهَا \* وَالْأَرْضُ وَمَا طَوَاهَا

**“Güneş’e ve onun nûruna yemîn olsun ki, Güneş’e tâbi’ olduğunda Ay’a yemîn olsun ki, o Güneş’i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki, o Güneş’i örttüğünde geceye yemîn olsun ki, semâya ve onu binâ eden Zât’a yemîn olsun ki, Arz’a ve onu yayıp döşeyen Zât’a yemîn olsun ki,”<sup>2</sup>**

---

[1] A'râf, 7:54.

[2] Şems, 91:1-6.

### ŞERH

hakikatte bir gündür. Onun da yarısı gece, yarısı gündüzdür. Mevcûdât-ı Arziyye ya gece ya da gündüz tezgâhında dokunuyor.

Evet, dünyanın ömrü hakikatte bir gün olduğu gibi, âhiret dahi bir gündür.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ **“Cezâ gününün mâlikî”** <sup>1</sup>âyetindeki يَوْمِ tabiri buna işaret etmektedir. Nitekim Müellif (ra), bu husûsu şöyle ifâde ediyor:

يَوْمِ tabiri ise, haşrin vukuunu gösteren emârelerden birine işarettir. Şöyle ki:

*“Sâniye, dakika, saat ve günleri gösteren haftalık bir saatin millerinden birisi devrini tamam ettiği zaman behemehâl ötekiler de devrini ikmâl edeceklerine kanâat hasıl olur. Kezâlik yevm, sene, ömr-i beşer ve ömr-i dünya içinde tayin edilen ma'nevî millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de (velev uzun bir zamandan sonra olsun) devirlerini ikmâl edeceklerine hükmedilir. Ve kezâ bir gün veyâ bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyâmetleri, haşirleri gören bir adam, saâdet-i ebediyyenin (haşrin tulû'-i fecriyle, şahsı bir nev' hükmünde olan) insanlara ihsân edileceğine şübhe edemez.”* <sup>2</sup>

Dünyanın günü 24 saattir. Âhiretin günü ise, 50 000 senedir. Âhiretten bahseden bir çok âyette “gün” tabirinin kullanılması buna işaret ettiği gibi şu âyet de bu ma'nâyı ifâde etmektedir:

---

[1] Fâtiha, 1:4.

[2] İşârâtü'l-l'câz, s. 20.

### ŞERH

hakikatte bir gündür. Onun da yarısı gece, yarısı gündüzdür. Mevcûdât-ı Arziyye ya gece ya da gündüz tezgâhında dokunuyor.

Evet, dünyanın ömrü hakikatte bir gün olduğu gibi, âhiret dahi bir gündür.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ **“Cezâ gününün mâlikî”** <sup>1</sup>âyetindeki يَوْمِ tabiri buna işaret etmektedir. Nitekim Müellif (ra), bu husûsu şöyle ifâde ediyor:

يَوْمِ tabiri ise, haşrin vukuunu gösteren emârelerden birine işarettir. Şöyle ki:

*“Sâniye, dakika, saat ve günleri gösteren haftalık bir saatin millerinden birisi devrini tamam ettiği zaman behemehâl ötekiler de devrini ikmâl edeceklerine kanâat hasıl olur. Kezâlik yevm, sene, ömr-i beşer ve ömr-i dünya içinde tayin edilen ma'nevî millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de (velev uzun bir zamandan sonra olsun) devirlerini ikmâl edeceklerine hükmedilir. Ve kezâ bir gün veyâ bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyâmetleri, haşirleri gören bir adam, saâdet-i ebediyyenin (haşrin tulû'-i fecriyle, şahsı bir nev' hükmünde olan) insanlara ihsân edileceğine şübhe edemez.”* <sup>2</sup>

Dünyanın günü 24 saattir. Âhiretin günü ise, 50 000 senedir. Âhiretten bahseden bir çok âyette “gün” tabirinin kullanılması buna işaret ettiği gibi şu âyet de bu ma'nâyı ifâde etmektedir:

---

[1] Fâtiha, 1:4.

[2] İşârâtü'l-l'câz, s. 20.



## ŞERH

ve gören insanları halk eder. Şu âyet-i azîmeler, bu mu'cizât-ı kudrete nazar-ı dikkati çekmektedir:

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ آرْتَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

**“Ellahu Teâlâ, yer yüzündeki bütün hayvânâtı erkek ve dişinin suyundan halk etti. O hayvânâtın ba’zısı (yılan ve emsâlî) karnı üzerinde gider. Ba’zısı ise (insan ve emsâlî) iki ayak üzerinde yürür. Ba’zısı ise (ekser hayvânât gibi) dört ayak üzerinde gider. Ellahu Teâlâ istediğini, istediği gibi halk eder. Muhakkak Allah Teâlâ, her şeye Kâdir’dir.”<sup>1</sup>**

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ آمُشَاجٍ تَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

**“Muhakkak Biz Âdem oğlunu erkeğin ve dişinin karışık nutfelerinden halk ettik de ona göz ve kulak vererek işitici ve görücü kıldık. Tâ ki hak ve hidâyeti görüp işitsin diye. Biz onu hayır ve şer ile imtihân ederiz.”<sup>2</sup>**

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

[1] Nûr, 24:45, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

[2] İnsân, 76:2, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

## ŞERH

ve gören insanları halk eder. Şu âyet-i azîmeler, bu mu'cizât-ı kudrete nazar-ı dikkati çekmektedir:

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

**“Ellahu Teâlâ, yer yüzündeki bütün hayvânâtı erkek ve dişinin suyundan halk etti. O hayvânâtın ba'zısı (yılan ve emsâli) karnı üzerinde gider. Ba'zısı ise (insan ve emsâli) iki ayak üzerinde yürür. Ba'zısı ise (ekser hayvânât gibi) dört ayak üzerinde gider. Ellahu Teâlâ istediğini, istediği gibi halk eder. Muhakkak Allah Teâlâ, her şeye Kâdir'dir.”<sup>1</sup>**

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

**“Muhakkak Biz Âdem oğlunu erkeğin ve dişinin karışık nutfelerinden halk ettik de ona göz ve kulak vererek işitici ve görücü kıldık. Tâ ki hak ve hidâyeti görüp işitsin diye. Biz onu hayır ve şer ile imtihân ederiz.”<sup>2</sup>**

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

[1] Nûr, 24:45, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

[2] İnsân, 76:2, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

## ŞERH

**“Ellahu Teâlâ sizleri, annelerinizin karnında nutfeden alakaya (kan pıhtısına), sonra mudgaya (bir et parçasına), sonra izâma (kemiğe), tâ hulkat-i insaniyyeye kadar bir hâlden diğer hâle çevire çevire, karın ve rahûm ve meşîme (zar) denilen üç karanlık içinde sizi halk eder.”<sup>1</sup>**

Bu san’at-ı İlâhiyyeye ve bu mu’cizât-ı kudrete karşı **“Ellahu Ekber”** dememek mümkün müdür? Sâni’-ı Zülcelâl, bir damla suyu, ana rahminde tavırdan tavıra çevirir, üç karanlık yerde cenine göz, kulak, ağız gibi cihâzâtı yerleştirir. Acabâ bu kadar gizli ve karanlık bir yerde, gayet nizâm ve mîzânla, ağzın içinde tatları ölçen o dil nasıl yerleştirilir? İşiten kulak nasıl takılır? Bütün o hassas cihâzlar hassâsiyyetle nasıl derc edilir? Bu san’atları düşünmek lâzımdır. Bütün dünyanın akli toplansa, bir akıl olsalar ve bir tek insanın sırrını çözmeye çalışsalar, çözemezler. Zirâ, O’nun san’atı, O’na hâstır. Kimse bir benzerini yapamaz ve hakkıyla kıymetini takdîr edemez.<sup>2</sup> فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ demekten başka çâre bulamaz.

حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا

فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِي الْقَدَمِ

*“İnsan, kendi hakikatini bilemezken Cebbâr-ı Zî’l-kıdem olan Ellahu Azîmüşşân’ın hakikatini nasıl bilebilir?”*  
Ancak

[1] Zümer, 39:6, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

[2] Mü’minûn, 23:14.

## ŞERH

**“Ellahu Teâlâ sizleri, annelerinizin karnında nutfeden alakaya (kan pıhtısına), sonra mudgaya (bir et parçasına), sonra izâma (kemiğe), tâ hulkat-i insaniyyeye kadar bir hâlden diğer hâle çevire çevire, karın ve rahûm ve meşîme (zar) denilen üç karanlık içinde sizi halk eder.”<sup>1</sup>**

Bu san’at-ı İlâhiyyeye ve bu mu’cizât-ı kudrete karşı **“Ellahu Ekber”** dememek mümkün müdür? Sâni’-ı Zülcelâl, bir damla suyu, ana rahminde tavırdan tavıra çevirir, üç karanlık yerde cenine göz, kulak, ağız gibi cihâzâtı yerleştirir. Acabâ bu kadar gizli ve karanlık bir yerde, gayet nizâm ve mîzânla, ağzın içinde tatları ölçen o dil nasıl yerleştirilir? İşiten kulak nasıl takılır? Bütün o hassas cihâzlar hassâsiyyetle nasıl derc edilir? Bu san’atları düşünmek lâzımdır. Bütün dünyanın akli toplansa, bir akıl olsalar ve bir tek insanın sırrını çözmeye çalışsalar, çözemezler. Zirâ, O’nun san’atı, O’na hâstır. Kimse bir benzerini yapamaz ve hakkıyla kıymetini takdîr edemez.<sup>2</sup> فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ demekten başka çâre bulamaz.

حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا

فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِي الْقَدَمِ

*“İnsan, kendi hakikatini bilemezken Cebbâr-ı Zî’l-kıdem olan Ellahu Azîmüşşân’ın hakikatini nasıl bilebilir?”*  
Ancak

[1] Zümer, 39:6, Tefsîr-i İbn-i Abbâs.

[2] Mü’minûn, 23:14.

## METİN

**Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri ise, şu âlemi süslendiren muntazam masnûât ve mevzûn nukuş-i kalem-i kudrettir ki, Kadîr-i Zülcelâlin esmâsına delâlet ederler.**

## ŞERH

“**Basîr**” ismi bir hazînedir ki bütün görmekler o Basîr isminden akıp geliyor. O hazîne ise dâimîdir. Kezâ evvel-i hılkatten şimdiye kadar verilen bütün kulaklar da “**Semî**” isminin tükenmez hazînesinden gelmektedir. Bu iki isme sâir esmâ-i kudsiyye kıyâs edilsin.

**(Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri)** işaretleri **(ise, şu âlemi süslendiren muntazam)** düzgün, intizâmlı **(masnûât ve mevzûn)** ölçülü **(nukuş-i kalem-i kudrettir)** kudret kaleminin nakışlarıdır **(ki, Kadîr-i Zülcelâlin)** azametli kudret sâhibi olan Ellahu Teâlâ’nın **(esmâsına)** isimlerine **(delâlet ederler)** delîl olurlar.

Masnûât-ı İlâhiyyenin her biri birer nakıştır ki, intizâmlı ve mîzânlı yaradılışlarıyla esmâ-i İlâhiyyeye delâlet ederler. Meselâ; bir elma tedkik edildiği zaman, ne kadar kıymetli bir san’at eseri olduğu bedâhetle görülür. Sanki o elma güneşten, havadan, sudan ve topraktan hassas mîzânlarla süzülmüş muntazam bir hulâsâdır. Sanki şeker katılmış tatlı bir su o elmanın içinde vardır. Halbuki ağacının içindeki su tatlı olmadığı gibi, bilakis acıdır. Ağacın içinden geçip meyveye ulaşınca tatlılaşıyor. Hem o su, elmada tatlı iken başka bir meyvede ekşi oluyor. Oysa o iki ağaca gelen su aynı sudur. Hem dikkat edildiğinde ağacın suyu aşağı inmesi gerekirken, sanki

## METİN

**Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri ise, şu âlemi süslendiren muntazam masnûât ve mevzûn nukuş-i kalem-i kudrettir ki, Kadîr-i Zülcelâlin esmâsına delâlet ederler.**

## ŞERH

“**Basîr**” ismi bir hazînedir ki bütün görmekler o Basîr isminden akıp geliyor. O hazîne ise dâimîdir. Kezâ evvel-i hılkatten şimdiye kadar verilen bütün kulaklar da “**Semî**” isminin tükenmez hazînesinden gelmektedir. Bu iki isme sâir esmâ-i kudsiyye kıyâs edilsin.

**(Ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri)** işaretleri **(ise, şu âlemi süslendiren muntazam)** düzgün, intizâmlı **(masnûât ve mevzûn)** ölçülü **(nukuş-i kalem-i kudrettir)** kudret kaleminin nakışlarıdır **(ki, Kadîr-i Zülcelâlin)** azametli kudret sâhibi olan Ellahu Teâlâ’nın **(esmâsına)** isimlerine **(delâlet ederler)** delîl olurlar.

Masnûât-ı İlâhiyyenin her biri birer nakıştır ki, intizâmlı ve mîzânlı yaradılışlarıyla esmâ-i İlâhiyyeye delâlet ederler. Meselâ; bir elma tedkik edildiği zaman, ne kadar kıymetli bir san’at eseri olduğu bedâhetle görülür. Sanki o elma güneşten, havadan, sudan ve topraktan hassas mîzânlarla süzülmüş muntazam bir hulâsâdır. Sanki şeker katılmış tatlı bir su o elmanın içinde vardır. Halbuki ağacının içindeki su tatlı olmadığı gibi, bilakis acıdır. Ağacın içinden geçip meyveye ulaşınca tatlılaşıyor. Hem o su, elmada tatlı iken başka bir meyvede ekşi oluyor. Oysa o iki ağaca gelen su aynı sudur. Hem dikkat edildiğinde ağacın suyu aşağı inmesi gerekirken, sanki

## ŞERH

et parçasıdır. Bir basit et nasıl bu işleri yapabiliyor ve bunların maddeleri aynı iken nasıl biri duyuyor, diğeri görüyor, bir diğeri de konuşabiliyor? Üstelik bu san'at hârikaları daha insan ana rahminde iken yaratılıp yerlerine takılıyor. Daha evvel zikredilen âyet-i kerîmenin ifâde ettiği gibi üç karanlık içinde, kimsenin görmediği ve ulaşamadığı bir ortamda bu san'atlar derc ediliyor. Bu üç karanlık içinde, *Nûr* ve **Sâni'** ismiyle cenini öyle bir keyfiyyette yaratıyor ki, bütün beşer toplansa onu taklîd edemiyor. Bu maddi cihâzâtın yanında bir de akıl, kalb, rûh, sır, hâfıza gibi ma'nevî cihâzlar da var ki, her biri birer mu'cizedir. Meselâ, o ma'nevî cihâzâtın içinde en basiti olan hayâl, öyle bir mu'cize-i kudrettir ki; bir anda Neptün yıldızına çıkıyor, bir anda geçmişin en uç noktasındaki bir hâtırayı tahattur ediyor ve bir anda sâhibini bütün âlemde gezdiriyor.

Masnûât-ı İlâhiyyenin antika nakışlarından olan bir sünbül, bir çiçek ve bir ağacın Sâni'-ı Zülcelâl'in esmâsına nasıl ve ne vecihle delâlet ettiğini, Müellif (ra), "**Sözler**" adlı eserinde şöyle beyân etmiştir:

*"İşte, bu hadsiz kelimât-ı tesbîhiyye içinde, yalnız tek bir sünbül ve tek bir çiçeğin tarz-ı ifâdesine kulak verip dinleyeceğiz, nasıl şehâdet eder, bileceğiz.*

*"Evet, herbir nebât, herbir ağaç, pek çok lisânla Sâni'lerini öyle gösteriyorlar ki, ehl-i dikkati hayretlerde bırakır ve bakanlara, 'SübhânEllah, ne kadar güzel şehâdet ediyor' dedirtirler.*

*"Evet, herbir nebâtın çiçek açması zamânında ve sünbül vermesi ânında, tebessümkârâne ma'nevî tekellümleri hengâmındaki*

## ŞERH

et parçasıdır. Bir basit et nasıl bu işleri yapabiliyor ve bunların maddeleri aynı iken nasıl biri duyuyor, diğeri görüyor, bir diğeri de konuşabiliyor? Üstelik bu san'at hârikaları daha insan ana rahminde iken yaratılıp yerlerine takılıyor. Daha evvel zikredilen âyet-i kerîmenin ifâde ettiği gibi üç karanlık içinde, kimsenin görmediği ve ulaşamadığı bir ortamda bu san'atlar derc ediliyor. Bu üç karanlık içinde, *Nûr* ve **Sâni'** ismiyle cenini öyle bir keyfiyette yaratıyor ki, bütün beşer toplansa onu taklîd edemiyor. Bu maddi cihâzâtın yanında bir de akıl, kalb, rûh, sır, hâfıza gibi ma'nevî cihâzlar da var ki, her biri birer mu'cizedir. Meselâ, o ma'nevî cihâzâtın içinde en basiti olan hayâl, öyle bir mu'cize-i kudrettir ki; bir anda Neptün yıldızına çıkıyor, bir anda geçmişin en uç noktasındaki bir hâtırayı tahattur ediyor ve bir anda sâhibini bütün âlemde gezdiriyor.

Masnûât-ı İlâhiyyenin antika nakışlarından olan bir sünbül, bir çiçek ve bir ağacın Sâni'-ı Zülcelâl'in esmâsına nasıl ve ne vecihle delâlet ettiğini, Müellif (ra), "**Sözler**" adlı eserinde şöyle beyân etmiştir:

*"İşte, bu hadsiz kelimât-ı tesbîhiyye içinde, yalnız tek bir sünbül ve tek bir çiçeğin tarz-ı ifâdesine kulak verip dinleyeceğiz, nasıl şehâdet eder, bileceğiz.*

*"Evet, herbir nebât, herbir ağaç, pek çok lisânla Sâni'lerini öyle gösteriyorlar ki, ehl-i dikkati hayretlerde bırakır ve bakanlara, 'SübhânEllah, ne kadar güzel şehâdet ediyor' dedirtirler.*

*"Evet, herbir nebâtın çiçek açması zamânında ve sünbül vermesi ânında, tebessümkârâne ma'nevî tekellümleri hengâmındaki*



**ŞERH**

*tesbîhleri, kendileri gibi güzel ve zâhirdir. Çünkü, herbir çiçeğin güzel ağzıyla ve muntazam sünbülün lisânıyla ve mehzûn tohumların ve muntazam habbelerin kelimâtıyla hikmeti gösteren o nizâm, bilmüşâhede, ilmi gösteren bir mîzân içindedir. Ve o mîzân ise, mahâret-i san'atı gösteren bir nakş-ı san'at içindedir. Ve o nakş-ı san'at, lütuf ve keremi gösteren bir ziynet içindedir. Ve o ziynet dahi, rahmet ve ihsânı gösteren latîf kokular içindedir. Ve birbiri içinde bulunan şu ma'nidâr keyfiyyetler öyle bir lisân-ı şehâdetir ki, hem Sâni'-ı Zülcemâlini esmâsıyla tarif eder, hem evsâfıyla tavsîf eder, hem cilde-i esmâsını tefsîr eder, hem teveddüd ve taarrüfünü, yani sevdilmesini ve tanıtılmasını ifâde eder.*

*"İşte, birtek çiçekten böyle bir şehâdet işitsen, acabâ zemîn yüzündeki Rabbânî bağlarda umûm çiçekleri dinleyebilsen, ne derece yüksek bir kuvvetle Sâni'-ı Zülcelâlin vücûb-i vücûdunu ve vahdetini ilân ettiklerini işitsen, hiç şüphelen ve vesvesen ve gafletin kalabilir mi? Eğer kalsa, sana insan ve zîşuûr denilebilir mi?*

*"Gel, şimdi bir ağaca dikkatle bak. İşte, bahar mevsiminde yaprakların muntazaman çıkması, çiçeklerin mehzûnen açılması, meyvelerin hikmetle, rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, ma'sûm çocuklar gibi, nesîmin esmesiyle oynaması içindeki latîf ağzını gör. Nasıl bir dest-i keremle yeşillenen yaprakların diliyle ve bir neş'e-i lütufla tebessüm eden çiçeklerin lisânıyla ve bir cilde-i rahmetle gülen meyvelerin kelimâtıyla ifâde edilen hikmetli nizâm içindeki adilli mîzân; ve adli gösteren mîzân içinde bulunan dikkatli san'atlar, nakışlar; ve mahâretli nakışlar ve ziynetler*

## ŞERH

*tesbîhleri, kendileri gibi güzel ve zâhirdir. Çünkü, herbir çiçeğin güzel ağzıyla ve muntazam sünbülün lisânıyla ve mevzûn tohumların ve muntazam habbelerin kelimâtıyla hikmeti gösteren o nizâm, bilmüşâhede, ilmi gösteren bir mîzân içindedir. Ve o mîzân ise, mahâret-i san'atı gösteren bir nakş-ı san'at içindedir. Ve o nakş-ı san'at, lütuf ve keremi gösteren bir ziynet içindedir. Ve o ziynet dahi, rahmet ve ihsânı gösteren latîf kokular içindedir. Ve birbiri içinde bulunan şu ma'nidâr keyfiyyetler öyle bir lisân-ı şehâdetir ki, hem Sâni'-ı Zülcemâlini esmâsıyla tarif eder, hem evsâfıyla tavsîf eder, hem cilve-i esmâsını tefsîr eder, hem teveddüd ve taarrüfünü, yani sevdilmesini ve tanıtılmasını ifâde eder.*

*"İşte, birtek çiçekten böyle bir şehâdet işitsen, acabâ zemîn yüzündeki Rabbânî bağlarda umûm çiçekleri dinleyebilsen, ne derece yüksek bir kuvvetle Sâni'-ı Zülcelâlin vücûb-i vücûdunu ve vahdetini ilân ettiklerini işitsen, hiç şüphelen ve vesvesen ve gafletin kalabilir mi? Eğer kalsa, sana insan ve zîşuûr denilebilir mi?"*

*"Gel, şimdi bir ağaca dikkatle bak. İşte, bahar mevsiminde yaprakların muntazaman çıkması, çiçeklerin mevzûnen açılması, meyvelerin hikmetle, rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, ma'sûm çocuklar gibi, nesîmin esmesiyle oynaması içindeki latîf ağzını gör. Nasıl bir dest-i keremle yeşillenen yaprakların diliyle ve bir neş'e-i lütufla tebessüm eden çiçeklerin lisânıyla ve bir cilve-i rahmetle gülen meyvelerin kelimâtıyla ifâde edilen hikmetli nizâm içindeki adilli mîzân; ve adli gösteren mîzân içinde bulunan dikkatli san'atlar, nakışlar; ve mahâretli nakışlar ve ziynetler*

### ŞERH

olacak bir kabiliyette halk ederek kendisine Resul ve nebî seçmiştir. Bu risâlet makamını, Resul-i Ekrem (asm)’a asâleten vermiştir. Diğer peygamberler ise, bu peygamberlik vazifesine ma’nen vekâlet etmişler ve Zât-ı Risâlet’in asıl vazifesine yardımcı olmuşlardır. Metinde geçen “**avene**” kelimesi bu ma’nâda kullanılmıştır.

Nasıl ki, bir şehirde bir vâlî bulunur. Memleketin sultânı, o şehir Ahalisi nâmına o vâlîyi muhâtab alarak bütün muhâverâtını onunla yapar. Bu vâlînin bir veyâ birden fazla yardımcıları bulunur. Vâlî bulunmadığı zaman, vâlî yardımcıları o makama vekâlet edip belli ve kısa bir müddet için o asıl makamı ihrâz ederler. O yardımcıları, müstakil olmayıp, belki vâlî adına iş yapar ve imzâ atarlar. Aynen bu misâl gibi, şu kâinât, bir memleket hükmündedir. O memleketin Padişah-ı Zülcelâli, bir tek zâtı, yani Muhammed-i Arabî (asm)’ı mübelliğ-i evâmîr-i İlâhî olarak, peygamberlik vazife-i âliyyesiyle tavzîf etmiştir. Diğer peygamberler ise, onun aveneleri, yani yardımcılarıdır, Risâlet makamının vekîlleridir ve asıl makam sâhibi olan Hazret-i Muhammed (asm)’a tâbî’dirler.

Evet metinde geçen “**avene**” tabiri, önceki bütün peygamberler için kullanılmış bir tabirdir. Bu peygamberler zaman itibariyle Resul-i Ekrem (asm)’dan önce geldikleri için, ona vekâleten risâlet vazifelerini yapmışlardır. Zirâ risâlet esâs itibariyle birdir. O da Resul-i Ekrem (asm)’ın risâletidir. Diğer peygamberlerin risâleti ise tebeîdir. Hattâ ehâdis-i Nebeviyyede şöyle buyurulmuştur:

### ŞERH

olacak bir kabiliyette halk ederek kendisine Resul ve nebî seçmiştir. Bu risâlet makamını, Resul-i Ekrem (asm)’a asâleten vermiştir. Diğer peygamberler ise, bu peygamberlik vazifesine ma’nen vekâlet etmişler ve Zât-ı Risâlet’in asıl vazifesine yardımcı olmuşlardır. Metinde geçen “**avene**” kelimesi bu ma’nâda kullanılmıştır.

Nasıl ki, bir şehirde bir vâlî bulunur. Memleketin sultânı, o şehir Ahalisi nâmına o vâlîyi muhâtab alarak bütün muhâverâtını onunla yapar. Bu vâlînin bir veyâ birden fazla yardımcıları bulunur. Vâlî bulunmadığı zaman, vâlî yardımcıları o makama vekâlet edip belli ve kısa bir müddet için o asıl makamı ihrâz ederler. O yardımcıları, müstakil olmayıp, belki vâlî adına iş yapar ve imzâ atarlar. Aynen bu misâl gibi, şu kâinât, bir memleket hükmündedir. O memleketin Padişah-ı Zülcelâli, bir tek zâtı, yani Muhammed-i Arabî (asm)’ı mübelliğ-i evâmîr-i İlâhî olarak, peygamberlik vazife-i âliyyesiyle tavzîf etmiştir. Diğer peygamberler ise, onun aveneleri, yani yardımcılarıdır, Risâlet makamının vekîlleridir ve asıl makam sâhibi olan Hazret-i Muhammed (asm)’a tâbî’dirler.

Evet metinde geçen “**avene**” tabiri, önceki bütün peygamberler için kullanılmış bir tabirdir. Bu peygamberler zaman itibariyle Resul-i Ekrem (asm)’dan önce geldikleri için, ona vekâleten risâlet vazifelerini yapmışlardır. Zirâ risâlet esâs itibariyle birdir. O da Resul-i Ekrem (asm)’ın risâletidir. Diğer peygamberlerin risâleti ise tebeîdir. Hattâ ehâdis-i Nebeviyyede şöyle buyurulmuştur:

## ŞERH

*hakikat-ı Muhammediyye (as) ile berâber, müteselsilen enbiyâların suhuf ve kütüblerinde nûrlarını neşr ederek, gele gele tâ nüsha-i kübrâsı ve mazhar-ı etemmi olan, Fûrkân-ı Azîmüşşân sûretinde cılveger olmuştur.”<sup>1</sup>*

Cenâb-ı Hak, her bir asra bir peygamber göndermiştir. Onların her biri, kendi asırlarında vazifedâr oldukları halde, Resul-i Ekrem (asm) bütün asırlara hitâb eden ve bütün kendinden önceki zamanlara ma’nen, kedisinden sonraki zamanlara ise maddeten gönderilmiş umûmî ve cihânşümûl bir peygamberdir. O, ma’nen bütün peygamberlerin de peygamberidir. Onun için Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm “**Seyyidü’l-Mürselîn**”dir; sâdece bizim peygamberimiz değil, belki bütün ins, cin ve meleğin de peygamberidir. Daha kendisi bu dünya sarayına cismen teşrîf etmeden evvel, Ellahu Teâlâ, bütün peygamberlerden, “**Ben bir peygamber göndereceğim. Siz de ona îmân edeceksiniz**” diye söz almış, Onlar da bu ahdi kabûl etmişlerdir. Cenâb-ı Hak, peygamberlerden aldığı bu ahdi şöyle beyân buyurmaktadır:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ وَآخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَضْنَا قَالَ قَاسْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

[1] Barla Lâhikası, s. 191.

## ŞERH

*hakikat-ı Muhammediyye (as) ile berâber, müteselsilen enbiyâların suhuf ve kütüblerinde nûrlarını neşr ederek, gele gele tâ nüsha-i kübrâsı ve mazhar-ı etemmi olan, Fûrkân-ı Azîmüşşân sûretinde cılveger olmuştur.”<sup>1</sup>*

Cenâb-ı Hak, her bir asra bir peygamber göndermiştir. Onların her biri, kendi asırlarında vazifedâr oldukları halde, Resul-i Ekrem (asm) bütün asırlara hitâb eden ve bütün kendinden önceki zamanlara ma’nen, kedisinden sonraki zamanlara ise maddeten gönderilmiş umûmî ve cihânşümûl bir peygamberdir. O, ma’nen bütün peygamberlerin de peygamberidir. Onun için Resul-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm “**Seyyidü’l-Mürselîn**”dir; sâdece bizim peygamberimiz değil, belki bütün ins, cin ve meleğin de peygamberidir. Daha kendisi bu dünya sarayına cismen teşrîf etmeden evvel, Ellahu Teâlâ, bütün peygamberlerden, “**Ben bir peygamber göndereceğim. Siz de ona îmân edeceksiniz**” diye söz almış, Onlar da bu ahdi kabûl etmişlerdir. Cenâb-ı Hak, peygamberlerden aldığı bu ahdi şöyle beyân buyurmaktadır:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ وَآخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَضْنَا قَالَ قَاسْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

[1] Barla Lâhikası, s. 191.

## ŞERH

**küfürden, şirkten ve fevâhişten kendilerini koruyanlara ve zekâtı veren ve âyetlerimize îmân edenlere vacîb edeceğim.**”<sup>1</sup>

Tefsîr-i İbn-i Abbâs şöyle beyân etmiştir ki: Bu âyet-i kerîmede geçen,

قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

“**Ellah-u Teâlâ dedi ki: ‘Azâbımı, kimi dilersem ona hâs edeceğim. Rahmetim ise, her şeyi kaplamıştır’** cümlesi nâzil olunca, İblis bundan ümîdvâr oldu. **‘Öyle ise Ellah beni de afveder’** dedi. Ellah, İblis’in rahmet-i ilâhiyyeden mahrûm kaldığını ifâde için;

فَسَاكُنْهَا لِلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

**‘Ben o rahmetimi, küfürden, şirkten ve fevâhişten kendini koruyanlara ve zekâtı veren ve âyetlerimize îmân edenlere vacîb edeceğim’** kısmını inzâl etmekle İblis’e cevap verdi. O zaman, Yahudî ve Hıristiyanlar da bu cümleden ümîdvâr olup, **‘Biz de ehl-i kitâb ve ehl-i takvâyız’** deyince, Ellahu Teâlâ onları da rahmetinden çıkarıp, azâb ehli içine idhâl ederek ve rahmetinin kime hâs olduğunu açıklayan şu âyeti indirdi:

---

[1] A'râf, 7:156, İbn-i Abbâs, Beydavî.

## ŞERH

**küfürden, şirkten ve fevâhişten kendilerini koruyanlara ve zekâtı veren ve âyetlerimize îmân edenlere vacîb edeceğim.**”<sup>1</sup>

Tefsîr-i İbn-i Abbâs şöyle beyân etmiştir ki: Bu âyet-i kerîmede geçen,

قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

“**Allah-u Teâlâ dedi ki: ‘Azâbımı, kimi dilersem ona hâs edeceğim. Rahmetim ise, her şeyi kaplamıştır’** cümlesi nâzil olunca, İblis bundan ümîdvâr oldu. **‘Öyle ise Allah beni de afveder’** dedi. Allah, İblis’in rahmet-i ilâhiyyeden mahrûm kaldığını ifâde için;

فَسَاكُنْهَا لِلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

**‘Ben o rahmetimi, küfürden, şirkten ve fevâhişten kendini koruyanlara ve zekâtı veren ve âyetlerimize îmân edenlere vacîb edeceğim’** kısmını inzâl etmekle İblis’e cevap verdi. O zaman, Yahudî ve Hıristiyanlar da bu cümleden ümîdvâr olup, **‘Biz de ehl-i kitâb ve ehl-i takvâyız’** deyince, Ellahu Teâlâ onları da rahmetinden çıkarıp, azâb ehli içine idhâl ederek ve rahmetinin kime hâs olduğunu açıklayan şu âyeti indirdi:

---

[1] A'râf, 7:156, İbn-i Abbâs, Beydavî.



### ŞERH

Yukarıda geçen âyet-i kerîme, "**ehl-i felâh ve ehl-i necât**" olmayı dört şarta bağlıyor:

**"1. Hazret-i Muhammed (asm)'a îmân etmek,**

**"2. Ona ta'zîmde bulunmak,**

**"3. Ona (dinine) yardım etmek,**

**"4. Ona indirilen Kur'ân'a tâbi' olmaktır."**

\* Yukarıdaki âyetlerde Cenâb-ı Hak, Tevrat'ta ve dolayısıyla İncil'de ağır hükümler bulunduğunu ve Nebiyy-i ümmî olan Resul-i Ekrem'in şerîatının ise daha hafif olduğunu ve Kur'ân ve sünnet-i Nebeviyyenin onların ağır yüklerini kaldırdığını bildirmektedir. Meselâ, onlardan bir günâh sâdır olduğunda günâh işleyen uzvu kesmekle mükellef idiler. Hem bir elbise necîs olduğunda necâset dokunan kısmı keserlerdi. Yani su ile temizlemek yoktu. Teyemmüm yoktu. 50 vakit namazla emrolundular ve yalnız mescidlerde namaz kılabilirlerdi. Sahursuz oruç tutarlardı. Oruç tuttıkları geceler, hanımlarına mübâşeret edemezlerdi. Hatâ ve unutmadan mes'ûldüler. Kebâir günâh işleyen kimse öldürülürdü ve bu şekilde tevbesi kabûl edilirdi. Adam öldürmede ve yaralamalarda Tevrat'ta mutlak kısâs vardı, diyet yoktu. Hem tırnaklı hayvânların etleri ile koyun ve sığırların iç yağları haramdı. Bir kısım kurban etleri yenilmezdi. Hem harblerde elde edilen ganîmetler kendilerine helâl değildi. Arâzi mahsûllerini bir sene alır, diğer sene tamâmen tasadduk ederlerdi. Kardeşi hanımıyla ebediyyen evlenilmezdi. Daha bunlar gibi bir çok ağır hükümler ve bendler vardı. Hz. Îsâ (as), bunlardan ba'zılarını kaldırdı ise de yine de Tevrat'ın bir çok ağır hükmü onun şerîatında da geçerli idi. Nitekim aşağıdaki âyet-i kerîme bunu ifâde etmektedir.

### ŞERH

Yukarıda geçen âyet-i kerîme, "**ehl-i felâh ve ehl-i necât**" olmayı dört şarta bağlıyor:

**"1. Hazret-i Muhammed (asm)'a îmân etmek,**

**"2. Ona ta'zîmde bulunmak,**

**"3. Ona (dinine) yardım etmek,**

**"4. Ona indirilen Kur'ân'a tâbi' olmaktır."**

\* Yukarıdaki âyetlerde Cenâb-ı Hak, Tevrat'ta ve dolayısıyla İncil'de ağır hükümler bulunduğunu ve Nebiyy-i ümmî olan Resul-i Ekrem'in şerîatının ise daha hafif olduğunu ve Kur'ân ve sünnet-i Nebeviyyenin onların ağır yüklerini kaldırdığını bildirmektedir. Meselâ, onlardan bir günâh sâdır olduğunda günâh işleyen uzvu kesmekle mükellef idiler. Hem bir elbise necîs olduğunda necâset dokunan kısmı keserlerdi. Yani su ile temizlemek yoktu. Teyemmüm yoktu. 50 vakit namazla emrolundular ve yalnız mescidlerde namaz kılabilirlerdi. Sahursuz oruç tutarlardı. Oruç tuttıkları geceler, hanımlarına mübâşeret edemezlerdi. Hatâ ve unutmadan mes'ûldüler. Kebâir günâh işleyen kimse öldürülürdü ve bu şekilde tevbesi kabûl edilirdi. Adam öldürmede ve yaralamalarda Tevrat'ta mutlak kısâs vardı, diyet yoktu. Hem tırnaklı hayvânların etleri ile koyun ve sığırların iç yağları haramdı. Bir kısım kurban etleri yenilmezdi. Hem harblerde elde edilen ganîmetler kendilerine helâl değildi. Arâzi mahsûllerini bir sene alır, diğer sene tamâmen tasadduk ederlerdi. Kardeşi hanımıyla ebediyyen evlenilmezdi. Daha bunlar gibi bir çok ağır hükümler ve bendler vardı. Hz. Îsâ (as), bunlardan ba'zılarını kaldırdı ise de yine de Tevrat'ın bir çok ağır hükmü onun şerîatında da geçerli idi. Nitekim aşağıdaki âyet-i kerîme bunu ifâde etmektedir.

### ŞERH

Nübüvvet-i Muhammedî (asm)’a î mân etmekle de mükelleftir. Bu da ancak bu üç şartı kabûl etmekle gerçekleşir:

1-Hazret-i Muhammed (asm)’in peygamberliğine î mân edecek ve *“Hazret-i Muhammed (asm), bütün insanların peygamberi olduğu gibi, benim de peygamberimdir”* diyecek.

2- Bizzât İslâm dairesine girip ona tâbî’ olacak. Hazret-i Peygamber (asm)’a tâbî’ olmak ise şu üç şartı yerine getirmekle mümkündür:

- a) Ahkâm-ı Kur’âniyyenin bütününe taraftâr olacak.
- b) Savaşlarda Müslümanlara yardım edecek.
- c) İslâm’ın dışındaki bütün dinlerin bâtıl olduğunu kabûl edecek.

3 - وَتَصَرُّوْهُ ifâdesinin sarâhatiyle maddi ve ma’nevî her husûsta Müslümanların yanında yerini alıp, Hazret-i Muhammed (asm)’ın dinine yardım edecek.

Resul-i Ekrem (sav) şöyle buyuruyor:

***“Ben Nebîyyû’l-Ümmîyim. Sâdık ve zekîyim. Veyl (azâb) ve bütün veyl, ol kimseye olsun ki; beni yalanlıyor, benden sırt çevirip beni dinlemiyor ve bana cebhe alıp benimle savaşıyor. Hayır ve iyilik, ol kimseye olsun ki; beni koruyup bana yardım ediyor, bana î mân edip sözlerimi tasdîk ediyor ve benimle berâber savaşa katılıyor.”***<sup>1</sup>

Resul-i Ekrem (asm)’ın risâletinin umûmî oluşunu ve Kur’ân’ın bütün asırlara hitap ettiğini Müellif (ra), şöyle îzâh etmektedir:

---

[1] El-Câmiu’s-Sagîr, 2686 no’lu hadîs.

### ŞERH

Nübüvvet-i Muhammedî (asm)'a î mân etmekle de mükelleftir. Bu da ancak bu üç şartı kabûl etmekle gerçekleşir:

1-Hazret-i Muhammed (asm)'in peygamberliğine î mân edecek ve *"Hazret-i Muhammed (asm), bütün insanların peygamberi olduğu gibi, benim de peygamberimdir"* diyecek.

2- Bizzât İslâm dairesine girip ona tâbi' olacak. Hazret-i Peygamber (asm)'a tâbi' olmak ise şu üç şartı yerine getirmekle mümkündür:

- a) Ahkâm-ı Kur'âniyyenin bütününe taraftâr olacak.
- b) Savaşlarda Müslümanlara yardım edecek.
- c) İslâm'ın dışındaki bütün dinlerin bâtıl olduğunu kabûl edecek.

3 - وَتَصَرُّوْهُ ifâdesinin sarâhatiyle maddi ve ma'nevî her husûsta Müslümanların yanında yerini alıp, Hazret-i Muhammed (asm)'ın dinine yardım edecek.

Resul-i Ekrem (sav) şöyle buyuruyor:

***"Ben Nebîyyû'l-Ümmîyim. Sâdık ve zekîyim. Veyl (azâb) ve bütün veyl, ol kimseye olsun ki; beni yalanlıyor, benden sırt çevirip beni dinlemiyor ve bana cebhe alıp benimle savaşıyor. Hayır ve iyilik, ol kimseye olsun ki; beni koruyup bana yardım ediyor, bana î mân edip sözlerimi tasdîk ediyor ve benimle berâber savaşa katılıyor."***<sup>1</sup>

Resul-i Ekrem (asm)'ın risâletinin umûmî oluşunu ve Kur'ân'ın bütün asırlara hitap ettiğini Müellif (ra), şöyle îzâh etmektedir:

---

[1] El-Câmiu's-Sagîr, 2686 no'lu hadîs.

### ŞERH

kabûl etmeyen kâfirlerdir. Bu ümmet-i da'vet, kurtuluşa ermek için Resul-i Ekrem'in da'vetini kabûl etmek zorundadır.

Nitekim Resul-i Ekrem (sav), bu hakikati şöyle ifâde etmişlerdir:

***"Benden önceki peygamberler hususi olarak belli bir kavme gönderiliyordu. Ben ise bütün insanlara gönderildim."***<sup>1</sup>

O halde bütün insanlar, -Hz. Muhammed (asm)'ın da'vetine icâbet etse de etmese de-onun ümmetidir. Kabûl etmeyenler, kendi peygamberini, yani Resul-i Ekrem (asm)'ı inkâr etmiş, dolayısıyla bütün peygamberleri, kitâbları ve hattâ Ellah'ı inkâr etmiş sayılır. Çünkü îmân bir külldür. Bir cüz'ü inkâr, küllü inkâr etmek demektir. Binâenaleyh Müslümanların, Yahudî ve Hristiyanların hak bir din üzerinde bulunduklarını ve hakiki ehl-i kitâb olduklarını ve bu îmânlarıyla berâber Cennet'e gideceklerini kabûl etmeleri, Kur'ân'ı ve Resul-i Ekrem'i (asm) inkâr etmek demektir. Çünkü, pek çok âyet ve hadîslerin sarâhatı, Yahudî ve Hristiyanların ehl-i necât olmadıklarını, âhiret nokta-i nazarında ehl-i şirk olduklarını ifâde etmektedir. İşte "**Dinlerarası Diyalog**" dedikleri şey, Müslümanları, kendi inancını inkâr etmeye, Yahudî ve Hristiyanların bâtıl inançlarını kabûl etmeye da'vet etmektir.

İmâm Müslim'in rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîf, bu husûsu sarâhaten bildirmiştir:

---

[1] Müslim, Buhârî, Nesâî, Tirmizî.

### ŞERH

kabûl etmeyen kâfirlerdir. Bu ümmet-i da'vet, kurtuluşa ermek için Resul-i Ekrem'in da'vetini kabûl etmek zorundadır.

Nitekim Resul-i Ekrem (sav), bu hakikati şöyle ifâde etmişlerdir:

***"Benden önceki peygamberler hususi olarak belli bir kavme gönderiliyordu. Ben ise bütün insanlara gönderildim."***<sup>1</sup>

O halde bütün insanlar, -Hz. Muhammed (asm)'ın da'vetine icâbet etse de etmese de-onun ümmetidir. Kabûl etmeyenler, kendi peygamberini, yani Resul-i Ekrem (asm)'ı inkâr etmiş, dolayısıyla bütün peygamberleri, kitâbları ve hattâ Ellah'ı inkâr etmiş sayılır. Çünkü îmân bir külldür. Bir cüz'ü inkâr, küllü inkâr etmek demektir. Binâenaleyh Müslümanların, Yahudî ve Hristiyanların hak bir din üzerinde bulunduklarını ve hakiki ehl-i kitâb olduklarını ve bu îmânlarıyla berâber Cennet'e gideceklerini kabûl etmeleri, Kur'ân'ı ve Resul-i Ekrem'i (asm) inkâr etmek demektir. Çünkü, pek çok âyet ve hadîslerin sarâhatı, Yahudî ve Hristiyanların ehl-i necât olmadıklarını, âhiret nokta-i nazarında ehl-i şirk olduklarını ifâde etmektedir. İşte "**Dinlerarası Diyalog**" dedikleri şey, Müslümanları, kendi inancını inkâr etmeye, Yahudî ve Hristiyanların bâtil inançlarını kabûl etmeye da'vet etmektir.

İmâm Müslim'in rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîf, bu husûsu sarâhaten bildirmiştir:

---

[1] Müslim, Buharî, Nesâî, Tirmizî.

## METİN

O saraydaki hâkimin hizmetkârları ise, şu âlemde melâike aleyhimüsselâma işarettir.

## ŞERH

berâberce dinleyecek bir seviyeye gelince, son mübellîğ olan Resul-i Ekrem (asm) gelmiştir. Resul-i Ekrem (asm) ise, daha mükemmel ve yüksek bir tarzda, Kur'ân ve hadîsleri vâsıtasıyla bu tılsımları çözmüş ve şerîat-ı Muhammediyyeyi tebliğ etmiştir ve etmektedir. Yani Kur'ân, bize bu âlem sarayının ve insanın ne olduğunu, nereden gelip nereye gideceklerini, hem bu saraydaki teşrîfât merâsiminin nasıl olması gerektiğini bildirmiş, Resul-i Ekrem (asm) da hadîslerle bunu açıklamış, şâkirdleri olan evliyâ ve asfiyâ da bize intikal ettirmiştir. İşte o şâkirdlerden birisi de Risâle-i Nûr'dur, meydandadır. Merâk eden mürâcaât edebilir!

**(O saraydaki hâkimin hizmetkârları)** hizmetçileri **(ise, şu âlemde melâike aleyhimüsselâma işarettir)**. Onların da muhtelif cinsleri vardır. Bir kısmı, **"Hamele-i Arş"**tır. Bir kısmı, **"Kirâmen Kâtibîn"**dir ki insanın amellerini kaydederler. Diğer bir kısmı, **"hafaza melekleri"**dir ki insanın muhâfazasıyla vazifedârdırlar. Başka bir tâifesi **"zebânîler"**dir ki onlar da kâfirleri yakalayıp Cehennem'e götürürler ve azâba memurdurlar. Ehl-i îmâna hâs olan melâike ise mükâfata müstahak olanları Cennet'e götürürler ve bir kısmı da cennette ehl-i îmâna hizmetkâr olurlar. Diğer bir kısım melâike ise kâinâtta ki fitrî kanûnların mümessilleri olarak mevcudata müvekkeldirler. Bir kısmı ise âbiddirler; yani kimisi kıyâmda, kimisi rûkû'da, kimisi secdede, kimisi de kuudda Cenâb-ı Hakk'a dâimâ ibâdet ederler.

## METİN

O saraydaki hâkimin hizmetkârları ise, şu âlemde melâike aleyhimüsselâma işarettir.

## ŞERH

berâberce dinleyecek bir seviyeye gelince, son mübellîğ olan Resul-i Ekrem (asm) gelmiştir. Resul-i Ekrem (asm) ise, daha mükemmel ve yüksek bir tarzda, Kur'ân ve hadîsleri vâsıtasıyla bu tılsımları çözmüş ve şerîat-ı Muhammediyyeyi tebliğ etmiştir ve etmektedir. Yani Kur'ân, bize bu âlem sarayının ve insanın ne olduğunu, nereden gelip nereye gideceklerini, hem bu saraydaki teşrîfât merâsiminin nasıl olması gerektiğini bildirmiş, Resul-i Ekrem (asm) da hadîslerle bunu açıklamış, şâkirdleri olan evliyâ ve asfiyâ da bize intikal ettirmiştir. İşte o şâkirdlerden birisi de Risâle-i Nûr'dur, meydandadır. Merâk eden mürâcaât edebilir!

**(O saraydaki hâkimin hizmetkârları) hizmetçileri (ise, şu âlemde melâike aleyhimüsselâma işarettir).** Onların da muhtelif cinsleri vardır. Bir kısmı, **"Hamele-i Arş"**tır. Bir kısmı, **"Kirâmen Kâtibîn"**dir ki insanın amellerini kaydederler. Diğer bir kısmı, **"hafaza melekleri"**dir ki insanın muhâfazasıyla vazifedârdırlar. Başka bir tâifesi **"zebânîler"**dir ki onlar da kâfirleri yakalayıp Cehennem'e götürürler ve azâba memurdurlar. Ehl-i îmâna hâs olan melâike ise mükâfata müstahak olanları Cennet'e götürürler ve bir kısmı da cennette ehl-i îmâna hizmetkâr olurlar. Diğer bir kısım melâike ise kâinâtta ki fîrî kanûnların mümessilleri olarak mevcudata müvekkeldirler. Bir kısmı ise âbiddirler; yani kimisi kıyâmda, kimisi rûkû'da, kimisi secdede, kimisi de kuudda Cenâb-ı Hakk'a dâimâ ibâdet ederler.



## METİN

**Temsilde seyir ve ziyâfete da'vet edilen misâfirler ise, şu dünya misâfirhânesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvânlara işarettir. Ve o iki fırka ise: Burada birisi ehl-i îmândır ki, kitâb-ı kainatın âyâtının müfessiri olan Kur'ân-ı Hakîmin şâkirdleridir. Diğer güruh ise, ehl-i küfür ve tuğyandır ki, nefis ve şeytana tâbi' olup yalnız hayât-ı dünyeviyyeyi tanıyan, hayvân gibi, belki daha aşağı, sağır, dilsiz, dâllîn güruhudur.**

## ŞERH

**(Temsilde seyir ve ziyâfete da'vet edilen misâfirler ise, şu dünya misâfirhânesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvânlara işarettir.)** Bu cümle, Resul-i Ekrem (asm)'ın cinlerin de peygamberi olduğuna işaret ediyor. Cenâb-ı Hak, bu âlem sarayındaki seyir ve ziyâfete evvelâ hayvânları, sonra cinleri, daha sonra da insanları da'vet etti. Bu üç tâifenin de evvelâ erkekleri halk edildi. Sonra o erkekten o nev'ın dişisi yaratıldı. Daha sonra da tenâsül vâsıtasıyla her bir tâifenin nesli çoğaldı.

**(Ve o iki fırka) tâife (ise: Burada) bu dünyada (birisi ehl-i îmândır) îmân edenlerdir (ki, kitâb-ı kainatın) kâinât kitâbının (âyâtının) âyetlerinin (müfessiri) tefsîrcisi (olan Kur'ân-ı Hakîmin) hikmet sâhibi ve hakiki hikmeti ders veren Kur'ân'ın (şâkirdleridir) talebeleridir. (Diğer güruh ise ehl-i küfür) kâfirler (ve tuğyandır) şeriat-ı İlâhiyyeye tâbi' olmayıp haddini aşan isyancılarıdır (ki, nefis ve şeytana tâbi' olup yalnız hayât-ı dünyeviyyeyi) dünya hayâtını (tanıyan, hayvân gibi, belki daha aşağı, sağır, dilsiz, dâllîn) dalâlete düşenler (güruhudur.)**

## METİN

**Temsilde seyir ve ziyâfete da'vet edilen misâfirler ise, şu dünya misâfirhânesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvânlara işarettir. Ve o iki fırka ise: Burada birisi ehl-i îmândır ki, kitâb-ı kainatın âyâtının müfessiri olan Kur'ân-ı Hakîmin şâkirdleridir. Diğer güruh ise, ehl-i küfür ve tuğyandır ki, nefis ve şeytana tâbi' olup yalnız hayât-ı dünyeviyyeyi tanıyan, hayvân gibi, belki daha aşağı, sağır, dilsiz, dâllîn güruhudur.**

## ŞERH

**(Temsilde seyir ve ziyâfete da'vet edilen misâfirler ise, şu dünya misâfirhânesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvânlara işarettir.)** Bu cümle, Resul-i Ekrem (asm)'ın cinlerin de peygamberi olduğuna işaret ediyor. Cenâb-ı Hak, bu âlem sarayındaki seyir ve ziyâfete evvelâ hayvânları, sonra cinleri, daha sonra da insanları da'vet etti. Bu üç tâifenin de evvelâ erkekleri halk edildi. Sonra o erkekten o nev'ın dişisi yaratıldı. Daha sonra da tenâsül vâsıtasıyla her bir tâifenin nesli çoğaldı.

**(Ve o iki fırka) tâife (ise: Burada) bu dünyada (birisi ehl-i îmândır) îmân edenlerdir (ki, kitâb-ı kainatın) kâinât kitâbının (âyâtının) âyetlerinin (müfessiri) tefsîrcisi (olan Kur'ân-ı Hakîmin) hikmet sâhibi ve hakiki hikmeti ders veren Kur'ân'ın (şâkirdleridir) talebeleridir. (Diğer güruh ise ehl-i küfür) kâfirler (ve tuğyandır) şeriat-ı İlâhiyyeye tâbi' olmayıp haddini aşan isyancılarıdır (ki, nefis ve şeytana tâbi' olup yalnız hayât-ı dünyeviyyeyi) dünya hayâtını (tanıyan, hayvân gibi, belki daha aşağı, sağır, dilsiz, dâllîn) dalâlete düşenler (güruhudur.)**

METİN

**Birinci kafil e olan süedâ ve ebrâr ise, zülcenâheyn olan Üstâdı dinlediler. O Üstâd hem abddir; ubudiyyet noktasında Rabbini tavsîf ve tarif eder ki, Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem Resuldür; risâlet noktasında Rabbinin ahkâmını Kur'ân vâsıtasıyla cin ve inse tebliğ eder.**

ŞERH

Müellif (ra) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

*"İmân, insanı insan eder. Belki insanı sultân eder. Öyle ise, insanın vazife-i aslıyyesi, imân ve duâdır. Küfür, insanı gayet âciz bir canavar hayvân eder."*<sup>1</sup>

**(Birinci kafil e olan süedâ)** saidler, bahtiyârlar **(ve ebrâr)** itâatkâr insanlar **(ise, zülcenâheyn)** iki kanatlı, yani hem abd hem de Resul **(olan Üstâdı dinlediler. O Üstâd hem abddir)** kuldur; **(ubudiyyet)** kulluk **(noktasında Rabbini tavsîf ve tarif eder)** evvelâ Mirac-ı ekberde, sonra namazda Cenâb-ı Hakk'ı bin bir ismiyle medh u senâ eder, yani mahlûkatın vekili olarak, mahlûkat hesâbına Ellah'ı medh ü senâ eder. Bu tavsîf ve medh ü senâsı Ellah'a karşıdır **(ki)**, bu kulluğu cihetiyle **(Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında)** huzûrunda **(ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem Resuldür)** peygamberdir; **(risâlet)** peygamberlik **(noktasında Rabbinin ahkâmını)** hükümlerini, şerâtını **(Kur'ân vâsıtasıyla cin ve inse tebliğ eder)** ulaştırır. Resul-i Ekrem (asm) Mirac gecesi ubudiyyetle gitmiş, risâletle dönmüştür.

---

[1] Sözl er, 23. Söz, 4. Nokta, s. 329

METİN

**Birinci kafil e olan süedâ ve ebrâr ise, zülcenâheyn olan Üstâdı dinlediler. O Üstâd hem abddir; ubudiyyet noktasında Rabbini tavsîf ve tarif eder ki, Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem Resuldür; risâlet noktasında Rabbinin ahkâmını Kur'ân vâsıtasıyla cin ve inse tebliğ eder.**

ŞERH

Müellif (ra) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

*"İmân, insanı insan eder. Belki insanı sultân eder. Öyle ise, insanın vazife-i asliyyesi, imân ve duâdır. Küfür, insanı gayet âciz bir canavar hayvân eder."*<sup>1</sup>

**(Birinci kafil e olan süedâ)** saidler, bahtiyârlar **(ve ebrâr)** itâatkâr insanlar **(ise, zülcenâheyn)** iki kanatlı, yani hem abd hem de Resul **(olan Üstâdı dinlediler. O Üstâd hem abddir)** kuldur; **(ubudiyyet)** kulluk **(noktasında Rabbini tavsîf ve tarif eder)** evvelâ Mirac-ı ekberde, sonra namazda Cenâb-ı Hakk'ı bin bir ismiyle medh u senâ eder, yani mahlûkatın vekili olarak, mahlûkat hesâbına Ellah'ı medh ü senâ eder. Bu tavsîf ve medh ü senâsı Ellah'a karşıdır **(ki)**, bu kulluğu cihetiyle **(Cenâb-ı Hakk'ın dergâhında)** huzûrunda **(ümmetinin elçisi hükmündedir. Hem Resuldür)** peygamberdir; **(risâlet)** peygamberlik **(noktasında Rabbinin ahkâmını)** hükümlerini, şerâtını **(Kur'ân vâsıtasıyla cin ve inse tebliğ eder)** ulaştırır. Resul-i Ekrem (asm) Mirac gecesi ubudiyyetle gitmiş, risâletle dönmüştür.

---

[1] Sözl er, 23. Söz, 4. Nokta, s. 329

## ŞERH

o kulağın zekâtını vermektedir. Göz, secde yerine bakmakla vazife-i fitriyyesini yapmakta ve insan o gözün zekâtını vermektedir. Dil, Kur'ân âyetlerini ve hadîste geçen mahsus duâları okumakla vazife-i fitriyyesini yapmakta ve o insan o dilin zekâtını vermektedir. Namazda Kelâmullah veyâ kelâm-ı Resulullah'ın gayrısını okumak yasaktır. Namazda Arapça dahi olsa başka kelâm söylenmez.

Mü'min, namazda mezkûr sûrette uzuvlarının maddi zekâtını verdiği gibi, ma'nevî zekâtını da vermektedir. O da tahiyyâttaki salâvâttır. Evet, namazda söylediğimiz

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

ma'nevî bir zekâttır. Maddi zekât, peygamberlere, Resul-i Ekrem (asm)'a ve Âl-i Beytine yasaktır. Fakat ma'nevî zekât olan salât u selâm, onların hâs malıdır.

Ammâ, kelime-i şehâdet ise zâten namazda sarâhaten zikredilmektedir.

Namaz, erkân-ı İslâmiyyenin fihristesi olduğu gibi, kâinâtta umûm mevcûdâtın Ma'bûd-i Zülkemâl'e arz ettikleri ibâdetlerinin de bir fihristesidir. Meselâ, bir kısım mevcûdât ayakta (ağaçlar gibi), bir kısım rûkû'da (dört ayaklı hayvânlar gibi), bir kısım secde (toprak, su, ekser cemâdât ve sürüngenler gibi), diğer bir kısım da kuudda (dağlar ve taşlar gibi) ibâdet ederler. Âyet-i kerîmede şöyle fermân buyuruluyor:

الْم تَرَى أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

## ŞERH

o kulağın zekâtını vermektedir. Göz, secde yerine bakmakla vazife-i fitriyyesini yapmakta ve insan o gözün zekâtını vermektedir. Dil, Kur'ân âyetlerini ve hadîste geçen mahsus duâları okumakla vazife-i fitriyyesini yapmakta ve o insan o dilin zekâtını vermektedir. Namazda Kelâmullah veyâ kelâm-ı Resulullah'ın gayrısını okumak yasaktır. Namazda Arapça dahi olsa başka kelâm söylenmez.

Mü'min, namazda mezkûr sûrette uzuvlarının maddi zekâtını verdiği gibi, ma'nevî zekâtını da vermektedir. O da tahiyyâttaki salâvâttır. Evet, namazda söylediğimiz

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

ma'nevî bir zekâttır. Maddi zekât, peygamberlere, Resul-i Ekrem (asm)'a ve Âl-i Beytine yasaktır. Fakat ma'nevî zekât olan salât u selâm, onların hâs malıdır.

Ammâ, kelime-i şehâdet ise zâten namazda sarâhaten zikredilmektedir.

Namaz, erkân-ı İslâmiyyenin fihristesi olduğu gibi, kâinâtta umûm mevcûdâtın Ma'bûd-i Zülkemâl'e arz ettikleri ibâdetlerinin de bir fihristesidir. Meselâ, bir kısım mevcûdât ayakta (ağaçlar gibi), bir kısım rûkû'da (dört ayaklı hayvânlar gibi), bir kısım secde (toprak, su, ekser cemâdât ve sürüngenler gibi), diğer bir kısım da kuudda (dağlar ve taşlar gibi) ibâdet ederler. Âyet-i kerîmede şöyle fermân buyuruluyor:

الْم تَرَى أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

## ŞERH

***“Görmedin mi, Semâvât ve Arz’daki mevcûdât ve havada kanat çırparak uçan kuşlar Ellahu Teâlâ’yı tesbîh ediyorlar. Onların her biri, namazını ve Cenâb-ı Hakk’a karşı tesbîhini bilir. Ellahu Teâlâ, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”<sup>1</sup>***

Hem melâike-i kirâm da dâimâ Ma’bûd-i Zülcelâl’e ibâdet ederler. Onların ibâdetleri dahi dört kısımdır. Kimisi yaratıldığı andan tâ kıyâmete kadar Cenâb-ı Hakk’ı kıyâmda zikreder. Kimisi rûkû’da, kimisi secdede, kimisi de tahiyâtıdır. Semâvâtta meleğin olmadığı bir karış boş yer yoktur. Hattâ hadîste vârid olmuştur ki: ***“Meleklerin kesretinden dolayı gök gıcırda, neredeyse parçalanacak gibi olur.”<sup>2</sup>***

Namaz hakkında Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

***“Nasıl ki insân şu âlem-i kebîrin bir misâl-i musağğarıdır ve Fâtihâ-i Şerîfe şu Kur’ân-ı Azîmüşşânın bir timsâl-i münevveridir. Namaz dahi, bütün ibâdâtın envânı şâmil bir fihriste-i nûrâniyyedir ve bütün esnâf-ı mahlûkatın elvân-ı ibâdetlerine işaret eden bir harita-i kudsîyyedir.”<sup>3</sup>***

Müellif (ra) yukarıdaki cümlelerinde ***“insan, Fâtihâ ve namaz”***ı bir arada zikretmiştir. Çünkü bunlardan her biri birer hulâsâdır. İnsan, bütün kainatın bir misâl-i musağğarı olduğundan namazda bütün âlemi temsîl etmektedir. Çünkü

---

[1] Nûr, 24:41.

[2] Tirmizî; Ahmed b. Hanbel.

[3] Sözler, 9. Söz, 3. Nükte, s. 43.

## ŞERH

***“Görmedin mi, Semâvât ve Arz’daki mevcûdât ve havada kanat çırparak uçan kuşlar Ellahu Teâlâ’yı tesbîh ediyorlar. Onların her biri, namazını ve Cenâb-ı Hakk’a karşı tesbîhini bilir. Ellahu Teâlâ, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir.”<sup>1</sup>***

Hem melâike-i kirâm da dâimâ Ma’bûd-i Zülcelâl’e ibâdet ederler. Onların ibâdetleri dahi dört kısımdır. Kimisi yaratıldığı andan tâ kıyâmete kadar Cenâb-ı Hakk’ı kıyâmda zikreder. Kimisi rûkû’da, kimisi secdede, kimisi de tahiyâtıdır. Semâvâtta meleğin olmadığı bir karış boş yer yoktur. Hattâ hadîste vârid olmuştur ki: ***“Meleklerin kesretinden dolayı gök gıcırda, neredeyse parçalanacak gibi olur.”<sup>2</sup>***

Namaz hakkında Müellif (ra) şöyle buyuruyor:

***“Nasıl ki insân şu âlem-i kebîrin bir misâl-i musağğarıdır ve Fâtihâ-i Şerîfe şu Kur’ân-ı Azîmüşşânın bir timsâl-i münevveridir. Namaz dahi, bütün ibâdâtın envânı şâmil bir fihriste-i nûrâniyyedir ve bütün esnâf-ı mahlûkatın elvân-ı ibâdetlerine işaret eden bir harita-i kudsîyyedir.”<sup>3</sup>***

Müellif (ra) yukarıdaki cümlelerinde ***“insan, Fâtihâ ve namaz”***ı bir arada zikretmiştir. Çünkü bunlardan her biri birer hulâsâdır. İnsan, bütün kainatın bir misâl-i musağğarı olduğundan namazda bütün âlemi temsîl etmektedir. Çünkü

---

[1] Nûr, 24:41.

[2] Tirmizî; Ahmed b. Hanbel.

[3] Sözler, 9. Söz, 3. Nükte, s. 43.



## METİN

Evet, namazın mütenevvi' ezkâr ve harekâtıyla işaret ettiği vezâifi, makamâtı mufassalan gördüler.

Şöyle ki:

Evvelen: Âsâra bakıp, gaibâne muâmele sûretinde, saltanat-ı rubûbiyyetin mehâsinine temâşâger makamında kendilerini gördüklerinden;

## ŞERH

(Evet, namazın mütenevvi') çeşitli (ezkâr) fâti'hâ, sübhânEllah, elhamdülillâh, Ellahu ekber, tahiyyât gibi zikirleri (ve harekâtıyla) kıyâm, rükû', sücûd, kuud gibi hareketleriyle (işaret ettiği vezâifi) vazifeleri, (makamâtı) makamları (mufassalan) tafsîlli olarak (gördüler.)

وَمَا خَلَقْتُ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"İns ve cinni yalnız Bana ibâdet etsinler diye halk ettim"*<sup>1</sup> âyetinin nâssıyla hılkat-i insaniyyenin yegâne gayesi ibâdettir. İbâdetin bütün envâi ise namazda cem' olmuştur. Namazın her bir ezkâr ve harekâtı ise insanın vezâif-i ubudiyyetine ve ind-i İlâhîdeki makamâtına işaret etmektedir. Öyle ise namaz vâsıtasıyla bu vezâif-i ubudiyyet îfâ edilebilir ve o makamât-ı ma'neviyye kazanılabilir.

İşte Müellif (ra), namazın harekât ve ezkârının, husûsen namazın esâsı olan Fâti'hâ-i Şerîfe'nin işaret ettiği ba'zı vezâif-i insaniyyeyi ve makamât-ı ubudiyyeti burada beyân etmektedir.

(Şöyle ki:

Evvelen) Birincisi: (Âsâra) eserlere (bakıp, gaibâne muâmele sûretinde,) görünmeyen Cenâb-ı Hakk'ın, gözle görünen

---

[1] Zâriyât, 51:56.

## METİN

Evet, namazın mütenevvi' ezkâr ve harekâtıyla işaret ettiği vezâifi, makamâtı mufassalan gördüler.

Şöyle ki:

Evvelen: Âsâra bakıp, gaibâne muâmele sûretinde, saltanat-ı rubûbiyyetin mehâsinine temâşâger makamında kendilerini gördüklerinden;

## ŞERH

(Evet, namazın mütenevvi') çeşitli (ezkâr) fâtihâ, sübhânEllah, elhamdülillâh, Ellahu ekber, tahiyyât gibi zikirleri (ve harekâtıyla) kıyâm, rükû', sücûd, kuud gibi hareketleriyle (işaret ettiği vezâifi) vazifeleri, (makamâtı) makamları (mufassalan) tafsîlli olarak (gördüler.)

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"İns ve cinni yalnız Bana ibâdet etsinler diye halk ettim"*<sup>1</sup> âyetinin nâssıyla hılkat-i insaniyyenin yegâne gayesi ibâdettir. İbâdetin bütün envâi ise namazda cem' olmuştur. Namazın her bir ezkâr ve harekâtı ise insanın vezâif-i ubudiyyetine ve ind-i İlâhîdeki makamâtına işaret etmektedir. Öyle ise namaz vâsıtasıyla bu vezâif-i ubudiyyet îfâ edilebilir ve o makamât-ı ma'neviyye kazanılabilir.

İşte Müellif (ra), namazın harekât ve ezkârının, husûsen namazın esâsı olan Fâtihâ-i Şerîfe'nin işaret ettiği ba'zı vezâif-i insaniyyeyi ve makamât-ı ubudiyyeti burada beyân etmektedir.

(Şöyle ki:

Evvelen) Birincisi: (Âsâra) eserlere (bakıp, gaibâne muâmele sûretinde,) görünmeyen Cenâb-ı Hakk'ın, gözle görünen

---

[1] Zâriyât, 51:56.

## METİN

tekbîr ve tesbîh vazifesini edâ edip “Ellahu Ekber” dediler.

## ŞERH

eserlerine bakarak (**saltanat-ı rubûbiyyetin**) rubûbiyyetindeki saltanatının (**mehâsinine**) güzelliğine (**temâşâger**) seyirci (**makamında kendilerini gördüklerinden, tekbîr**) azamet ve kibriyâsını i’lân etmek (**ve tesbîh**) noksan sıfatlardan tenzîh etmek (**vazifesini edâ edip**) yerine getirip (**“Ellahu Ekber” dediler.**) Cenâb-ı Hak, bu kainatı böyle san’atlı yaratmasıyla ibâdının temâşâger olmalarını, yani eserlerine bakıp tefekkür etmelerini istemektedir.

Metinde geçen “**muâmele**” kelimesinin lûgat ma’nâsı, “**karşılıklı iş yapmak**” demektir. Burada kastedilen, Allah ile kul arasındaki muâmeledir. Bu da iki kısımdır:

Birincisi: “**Gaibâne**” sûretindedir ki; Cenâb-ı Hak, âsârıyla kendisini tanıttırır. Kul ise, namazda o âsârı tefekkür eder ve o âsâr vâsıtasıyla müessiri tavsîf ve tarif eder.

Diğeri: “**Muhâtaba ve mükâleme**” sûretindedir ki, Cenâb-ı Hakk’ın, esmâsıyla kendisini tanıttırmasına karşılık kul da **إِيَّاكَ تَعْبُدُ** gibi ifâdelerle şühûdî muâmelede bulunur. Yani, Ma’bûd-i Bilhakk’ı görür gibi ibâdet eder.

Fâtihâ iki kısımdan müteşekkildir:

Birincisi, Elhamdülillâh’tan başlayıp **إِيَّاكَ تَعْبُدُ** ye kadar olan kısımdır. Bu kısımda gaibâne muâmele vardır. Namaza duran mü’min, Fâtihâ’nın bu birinci kısmını okumakla, o

## METİN

tekbîr ve tesbîh vazifesini edâ edip “Ellahu Ekber” dediler.

## ŞERH

eserlerine bakarak (**saltanat-ı rubûbiyyetin**) rubûbiyyetindeki saltanatının (**mehâsinine**) güzelliklerine (**temâşâger**) seyirci (**makamında kendilerini gördüklerinden, tekbîr**) azamet ve kibriyâsını i’lân etmek (**ve tesbîh**) noksan sıfatlardan tenzîh etmek (**vazifesini edâ edip**) yerine getirip (**“Ellahu Ekber” dediler.**) Cenâb-ı Hak, bu kainatı böyle san’atlı yaratmasıyla ibâdının temâşâger olmalarını, yani eserlerine bakıp tefekkür etmelerini istemektedir.

Metinde geçen “**muâmele**” kelimesinin lügat ma’nâsı, “**karşılıklı iş yapmak**” demektir. Burada kastedilen, Allah ile kul arasındaki muâmeledir. Bu da iki kısımdır:

Birincisi: “**Gaibâne**” sûretindedir ki; Cenâb-ı Hak, âsârıyla kendisini tanıttırır. Kul ise, namazda o âsârı tefekkür eder ve o âsâr vâsıtasıyla müessiri tavsîf ve tarif eder.

Diğeri: “**Muhâtaba ve mükâleme**” sûretindedir ki, Cenâb-ı Hakk’ın, esmâsıyla kendisini tanıttırmasına karşılık kul da **إِيَّاكَ تَعْبُدُ** gibi ifâdelerle şühûdî muâmelede bulunur. Yani, Ma’bûd-i Bilhakk’ı görür gibi ibâdet eder.

Fâtihâ iki kısımdan müteşekkildir:

Birincisi, Elhamdülillâh’tan başlayıp **إِيَّاكَ تَعْبُدُ** ye kadar olan kısımdır. Bu kısımda gaibâne muâmele vardır. Namaza duran mü’min, Fâtihâ’nın bu birinci kısmını okumakla, o

## ŞERH

*senâ etti' buyurur. Kul,*

مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ *deyince; Ellah, 'KulumBbeni temcîd etti (yücelti)' buyurur. Kul,*

إِنَّا نَعْبُدُكَ وَإِنَّا نَسْتَعِينُكَ *deyince; Ellah, 'Bu Benimle kulumun arasındadır. Kuluma istediği verilecektir' buyurur. Kul,*

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ *deyince; Ellah, 'Bu kulum içindir. Kuluma istediği verilecektir' buyurur.”<sup>1</sup>*

İşte Fâtihâ'nın gaibâne ve hâzırâne olmak üzere iki kısımdan ibaret olması gösteriyor ki, insanın Cenâb-ı Hakk'a karşı ubudiyyeti iki tarzdadır. Birisi, **gaibâne muâmele**, diğeri **hâzırâne mükâleme...**

Gaibâne muâmelede, insanın birinci vazifesi, şu kâinâtta ki âsârda görünen saltanat-ı rubûbiyyetin mehâsinini görüp i'lân ederek, o saltanatın dellâllığını yapmaktır.

**"Rubûbiyyet"**, her şeyi yavaş yavaş kemâline kavuşturmaya denir. Yani, Rabbü'l-Âlemîn, kainatı tekâmül kanûnuna tâbi' tutarak, her şey için bir kemâl noktası tayin etmiş ve her şeyi o kemâl noktasına yavaş yavaş kavuşturmaktadır. Rabbü'l-Âlemin'in bu rubûbiyyeti, şerîksiz, muînsiz ve öyle ihatalıdır ki, saltanat derecesindedir.

---

[1] Sahîh-i Müslim

## ŞERH

*senâ etti' buyurur. Kul,*

مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ *deyince; Ellah, 'KulumBbeni temcîd etti (yücelti)' buyurur. Kul,*

إِنَّا نَعْبُدُكَ وَإِنَّا نَسْتَعِينُكَ *deyince; Ellah, 'Bu Benimle kulumun arasındadır. Kuluma istediği verilecektir' buyurur. Kul,*

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ *deyince; Ellah, 'Bu kulum içindir. Kuluma istediği verilecektir' buyurur.”<sup>1</sup>*

İşte Fâtihâ'nın gaibâne ve hâzırâne olmak üzere iki kısımdan ibaret olması gösteriyor ki, insanın Cenâb-ı Hakk'a karşı ubudiyyeti iki tarzdadır. Birisi, **gaibâne muâmele**, diğeri **hâzırâne mükâleme...**

Gaibâne muâmelede, insanın birinci vazifesi, şu kâinâtta ki âsârda görünen saltanat-ı rubûbiyyetin mehâsinini görüp i'lân ederek, o saltanatın dellâllığını yapmaktır.

**"Rubûbiyyet"**, her şeyi yavaş yavaş kemâline kavuşturmaya denir. Yani, Rabbü'l-Âlemîn, kainatı tekâmül kanûnuna tâbi' tutarak, her şey için bir kemâl noktası tayin etmiş ve her şeyi o kemâl noktasına yavaş yavaş kavuşturmaktadır. Rabbü'l-Âlemin'in bu rubûbiyyeti, şerîksiz, muînsiz ve öyle ihatalıdır ki, saltanat derecesindedir.

---

[1] Sahih-i Müslim

## METİN

**Sâniyen: Esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin cilveleri olan bedâyiine ve parlak eserlerine dellâllık makamında görünmekle, “SübhânEllah, velhamdülillâh” diyerek takdîs ve tahmîd vazifesini îfâ ettiler.**

## ŞERH

**(Sâniyen) İkincisi: (Esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin) Ellah’ın mukaddes isimlerinin (cilveleri olan bedâyiine) eşsiz hârîka san’atlarına (ve parlak eserlerine dellâllık) i’lân edicilik, delâlet edicilik (makamında görünmekle, “SübhânEllah, velhamdülillâh” diyerek takdîs) noksan sıfatlardan tenzîh etmek (ve tahmîd) hamd etmek (vazifesini îfâ ettiler.)**

Mü’min namazında, Esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtından gelen ve her biri birer san’at hârîkası olan kusursuz ve noksansız âsâr-ı İlâhiyyeyi görüp, “SübhânEllah” diyerek Sâni’-ı Zülcelâl’ini şerîkten takdîs eder ve o san’atın cemâl ve kemâline karşı da hayret ve muhabbetle “Elhamdülillâh” diyerek Cemîl-i Zülkemâl’i medh ü senâ eder.

Yani mü’min, şu dünyada cârî olan tekâmül kanûnunu görüp, rubûbiyyet-i İlâhiyyenin saltanatını temâşâ ettikten sonra, şu âlemdeki her şeyin birer san’at hârîkası olduğunu müşâhede eder. Meselâ; bir damla sudan acîb cihâzâtâ mâlik bir insan yaratılmakta ve şu koca âlem o insanda derc edilmektedir. Hem tırnak kadar bir çekirdekten dağ gibi bir ağaç halk edilmekte ve bütün ağacın fihristesi o ağacın meyvesindeki küçücük çekirdeğinde derc edilmektedir. Hem elektrik gibi bir ateş, su gibi zıt tabiatlı bir maddenin içine derc edilmiştir ve hâkezâ...

Husûsan o nakışların en bedîi ve en garîbi insandır. İnsan

## METİN

**Sâniyen: Esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin cilveleri olan bedâyiine ve parlak eserlerine dellâllık makamında görünmekle, “SübhânEllah, velhamdülillâh” diyerek takdîs ve tahmîd vazifesini îfâ ettiler.**

## ŞERH

**(Sâniyen) İkincisi: (Esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin) Ellah’ın mukaddes isimlerinin (cilveleri olan bedâyiine) eşsiz hârîka san’atlarına (ve parlak eserlerine dellâllık) i’lân edicilik, delâlet edicilik (makamında görünmekle, “SübhânEllah, velhamdülillâh” diyerek takdîs) noksan sıfatlardan tenzîh etmek (ve tahmîd) hamd etmek (vazifesini îfâ ettiler.)**

Mü’min namazında, Esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtından gelen ve her biri birer san’at hârîkası olan kusursuz ve noksansız âsâr-ı İlâhiyyeyi görüp, “SübhânEllah” diyerek Sâni’-ı Zülcelâl’ini şerîkten takdîs eder ve o san’atın cemâl ve kemâline karşı da hayret ve muhabbetle “Elhamdülillâh” diyerek Cemîl-i Zülkemâl’i medh ü senâ eder.

Yani mü’min, şu dünyada cârî olan tekâmül kanûnunu görüp, rubûbiyyet-i İlâhiyyenin saltanatını temâşâ ettikten sonra, şu âlemdeki her şeyin birer san’at hârîkası olduğunu müşâhede eder. Meselâ; bir damla sudan acîb cihâzâtâ mâlik bir insan yaratılmakta ve şu koca âlem o insanda derc edilmektedir. Hem tırnak kadar bir çekirdekten dağ gibi bir ağaç halk edilmekte ve bütün ağacın fihristesi o ağacın meyvesindeki küçücük çekirdeğinde derc edilmektedir. Hem elektrik gibi bir ateş, su gibi zıt tabiatlı bir maddenin içine derc edilmiştir ve hâkezâ...

Husûsan o nakışların en bedî ve en garîbi insandır. İnsan



METİN

**Sâlisen: Rahmet-i İlâhiyenin hazînelerinde iddihâr edilen ni'metlerini zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlamak makamında, şükür ve senâ vazifesini edâya başladılar.**

ŞERH

san'atları nakşetmekle vücûb-i vücûdunu bize bildirmek ve bin bir ismiyle kendisini bize tarif etmek istiyor.

İşte mü'min, bütün bu ma'nâları anladıktan sonra -Şâfiîlerin- namazda okuduğu "**Veccehtü**" duâsı ile ve husûsan Fâtihâ-i Şerîfe'deki hamd u senâ ile Sâni'-ı Zülcelâl'i tesbîh ve hamd eder. Ma'nen şöyle der: "*Bunlar hayret ve taaccübe şâyân eserlerdir. O halde bütün bu kusursuz ve acîb san'atlar Rabbü'l-Âlemîn'in eseri olabilir. Fâtır-ı semâvât ve Arz şerîkten ve bütün kusûrâtan münezzehtir. Beşer, san'at-ı İlâhiyyeyi aklıyla tartamaz. Halık-ı kâinâttan gayri hiçbir sebep bu mu'cize san'atları halk edemez. Bu garîb san'atlar, ancak o gaybî Zâtın tecelliyât-ı esmâsının nakışları olabilir. Başkasının olamaz. Bu hârika san'atlar, O'nun kusursuz kemâlini ve Esmâ-i Hüsnâsını bizlere bildiriyorlar. O halde, bütün bu kudsî nakışların diliyle o Sâni'-ı Zülcemâl'i medh u senâ ederim.*"

**(Sâlisen)** Üçüncüsü: **(Rahmet-i İlâhiyenin hazînelerinde iddihâr edilen)** biriktirilen **(ni'metlerini zâhir) âşikâr (ve bâtın)** gizli **(duygularla tadıp anlamak makamında şükür ve senâ)** medh **(vazifesini edâya)** yerine getirmeğe **(başladılar.)**

Süedâ ve ebrâr tâifesi, birinci mertebede; kâinâtta tekâmül kanûnuyla, saltanat-ı uzmâ derecesindeki rubûbiyyet-i İlâhiyyeyi görüp buna karşı tekbîr ve tesbîh ile mukabelede bulunur.

METİN

**Sâlisen: Rahmet-i İlâhiyenin hazînelerinde iddihâr edilen ni'metlerini zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlamak makamında, şükür ve senâ vazifesini edâya başladılar.**

ŞERH

san'atları nakşetmekle vücûb-i vücûdunu bize bildirmek ve bin bir ismiyle kendisini bize tarif etmek istiyor.

İşte mü'min, bütün bu ma'nâları anladıktan sonra -Şâfiîlerin- namazda okuduğu "**Veccehtü**" duâsı ile ve husûsan Fâtihâ-i Şerîfe'deki hamd u senâ ile Sâni'-ı Zülcelâl'i tesbîh ve hamd eder. Ma'nen şöyle der: "*Bunlar hayret ve taaccübe şâyân eserlerdir. O halde bütün bu kusursuz ve acîb san'atlar Rabbü'l-Âlemîn'in eseri olabilir. Fâtır-ı semâvât ve Arz şerîkten ve bütün kusûrâtan münezzehtir. Beşer, san'at-ı İlâhiyyeyi aklıyla tartamaz. Halık-ı kâinâttan gayri hiçbir sebep bu mu'cize san'atları halk edemez. Bu garîb san'atlar, ancak o gaybî Zâtın tecelliyât-ı esmâsının nakışları olabilir. Başkasının olamaz. Bu hârika san'atlar, O'nun kusursuz kemâlini ve Esmâ-i Hüsnâsını bizlere bildiriyorlar. O halde, bütün bu kudsî nakışların diliyle o Sâni'-ı Zülcemâl'i medh u senâ ederim.*"

**(Sâlisen)** Üçüncüsü: **(Rahmet-i İlâhiyenin hazînelerinde iddihâr edilen)** biriktirilen **(ni'metlerini zâhir)** âşikâr **(ve bâtın)** gizli **(duygularla tadıp anlamak makamında şükür ve senâ)** medh **(vazifesini edâya)** yerine getirmeğe **(başladılar.)**

Süedâ ve ebrâr tâifesi, birinci mertebede; kâinâtta tekâmül kanûnuyla, saltanat-ı uzmâ derecesindeki rubûbiyyet-i İlâhiyyeyi görüp buna karşı tekbîr ve tesbîh ile mukabelede bulunur.

## ŞERH

rahmetini zîşuûra göstermektedir. Meselâ, kış mevsiminde erzâkı biten zîhayâtın rızıklarını, baharda o hadsiz depoları açarak yetiştirmektedir. Yerin altında gizlenmiş bütün çekirdekler ve tohumlar birer depodur. Bütün kökler ve ağaçlar da birer depodur. Bu küçük depo ve hazînelerin anahtarı olarak da **rahmet ve inâyet arşı** hükmünde olan **su ve yağmuru** halk etmiştir. Baharda birden ra'd gürleyip tesbîh eder, yani Hazret-i İsrâfil (as) veyâ onun bir avenesi, emr-i Rabbânî ile küre-i havaîde bir sayhâ verir, bütün çekirdekler, tohumlar ve ağaçların kökleri birden uyanarak o emr-i Rabbânî'yi imtisâl ederler. Ardından rahmet ve inâyet arşı olan yağmurun vurmasıyla yer altındaki bütün o rahmet hazîneleri açılır ve muhtâç olan zîhayât için Rahmân ve Rezzâk nâmına sofralar serilir. Toplansa bir şehri dolduramayacak kadar az olan çekirdeklerden, kudret-i Rabbâniyye, bütün Küre-i Arz'ı hadsiz ni'metlerle donatır. Böylece kemâl-i kudretini ve cemâl-i rahmetini ve şerîksiz rubûbiyyetini bildirip, haşr-i a'zamın pek çok nümûnelerini her baharda enzâr-ı nâsa gösterir.

Şu âyet-i kerîmeler, mezkûr hakaikî şöyle beyân ederler:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ

**"Her şeyin hazîneleri Bizim yanımızdadır. Ve Biz, her şeyi ma'lûm bir miktâr ile indiririz."**<sup>1</sup>

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ

**"Sizin rızkınız semâdadır. (Çünkü**

[1] Hicr, 15:21.

## ŞERH

rahmetini zîşuûra göstermektedir. Meselâ, kış mevsiminde erzâkı biten zîhayâtın rızıklarını, baharda o hadsiz depoları açarak yetiştirmektedir. Yerin altında gizlenmiş bütün çekirdekler ve tohumlar birer depodur. Bütün kökler ve ağaçlar da birer depodur. Bu küçük depo ve hazînelerin anahtarı olarak da **rahmet ve inâyet arşı** hükmünde olan **su ve yağmuru** halk etmiştir. Baharda birden ra'd gürleyip tesbîh eder, yani Hazret-i İsrâfil (as) veyâ onun bir avenesi, emr-i Rabbânî ile küre-i havaîde bir sayhâ verir, bütün çekirdekler, tohumlar ve ağaçların kökleri birden uyanarak o emr-i Rabbânî'yi imtisâl ederler. Ardından rahmet ve inâyet arşı olan yağmurun vurmasıyla yer altındaki bütün o rahmet hazîneleri açılır ve muhtâç olan zîhayât için Rahmân ve Rezzâk nâmına sofralar serilir. Toplansa bir şehri dolduramayacak kadar az olan çekirdeklerden, kudret-i Rabbâniyye, bütün Küre-i Arz'ı hadsiz ni'metlerle donatır. Böylece kemâl-i kudretini ve cemâl-i rahmetini ve şerîksiz rubûbiyyetini bildirip, haşr-i a'zamın pek çok nümûnelerini her baharda enzâr-ı nâsa gösterir.

Şu âyet-i kerîmeler, mezkûr hakaikî şöyle beyân ederler:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

**"Her şeyin hazîneleri Bizim yanımızdadır. Ve Biz, her şeyi ma'lûm bir miktâr ile indiririz."**<sup>1</sup>

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ

**"Sizin rızkınız semâdadır. (Çünkü**

[1] Hicr, 15:21.

## METİN

**Râbian: Esmâ-i İlâhiyyenin definelerindeki cevherleri, ma'nevî cihâzât mîzânlarıyla tartıp bilmek makamında tenzîh ve medih vazifesine başladılar.**

## ŞERH

*rızkınız olan yerdeki nebâtâtın sebebi olan yağmur, semâdan geliyor.)* <sup>1</sup>

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

**“Semâvât ve Arz’ın hazînelerini açan anahtarlar yalnız Ellah’ındır.”**<sup>2</sup>

Rahmetin depoları, yalnız tohum ve çekirdeklere münhasır değildir. Güneş de bir depodur. Asırlardır nûr ve harâret verir ama bitmez. Kalb de bir depodur. Îmân ve Kur’ân vâsıtasıyla açıldığı zaman bütün âlem içinde seyredilebilir. Akıl da bir depodur, bütün âlem içine girer, düşünür tok olmaz. Hâfıza da bir depodur. Bütün sergüzeşt-i hayât içinde yazılır; bir kütübhâne içinde derc edilir. Bütün bu depoların menbai ve kâinâtta umûm mevcûdâtın asıl deposu ve mahzeni ise Cennet ve Cehennem’dir. Ve bütün bu hazînelerin fevkinde hakiki hazîne ise, esmâ-i İlâhiyyedir. Nitekim bu mevzû dördüncü mertebede anlatılacaktır.

**(Râbian) Dördüncüsü: (Esmâ-i İlâhiyyenin) Ellah’ın isimlerinin (definelerindeki) gizli hazînelerindeki (cevherleri) mücevherleri, -burada “cevher” kelimesinden murâd, maddî cevher ma’nâsınadır, yoksa a’râzın zıddı olan cevher murâd değildir- (ma’nevî cihâzât mîzânlarıyla) akıl ve kalb gibi ma’nevî cihâzların ölçüleriyle (tartıp bilmek makamında tenzîh ve medih vazifesine başladılar.)**

[1] Zâriyât, 51:22; Tefsîr-i Celâleyn, İbn-i Abbâs.

[2] Zümer, 39:63.

## METİN

**Râbian: Esmâ-i İlâhiyyenin definelerindeki cevherleri, ma'nevî cihâzât mîzânlarıyla tartıp bilmek makamında tenzîh ve medih vazifesine başladılar.**

## ŞERH

*rızkınız olan yerdeki nebâtâtın sebebi olan yağmur, semâdan geliyor.)* <sup>1</sup>

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

**“Semâvât ve Arz’ın hazînelerini açan anahtarlar yalnız Ellah’ındır.”**<sup>2</sup>

Rahmetin depoları, yalnız tohum ve çekirdeklere münhasır değildir. Güneş de bir depodur. Asırlardır nûr ve harâret verir ama bitmez. Kalb de bir depodur. Îmân ve Kur’ân vâsıtasıyla açıldığı zaman bütün âlem içinde seyredilebilir. Akıl da bir depodur, bütün âlem içine girer, düşünür tok olmaz. Hâfıza da bir depodur. Bütün sergüzeşt-i hayât içinde yazılır; bir kütübhâne içinde derc edilir. Bütün bu depoların menbai ve kâinâtta umûm mevcûdâtın asıl deposu ve mahzeni ise Cennet ve Cehennem’dir. Ve bütün bu hazînelerin fevkinde hakiki hazîne ise, esmâ-i İlâhiyyedir. Nitekim bu mevzû dördüncü mertebede anlatılacaktır.

**(Râbian) Dördüncüsü: (Esmâ-i İlâhiyyenin) Ellah’ın isimlerinin (definelerindeki) gizli hazînelerindeki (cevherleri) mücevherleri, -burada “cevher” kelimesinden murâd, maddî cevher ma’nâsınadır, yoksa a’râzın zıddı olan cevher murâd değildir- (ma’nevî cihâzât mîzânlarıyla) akıl ve kalb gibi ma’nevî cihâzların ölçüleriyle (tartıp bilmek makamında tenzîh ve medih vazifesine başladılar.)**

---

[1] Zâriyât, 51:22; Tefsîr-i Celâleyn, İbn-i Abbâs.

[2] Zümer, 39:63.

## ŞERH

ve sonra da zâhiren yokluğa gidiyorlar. Halbuki bu cilveler dâimîdirler. Demek, kâinât üstünde tezâhür eden bütün bu cemâl ve kemâl parıltıları, Şems-i Ezel ve Ebed olan Halık-ı Âlem'in tecelliyâtından ve Esmâ-i Hüsnâ'sının hazînelerinden gelmektedir. Ve o masnûât dahi her biri birer defîne olan esmâ-i ilâhiyyenin mücevherâtıdır.

Meselâ; insanda "**görme**" sıfatı var. İnsan vücûda gelmeden evvel bu sıfat onda yoktu. Kendi yoktu ki sıfatı da olsun. Vücûda geldiğinde birden görmeye başladı. Zaman geçtikçe, tamâmen onun ihtiyarı hâricinde bu sıfat tekâmül etti ve kemâlini bulduktan sonra da zayıflamaya başladı. Fakat bunların hepsi onun tasarrufu hâricindedir. Ve nihâyette o insan ölür ve tamâmen bu sıfat kaybolup gider. Fakat bu tecellî ve faaliyyet bitmez ve arkasından gelen diğer insanlar da aynı tecellîye mazhar olurlar. Demek bu "görme" sıfatı insana âit değil, belki onun Sâni'-ı Basîr'inin görme sıfatından gelen bir cevherdir. Şimdi umûm zihyât âlemi buna kıyâs edilse ve bu tecellînin bütün kainatı ihata ettiği görülse, anlaşılır ki; bütün bu görmeler, Basîr isminin hazînesinden akıp gelen cevherlerdir. Diğer sıfatlar buna kıyâs edilsin.

Elhâsıl: Mevcûdâtta görünen ve sebep-i hamd ve medih olan bütün cemâl ve kemâller, Cemîl-i Zülkemâl'in esmâsının hazînesinden gelmektedir. O halde hamd, yalnız O'na mahsustur. İşte Fâtihâ Sûresi, bu ma'nâları ifâde etmektedir.

Demek insanın bir vazifesi de âsâra bakıp, Sâni'-ı Âlem'in esmâsının hazînelerindeki cevherleri tartıp anlamak ve o cevherlerin hangi defîneden akıp geldiğini bilmek ve onu tesbîh

### ŞERH

ve sonra da zâhiren yokluğa gidiyorlar. Halbuki bu cilveler dâimîdirler. Demek, kâinât üstünde tezâhür eden bütün bu cemâl ve kemâl parıltıları, Şems-i Ezel ve Ebed olan Halık-ı Âlem'in tecelliyâtından ve Esmâ-i Hüsnâ'sının hazînelerinden gelmektedir. Ve o masnûât dahi her biri birer defîne olan esmâ-i ilâhiyyenin mücevherâtıdır.

Meselâ; insanda "**görme**" sıfatı var. İnsan vücûda gelmeden evvel bu sıfat onda yoktu. Kendi yoktu ki sıfatı da olsun. Vücûda geldiğinde birden görmeye başladı. Zaman geçtikçe, tamâmen onun ihtiyarı hâricinde bu sıfat tekâmül etti ve kemâlini bulduktan sonra da zayıflamaya başladı. Fakat bunların hepsi onun tasarrufu hâricindedir. Ve nihâyette o insan ölür ve tamâmen bu sıfat kaybolup gider. Fakat bu tecellî ve faaliyyet bitmez ve arkasından gelen diğer insanlar da aynı tecellîye mazhar olurlar. Demek bu "görme" sıfatı insana âit değil, belki onun Sâni'-ı Basîr'inin görme sıfatından gelen bir cevherdir. Şimdi umûm zihyât âlemi buna kıyâs edilse ve bu tecellînin bütün kainatı ihata ettiği görülse, anlaşılır ki; bütün bu görmeler, Basîr isminin hazînesinden akıp gelen cevherlerdir. Diğer sıfatlar buna kıyâs edilsin.

Elhâsıl: Mevcûdâtta görünen ve sebep-i hamd ve medih olan bütün cemâl ve kemâller, Cemîl-i Zülkemâl'in esmâsının hazînesinden gelmektedir. O halde hamd, yalnız O'na mahsustur. İşte Fâtihâ Sûresi, bu ma'nâları ifâde etmektedir.

Demek insanın bir vazifesi de âsâra bakıp, Sâni'-ı Âlem'in esmâsının hazînelerindeki cevherleri tartıp anlamak ve o cevherlerin hangi defîneden akıp geldiğini bilmek ve onu tesbîh



## ŞERH

iki defterden müteşekkildir. Biri "**İmâm-ı Mübîn**", diğeri ise "**Kitâb-ı Mübîn**"dir. İmâm-ı Mübîn'de her şeyin ilmî program ve kanûnları, Kitâb-ı Mübîn'de ise her şeyin geometrik şekil ve ma'nevî kalıpları yazılmış ve kaydedilmiştir. Mevcûdât, İmâm-ı Mübîn'deki bu ilmî program ve Kitâb-ı Mübîn'deki bu geometrik şekle göre kudret-i İlâhiyye ile vücûd libâsını giyer. İmâm-ı Mübîn ve Kitâb-ı Mübîn hakkında tafsilatlı bilgi için yayınevimizin neşrettiği **'Zerre Risâlesi ve Şerhi'** ve **"Kader Risâlesi ve Hâşiyesi"** adlı eserlere mürâcaât edilsin.

Kendini tanıttırmak için şu kainatı halkeden Sâni'-ı Zülcelâl, mistâr-ı kader denilen İmâm-ı Mübîn'deki ilmî program ve Kitâb-ı Mübîn'deki geometrik şekillere göre kudret kalemiyle kainatı, gayet ma'nidâr bir kitâb, gayet muntazam bir mektûb ve gayet mevzûn bir kasîde hükmünde yazmış ve insana akıl vererek, o kitâbdaki ma'nâları anlamak, tefekkür ve istihsân etmekle tavzîf edip kendine muhâtab etmiştir -ki insandaki akıl ve ondan çıkan fenler bunun için halk edildiğinin en zâhir bir delîlidir. Fakat, insan mücerred aklı ile o kitâbın ma'nâlarını anlamaya muktedir olmadığı için, başta Resul-i Ekrem (asm) ve Kur'ân-ı Hakîm olarak peygamberleri ve kitâbları göndererek o kitâb-ı kebîr-i kainatın ma'nâlarını insana tarif etmiştir. İşte insanın vazifesi, kainatın sahîfelerinde yazılan o âyât-ı tekvîniyyeyi, peygamberler ve semâvî kitâbların ders verdiği sûrette okumak, tefekkür ederek istihsân etmektir.

Nasıl ki ma'nidâr bir kitâb, onu ta'lîm eden bir muallimi olmazsa ma'nâsız bir kağıttan ibaret kalır. Öyle de, o kitâbı

## ŞERH

iki defterden müteşekkildir. Biri "**İmâm-ı Mübîn**", diğeri ise "**Kitâb-ı Mübîn**"dir. İmâm-ı Mübîn'de her şeyin ilmî program ve kanûnları, Kitâb-ı Mübîn'de ise her şeyin geometrik şekil ve ma'nevî kalıpları yazılmış ve kaydedilmiştir. Mevcûdât, İmâm-ı Mübîn'deki bu ilmî program ve Kitâb-ı Mübîn'deki bu geometrik şekle göre kudret-i İlâhiyye ile vücûd libâsını giyer. İmâm-i Mübîn ve Kitâb-ı Mübîn hakkında tafsilatlı bilgi için yayınevimizin neşrettiği **'Zerre Risâlesi ve Şerhi'** ve **"Kader Risâlesi ve Hâşiyesi"** adlı eserlere mürâcaât edilsin.

Kendini tanıttırmak için şu kainatı halkeden Sâni'-ı Zülcelâl, mistâr-ı kader denilen İmâm-ı Mübîn'deki ilmî program ve Kitâb-ı Mübîn'deki geometrik şekillere göre kudret kalemiyle kainatı, gayet ma'nidâr bir kitâb, gayet muntazam bir mektûb ve gayet mevzûn bir kasîde hükmünde yazmış ve insana akıl vererek, o kitâbdaki ma'nâları anlamak, tefekkür ve istihsân etmekle tavzîf edip kendine muhâtab etmiştir -ki insandaki akıl ve ondan çıkan fenler bunun için halk edildiğinin en zâhir bir delîlidir. Fakat, insan mücerred aklı ile o kitâbın ma'nâlarını anlamaya muktedir olmadığı için, başta Resul-i Ekrem (asm) ve Kur'ân-ı Hakîm olarak peygamberleri ve kitâbları göndererek o kitâb-ı kebîr-i kainatın ma'nâlarını insana tarif etmiştir. İşte insanın vazifesi, kainatın sahîfelerinde yazılan o âyât-ı tekvîniyyeyi, peygamberler ve semâvî kitâbların ders verdiği sûrette okumak, tefekkür ederek istihsân etmektir.

Nasıl ki ma'nidâr bir kitâb, onu ta'lîm eden bir muallimi olmazsa ma'nâsız bir kağıttan ibaret kalır. Öyle de, o kitâbı

## ŞERH

**İHTÂR:** Fâtihâ'daki "**Errahûm**", "**ince ve latîf ni'metleri ihsân eden**" demektir. Cenâb-ı Hak, insana öyle bir kalb vermiş ki, her şeyin inceliğini anlar; duygu ve hissiyyâtına had konulmadığı için dünyada ne kadar güzel şeyleri görse yine doymaz. Hiç bir duygusu bu dünyaya râzı olmaz. Hattâ, kuvve-i hayâliyyesi dahi, eğer bu dünyanın en mes'ûdâne bin sene hayâtı ona verilse yine doymaz. Çünkü, fanidir. Ancak ebedî olan Zât-ı Zülcelâl'in rü'yetine mazhar olmakla ve dâimî Cennet'te kalmakla o hissiyyât ve duyguları tatmîn olabilir.

**Elhâsıl:** Kul, âlemin fenâ ve zevâlini görüp bütün muhabbetini Cemîl-i Zülcelâl'e hasretmeli, masnûâtta bu latîf incelikler ve nazenin güzelliklerin arkasında Cennet'in letâifine nazar etmeli, Cemîl-i Zülcelâl'in rü'yetine ve perdesiz huzûruna çıkmaya iştiyâk göstermeli ve

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ

demelidir.

**Hulâsâ:** Mezkûr altı mertebede insanın gaibâne muâmele sûretindeki vazifeleri anlatıldı. Yani, mü'min, namazında âsâra bakarak;

Birinci mertebede; saltanat-ı uzmâ mertebesindeki rubûbiyyet-i İlâhiyenin mehâsinine temâşâger olup, tekbîr ve tesbîh ile o saltanat-ı rubûbiyyetin dellâllığını yapar.

İkinci mertebede; esmâ-i İlâhiyenin tecelliyâtından gelen ve her biri birer san'at hârikası olan kusursuz ve noksansız âsâr-ı İlâhiyyeyi görüp, "SübhânEllah" diyerek Sâni'-ı Zülcelâl'ini şerîkten takdîs eder ve o san'atın cemâl ve kemâline

## ŞERH

**İHTÂR:** Fâtihâ'daki "**Errahûm**", "**ince ve latîf ni'metleri ihsân eden**" demektir. Cenâb-ı Hak, insana öyle bir kalb vermiş ki, her şeyin inceliğini anlar; duygu ve hissiyyâtına had konulmadığı için dünyada ne kadar güzel şeyleri görse yine doymaz. Hiç bir duygusu bu dünyaya râzı olmaz. Hattâ, kuvve-i hayâliyyesi dahi, eğer bu dünyanın en mes'ûdâne bin sene hayâtı ona verilse yine doymaz. Çünkü, fanidir. Ancak ebedî olan Zât-ı Zülcelâl'in rû'yetine mazhar olmakla ve dâimî Cennet'te kalmakla o hissiyyât ve duyguları tatmîn olabilir.

**Elhâsıl:** Kul, âlemin fenâ ve zevâlini görüp bütün muhabbetini Cemîl-i Zülcelâl'e hasretmeli, masnûâtta bu latîf incelikler ve nazenin güzelliklerin arkasında Cennet'in letâifine nazar etmeli, Cemîl-i Zülcelâl'in rû'yetine ve perdesiz huzûruna çıkmaya iştiyâk göstermeli ve

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ مَا لِكَ يَوْمَ الدِّينِ

demelidir.

**Hulâsâ:** Mezkûr altı mertebede insanın gaibâne muâmele sûretindeki vazifeleri anlatıldı. Yani, mü'min, namazında âsâra bakarak;

Birinci mertebede; saltanat-ı uzmâ mertebesindeki rubûbiyyet-i İlâhiyenin mehâsinine temâşâger olup, tekbîr ve tesbîh ile o saltanat-ı rubûbiyyetin dellâllığını yapar.

İkinci mertebede; esmâ-i İlâhiyenin tecelliyâtından gelen ve her biri birer san'at hârikası olan kusursuz ve noksansız âsâr-ı İlâhiyyeyi görüp, "SübânEllah" diyerek Sâni'-ı Zülcelâl'ini şerîkten takdîs eder ve o san'atın cemâl ve kemâline

## METİN

**Demek, kainata ve âsâra bakıp, gaibâne muâmele-i ubudiyyetle mezkûr makamâtta mezkûr vezâifi edâ ettikten sonra, Sâni'-ı Hakîmin dahi muâmelesine**

## ŞERH

karşı da hayret ve muhabbetle "*Elhamdülillâh*" diyerek Cemîl-i Zülkemâl'ini medh ü senâ eder.

Üçüncüde mertebede; niâm-ı İlâhiyyeyi zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlar ve o ni'metlere karşı şükür ve senâ vazifesini edâ eder.

Dördüncüde mertebede; Esmâ-i İlâhiyyenin defînelerindeki cevherleri, yani antika masnûâtı ma'nevî cihâzât mîzânlarıyla tartmak sûretiyle bilir ve bunlara karşı "*SübhânEllah*" ve "*Elhamdülillâh*" der.

Beşinci mertebede; İmâm-ı Mübîn ve Kitâb-ı Mübîn'e göre kudret kalemi ile yazılan mektûbât-ı Rabbâniyyeyi tefekkür ve istihsân eder.

Altıncı mertebede; masnûâtın san'atındaki latîf incelikleri ve nazenin güzellikleri temâşâ edip Sâni'-ı Zülcemâle muhabbet ve iştiyâk gösterir.

Bundan sonra mü'minin ikinci kısım ubûdiyeti, yani "hâzırâne muhâtaba ve mükâleme" sûretindeki muâmelesi anlatılmaktadır.

**(Demek, kainata ve âsâra)** eserlere **(bakıp, gaibâne muâmele-i ubudiyyetle)** Ulûhiyyetine karşı ubudiyyet muâmelesi ile **(mezkûr)** zikredilen **(makamâtta)** makamlarda **(mezkûr vezâifi)** vazifeleri **(edâ ettikten)** yerine getirdikten **(sonra, Sâni'-ı Hakîmin)** hikmet sâhibi Sâni'ın **(dahi muâmelesine)** Cenâb-ı Hakın, esmâsiyla kendisini tanıttırmasına karşılık, kul da

## METİN

**Demek, kainata ve âsâra bakıp, gaibâne muâmele-i ubudiyyetle mezkûr makamâtta mezkûr vezâifi edâ ettikten sonra, Sâni'-ı Hakîmin dahi muâmelesine**

## ŞERH

karşı da hayret ve muhabbetle "*Elhamdülillâh*" diyerek Cemîl-i Zülkemâl'ini medh ü senâ eder.

Üçüncüde mertebede; niâm-ı İlâhiyyeyi zâhir ve bâtın duygularla tadıp anlar ve o ni'metlere karşı şükür ve senâ vazifesini edâ eder.

Dördüncüde mertebede; Esmâ-i İlâhiyyenin defînelerindeki cevherleri, yani antika masnûâtı ma'nevî cihâzât mîzânlarıyla tartmak sûretiyle bilir ve bunlara karşı "*SübhânEllah*" ve "*Elhamdülillâh*" der.

Beşinci mertebede; İmâm-ı Mübîn ve Kitâb-ı Mübîn'e göre kudret kalemi ile yazılan mektûbât-ı Rabbâniyyeyi tefekkür ve istihsân eder.

Altıncı mertebede; masnûâtın san'atındaki latîf incelikleri ve nazenin güzellikleri temâşâ edip Sâni'-ı Zülcemâle muhabbet ve iştiyâk gösterir.

Bundan sonra mü'minin ikinci kısım ubûdiyeti, yani "hâzırâne muhâtaba ve mükâleme" sûretindeki muâmelesi anlatılmaktadır.

**(Demek, kainata ve âsâra)** eserlere **(bakıp, gaibâne muâmele-i ubudiyyetle)** Ulûhiyyetine karşı ubudiyyet muâmelesi ile **(mezkûr)** zikredilen **(makamâtta)** makamlarda **(mezkûr vezâifi)** vazifeleri **(edâ ettikten)** yerine getirdikten **(sonra, Sâni'-ı Hakîmin)** hikmet sâhibi Sâni'ın **(dahi muâmelesine)** Cenâb-ı Hakın, esmâsiyla kendisini tanıttırmasına karşılık, kul da

## ŞERH

vazifesini görür, ağaçlar birer hûri gibi sündüs-misâl hullelerle süslenmiş ve latîf elleriyle ona hazîne-i rahmetin hediyeleri olan meyveleri takdîm eder. Toprak, kudret mutfağının bir kazanıdır, çeşit çeşit taamlar onda pişirilir ve hâkezâ, şu âlemdeki her şey insana hâdimdir ve Mün'im-i Hakiki nâmına ona ni'metleri takdîm etmektedir. Demek mu'cizâne san'atlarıyla kendisini insana tanıttırmak isteyen o Sâni'-ı Zülcelâl, ni'metleriyle de kendisini onlara sevdirmek istiyor.

İşte insanın hâzırâne ubudiyyet sûretinde ilk vazifesi, Sâni'-ı Hakîm'in **kendisini tanıttırmak** istemesine mukabil îmân ve ma'rifetle mukabele etmek ve **kendisini sevdirmek** istemesine mukabil, ubudiyyet ve istiâne ile ona muhabbet ve iştiyâkını izhâr etmek ile mukabele etmektir.

Evet kul, namazda اِيَّاكَ تَعْبُدُ der. Yani, "**Ma'bûd yalnız Sensin. Biz, yalnız Sana ibâdet ederiz**" diye i'lân eder. İbâdet ise, îmânı ihtivâ ve istilzâm eder. Çünkü ibâdet, îmânsız olmaz. O halde اِيَّاكَ تَعْبُدُ ma'nâ-i lâzımı ile, اِيَّاكَ تَعْرِفُ dır. Yani, "**Ma'rûf yalnız Sensin. Biz yalnız Seni tanırız**" demektir. Nitekim

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"**Cinleri ve insanları yalnız Bana ibâdet etsinler diye halk ettim**"<sup>1</sup> âyetindeki لِيَعْبُدُونِ "**Bana ibâdet etsinler diye**" kelimesi, لِيَعْرِفُونِي "**Beni tanısınlar diye**" ma'nâsında tefsîr edilmiştir.<sup>2</sup>

[1] Zâriyât, 51:56

[2] Hazin Tefsîri.

## ŞERH

vazifesini görür, ağaçlar birer hûri gibi sündüs-misâl hullelerle süslenmiş ve latîf elleriyle ona hazîne-i rahmetin hediyeleri olan meyveleri takdîm eder. Toprak, kudret mutfağının bir kazanıdır, çeşit çeşit taamlar onda pişirilir ve hâkezâ, şu âlemdeki her şey insana hâdimdir ve Mün'im-i Hakiki nâmına ona ni'metleri takdîm etmektedir. Demek mu'cizâne san'atlarıyla kendisini insana tanıttırmak isteyen o Sâni'-ı Zülcelâl, ni'metleriyle de kendisini onlara sevdirmek istiyor.

İşte insanın hâzırâne ubudiyyet sûretinde ilk vazifesi, Sâni'-ı Hakîm'in **kendisini tanıttırmak** istemesine mukabil îmân ve ma'rifetle mukabele etmek ve **kendisini sevdirmek** istemesine mukabil, ubudiyyet ve istiâne ile ona muhabbet ve iştiyâkını izhâr etmek ile mukabele etmektir.

Evet kul, namazda اِيَّاكَ تَعْبُدُ der. Yani, "**Ma'bûd yalnız Sensin. Biz, yalnız Sana ibâdet ederiz**" diye i'lân eder. İbâdet ise, îmânı ihtivâ ve istilzâm eder. Çünkü ibâdet, îmânsız olmaz. O halde اِيَّاكَ تَعْبُدُ ma'nâ-i lâzımı ile, اِيَّاكَ تَعْرِفُ dır. Yani, "**Ma'rûf yalnız Sensin. Biz yalnız Seni tanırız**" demektir. Nitekim

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"**Cinleri ve insanları yalnız Bana ibâdet etsinler diye halk ettim**"<sup>1</sup> âyetindeki لِيَعْبُدُونِ "**Bana ibâdet etsinler diye**" kelimesi, لِيَعْرِفُونِي "**Beni tanısınlar diye**" ma'nâsında tefsîr edilmiştir.<sup>2</sup>

[1] Zâriyât, 51:56

[2] Hazin Tefsîri.



## ŞERH

Evet şu kâinâtta görünen levha-i san'atın arkasında bir Ma'rûf Zât var, kendisini tanıttırıyor ve tanıttırmasına karşılık îmân ile tanınmak istiyor. Ve şu âlemde görünen levha-i ni'met arkasında bir Mün'im Zât var, hadsiz ni'metleriyle kendisini insana sevdirebilir. Sevdirmesine karşılık şükür ve ubudiyyet ister. O halde insan, ma'rîfet ve ibâdetini yalnız O'na tahsîs ederek, اِيَّاكَ تَعْبُدُ ile mukabele etmesi lâzımdır. Onun için Müellif (ra) birinci mertebede اِيَّاكَ تَعْبُدُ nün ma'nâsını مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ diyerek tefsîr etti.

Elhâsıl: اِيَّاكَ تَعْبُدُ nün ma'nâsı şudur:

*"Ey kâinâtta bütün san'at eserleriyle kendini bize tanıttıran Rabbimiz! Ma'rûf ve Meşhûr yalnız Sensin. Bu yüzden biz, îmân ile yalnız Seni tanırız. Fakat Seni hakkıyla bilmek ve tanımak mümkün değildir. Zirâ Senin tarif edicilerin bütün masnûâtta mu'cizeleridir. Her şey yalnız Seni tarif ettiği gibi, biz de yalnız Seni Ma'rûf biliriz. Masnûâta ma'nâ-yı harfî ile bakıp yalnız Senin tecelliyât-ı esmânı görmekteyiz.*

*"Ve ey bütün bu hadsiz ni'metlerle kendini bize sevdiren Rabbimiz! Mün'im ve Ma'bûd yalnız Sensin. Bu yüzden ubudiyyetimizi de yalnız Sana tahsîs ederiz. Bütün bu kâinâtta ni'metlerin üzerinde Senin cemâlli esmânın tecelliyâtını görüyoruz. Onun için yalnız Seni sevip muhabbet ve ibâdetimizi de yalnız Sana tahsîs ederiz."*

اِيَّاكَ "Yalnız sana" demektir. Namaz kılan mü'min, bu

## ŞERH

Evet şu kâinâtta görünen levha-i san'atın arkasında bir Ma'rûf Zât var, kendisini tanıttırıyor ve tanıttırmasına karşılık îmân ile tanınmak istiyor. Ve şu âlemde görünen levha-i ni'met arkasında bir Mün'im Zât var, hadsiz ni'metleriyle kendisini insana sevdirebilir. Sevdirmesine karşılık şükür ve ubudiyyet ister. O halde insan, ma'rîfet ve ibâdetini yalnız O'na tahsîs ederek, اِيَّاكَ تَعْبُدُ ile mukabele etmesi lâzımdır. Onun için Müellif (ra) birinci mertebede اِيَّاكَ تَعْبُدُ nün ma'nâsını مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ diyerek tefsîr etti.

Elhâsıl: اِيَّاكَ تَعْبُدُ nün ma'nâsı şudur:

*"Ey kâinâtta bütün san'at eserleriyle kendini bize tanıttıran Rabbimiz! Ma'rûf ve Meşhûr yalnız Sensin. Bu yüzden biz, îmân ile yalnız Seni tanırız. Fakat Seni hakkıyla bilmek ve tanımak mümkün değildir. Zîrâ Senin tarif edicilerin bütün masnûâtta mu'cizeleridir. Her şey yalnız Seni tarif ettiği gibi, biz de yalnız Seni Ma'rûf biliriz. Masnûâta ma'nâ-yı harfî ile bakıp yalnız Senin tecelliyât-ı esmânı görmekteyiz.*

*"Ve ey bütün bu hadsiz ni'metlerle kendini bize sevdiren Rabbimiz! Mün'im ve Ma'bûd yalnız Sensin. Bu yüzden ubudiyyetimizi de yalnız Sana tahsîs ederiz. Bütün bu kâinâtta ni'metlerin üzerinde Senin cemâlli esmânın tecelliyâtını görüyoruz. Onun için yalnız Seni sevip muhabbet ve ibâdetimizi de yalnız Sana tahsîs ederiz."*

اِيَّاكَ "Yalnız sana" demektir. Namaz kılan mü'min, bu

### ŞERH

değildir. Ellah, kendini zîşuûra tanıttırmak için, yani kendini teşhîr etmek için o güzel sesi o insana vermiştir. Yoksa, o insanı halklara teşhîr etmek için değildir. O halde insan, bu hüneriyle kendini teşhîr ederek şirke girmemelidir. Zirâ, Ma'rûf ve Meşhûr yalnız Ellah'dır.

Hem meselâ ehl u iyâlinin nafakasını ticâretle te'mîn eden bir insan bilmelidir ki, Rezzâk kendisi değildir. Kendisinin ve âilesinin rızkını veren Ellahu Teâlâ'dır. Ticâret kabiliyetini ona veren hakikatte Ellah'dır. Onunla övünemez. *"Ben zekâmla, hünerimle kazanıyorum"* diyemez.

Hem meselâ Ellahu Teâlâ, Resul-i Ekrem (asm)'ı umûm cin ve inse peygamber olarak göndermiş ve dinini bütün cihâna hâkim kılmıştır. Elbette bu, Hz. Mumammed (asm)'ın hüneri olamaz. Belki Ellahu Teâlâ, bununla kendini tanıttırmak ve teşhîr etmek murâd ediyor. Hem meselâ, o Alîm-i Mutlak, Bediüzzaman'a ilim verip, Risâle-i Nûr gibi hârika bir eseri ona yazdırmış ve o ilim sâyesinde münkirleri ilzâm etmiştir. Elbette bu hüner, Bediüzzaman'ın şahsî hüneri değildir. Belki kendini tanıttırmak ve teşhîr etmek isteyen bir Zâtın hüneridir.

Hem meselâ, Güneş'te ıfık ve harâret var. Bunlarla meşhûr olmuş. Eğer Güneş'e, *'Bu ıfık ve harâret senin midir? Hem sen, yerdeki bu zîhayâtları tanır mısın?'* diye sorulsa; elbette Güneş lisân-ı hâliyle Halıkına karşı اِنَّكَ تَعْبُدُ diyerek ma'nen şöyle cevâb verecektir: *"Hayır! Bunlar bana âit değil. Bunlar kudret-i İlâhiyyenin hazînesinden bana verilmiştir. Halık'ım bana Cennet'ten nûr ve Cehennem'den de nâr vererek beni bu vazifede*

### ŞERH

değildir. Ellah, kendini zîşuûra tanıttırmak için, yani kendini teşhîr etmek için o güzel sesi o insana vermiştir. Yoksa, o insanı halklara teşhîr etmek için değildir. O halde insan, bu hüneriyle kendini teşhîr ederek şirke girmemelidir. Zirâ, Ma'rûf ve Meşhûr yalnız Ellah'dır.

Hem meselâ ehl u iyâlinin nafakasını ticâretle te'mîn eden bir insan bilmelidir ki, Rezzâk kendisi değildir. Kendisinin ve âilesinin rızkını veren Ellahu Teâlâ'dır. Ticâret kabiliyetini ona veren hakikatte Ellah'dır. Onunla övünemez. *"Ben zekâmla, hünerimle kazanıyorum"* diyemez.

Hem meselâ Ellahu Teâlâ, Resul-i Ekrem (asm)'ı umûm cin ve inse peygamber olarak göndermiş ve dinini bütün cihâna hâkim kılmıştır. Elbette bu, Hz. Mumammed (asm)'ın hüneri olamaz. Belki Ellahu Teâlâ, bununla kendini tanıttırmak ve teşhîr etmek murâd ediyor. Hem meselâ, o Alîm-i Mutlak, Bediüzzaman'a ilim verip, Risâle-i Nûr gibi hârika bir eseri ona yazdırmış ve o ilim sâyesinde münkirleri ilzâm etmiştir. Elbette bu hüner, Bediüzzaman'ın şahsî hüneri değildir. Belki kendini tanıttırmak ve teşhîr etmek isteyen bir Zâtın hüneridir.

Hem meselâ, Güneş'te ıfık ve harâret var. Bunlarla meşhûr olmuş. Eğer Güneş'e, *'Bu ıfık ve harâret senin midir? Hem sen, yerdeki bu zîhayâtları tanır mısın?'* diye sorulsa; elbette Güneş lisân-ı hâliyle Halıkına karşı اِنَّكَ تَعْبُدُ diyerek ma'nen şöyle cevâb verecektir: *"Hayır! Bunlar bana âit değil. Bunlar kudret-i İlâhiyyenin hazînesinden bana verilmiştir. Halık'ım bana Cennet'ten nûr ve Cehennem'den de nâr vererek beni bu vazifede*

## METİN

Sonra, o Mün'im-i Hakikinin, tatlı ni'metleriyle terahhum ve şefkatini göstermesine karşı, şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler: سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ "Senin hak şükrünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâayık bir meşkûrsun ki, bütün kainata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisân-ı halleri, şükür ve senânızı okuyorlar.

Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zemînin yüzüne serpilmiş bütün ni'metlerin i'lânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar.

## ŞERH

tâbi' olmak ve ona ma'nâ-yı harfiyle, yani Ellah nâmına değil de ma'nâ-yı ismiyle bakıp, zâtından dolayı ona nazar etmektir. Yahudîlerin Hz. Üzeyr (as) ve ahhârlarına, yani âlimlerine olan muhabbetleri ile Hristiyanların Hz. İsâ (as)'a ve azizlerine tarz-ı nazarları; hem ehl-i bid'anın imâmlarına, ehl-i dalâletin reislerine iktidâları birer şahsiyyetçiliktir.

(Sonra) üçüncü mertebede, (o Mün'im-i Hakikinin) hakiki ni'met veren Zât'ın, (tatlı ni'metleriyle terahhum) merhamet (ve şefkatini göstermesine karşı, şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler: سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ ) Yani: ("Senin hak şükrünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâayık bir meşkûrsun) şükredilen Zâtsın (ki, bütün kainata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisân-ı halleri) hâl dilleri, (şükür ve senânızı) medhinizi (okuyorlar. Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zemînin yüzüne serpilmiş bütün ni'metlerin i'lânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar.

## METİN

Sonra, o Mün'im-i Hakikinin, tatlı ni'metleriyle terahhum ve şefkatini göstermesine karşı, şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler: سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ "Senin hak şükrünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâayık bir meşkûrsun ki, bütün kainata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisân-ı halleri, şükür ve senânızı okuyorlar.

Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zemînin yüzüne serpilmiş bütün ni'metlerin i'lânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar.

## ŞERH

tâbi' olmak ve ona ma'nâ-yı harfiyle, yani Ellah nâmına değil de ma'nâ-yı ismiyle bakıp, zâtından dolayı ona nazar etmektir. Yahudîlerin Hz. Üzeyr (as) ve ahebârlarına, yani âlimlerine olan muhabbetleri ile Hıristiyanların Hz. Îsâ (as)'a ve azizlerine tarz-ı nazarları; hem ehl-i bid'anın imâmılarına, ehl-i dalâletin reislerine iktidâları birer şahsiyyetçiliktir.

(Sonra) üçüncü mertebede, (o Mün'im-i Hakikinin) hakiki ni'met veren Zât'ın, (tatlı ni'metleriyle terahhum) merhamet (ve şefkatini göstermesine karşı, şükür ve hamd ile mukabele ettiler, dediler: سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ ) Yani: ("Senin hak şükrünü nasıl edâ edebiliriz? Sen öyle şükre lâayık bir meşkûrsun) şükredilen Zâtsın (ki, bütün kainata serilmiş bütün ihsânâtın açık lisân-ı halleri) hâl dilleri, (şükür ve senânızı) medhinizi (okuyorlar. Hem, âlem çarşısında dizilmiş ve zemînin yüzüne serpilmiş bütün ni'metlerin i'lânâtıyla hamd ve medhinizi bildiriyorlar.

## METİN

**Hem, rahmet ve ni'metin manzûm meyveleri ve mevzûn yemişleri, Senin cûd ve keremine şehâdet etmekle, Senin şükrünü enzâr-ı mahlûkat önünde îfâ ederler."**

## ŞERH

**Hem, rahmet ve ni'metin manzûm)** nizâmlı (**meyveleri ve mevzûn**) ölçülü (**yemişleri, Senin cûd**) cömertlik (**ve keremine şehâdet etmekle, Senin şükrünü enzâr-ı mahlûkat**) mahlûkatın nazarları (**önünde îfâ ederler**) yerine getirirler."

Müellif (ra), bu "**On Birinci Söz**"de namazın esrârını, namazdaki tertîb sırasına göre değil, belki seyr-i sülûkun, yani seyahat-ı akliyye ve kalbiyyenin âdâbına göre ve şu küçük Mirac olan namazda kat' edilen mertebelerin sırasına göre beyân etmiştir. Hem her bir sır, namazın bir rûknünde veyâ bir zikrinde daha ziyâde görölse de, namazın her tarafında ve bütün ezkârında da bulunmaktadır. Gûyâ namaz bütün bu sırların memzûcu ve hulâsâsı hükmündedir.

Meselâ bu makamda îzâh edilen, Cenâb-ı Hakk'ın terahhum ve şefkatine mukabil tesbîh ve hamd vazifesi, hassaten namazın başında "**Sübhâneke**" duâsında yapıldığı gibi, hem Fâtihâ'da, hem sâir rûkûnlerde de yapılmaktadır.

Evet mü'min, Sâni'-ı Hakîm'in kendisini tanıttırmasına îmân ve ma'rifetle, kendisini sevdirmesine muhabbet ve ibâdetle mukabele ettikten sonra görür ki; o Mün'im-i Hakiki, zîhayâta, husûsan insana hadsiz ni'metleri ihsân etmesi ve o ihsânâtını gayet güzel tadlar ve kokular ve süsler içinde yapmasıyla nihâyetsiz şefkatini izhâr ediyor. O da bu şefkat ve terahhum şe'nlerine mukabil **وَسُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ** diyerek

## METİN

**Hem, rahmet ve ni'metin manzûm meyveleri ve mevzûn yemişleri, Senin cûd ve keremine şehâdet etmekle, Senin şükrünü enzâr-ı mahlûkat önünde îfâ ederler."**

## ŞERH

**Hem, rahmet ve ni'metin manzûm)** nizâmlı (**meyveleri ve mevzûn**) ölçülü (**yemişleri, Senin cûd**) cömertlik (**ve keremine şehâdet etmekle, Senin şükrünü enzâr-ı mahlûkat**) mahlûkatın nazarları (**önünde îfâ ederler**) yerine getirirler."

Müellif (ra), bu "**On Birinci Söz**"de namazın esrârını, namazdaki tertîb sırasına göre değil, belki seyr-i sülûkun, yani seyahat-ı akliyye ve kalbiyyenin âdâbına göre ve şu küçük Mirac olan namazda kat' edilen mertebelerin sırasına göre beyân etmiştir. Hem her bir sır, namazın bir rûknünde veyâ bir zikrinde daha ziyâde görölse de, namazın her tarafında ve bütün ezkârında da bulunmaktadır. Gûyâ namaz bütün bu sırların memzûcu ve hulâsâsı hükmündedir.

Meselâ bu makamda îzâh edilen, Cenâb-ı Hakk'ın terahhum ve şefkatine mukabil tesbîh ve hamd vazifesi, hassaten namazın başında "**Sübhâneke**" duâsında yapıldığı gibi, hem Fâtihâ'da, hem sâir rûkûnlerde de yapılmaktadır.

Evet mü'min, Sâni'-ı Hakîm'in kendisini tanıttırmasına îmân ve ma'rifetle, kendisini sevdirmesine muhabbet ve ibâdetle mukabele ettikten sonra görür ki; o Mün'im-i Hakiki, zîhayâta, husûsan insana hadsiz ni'metleri ihsân etmesi ve o ihsânâtını gayet güzel tadlar ve kokular ve süsler içinde yapmasıyla nihâyetsiz şefkatini izhâr ediyor. O da bu şefkat ve terahhum şe'nlerine mukabil **وَسُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ** diyerek



## ŞERH

şefkatini i'lân etmektedir. Meselâ Güneş'e bak, lisân-ı hâl ile يَحْمَدِكَ وَ سُبْحَانَكَ diyor. Yani, "Bu harâret ve ıfık ni'meti benden sudûr etmiyor. Bunları bana ey Rabb-ı Rahîmim, Sen vermişsin! Senin şerîkin yoktur. Bu ni'metlerden dolayı ben yalnız Sana şükrettiğim gibi, bu ıfık ve harâreti Senin nâmına ve Senin kuvvetinle dağıtıyorum. Ve Senin hadsiz şefkatini ve nihâyetsiz keremini göstererek Seni medh u senâ ediyorum" diyor.

Küre-i Arz'ın bütün ağaçları da lisân-ı hâl ile يَحْمَدِكَ وَ سُبْحَانَكَ diyor. Şuûrsuz olmaları ve o ni'metleri îcâd edecek iktidarlara olmaması gösteriyor ki, onlar da Cenâb-ı Hak nâmına o ni'metleri takdîm ediyorlar ve yalnız O'na şükredip O'nu medh u senâ ediyorlar ve hadsiz şefkat ve keremini gösteriyorlar. Ve hâkezâ... Semâ ve Arz'ı, Ay ve Güneş'i, gece ve gündüzü, nebâtât ve hayvânâtı, Cennet ve Cehennem'i buna kıyâs et,

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

sırrını anla. Yani, her şeyin hazînesi yanımızdadır. Her bir mevcûda belli miktârda ni'met veriyoruz ve o mevcûd, mazhar olduğu bu ni'mete mukabil hamd ve şükür vazifesini îfâ etmektedir.

İşte mü'min, bütün bu ni'metler vâsıtasıyla şefkatini izhâr eden Mün'im-i Hakiki'ye, lisân-ı hâl ile yapılan bütün bu hamd ve şükürleri, lisân-ı kâl ile O'na tahsîs ve takdîm ederek külli bir mukabelede bulunur. Namazın bu ehemmiyetindendir ki

## ŞERH

şefkatini i'lân etmektedir. Meselâ Güneş'e bak, lisân-ı hâl ile يَحْمَدُكَ وَ سُبْحَانَكَ diyor. Yani, "Bu harâret ve ısk ni'meti benden sudûr etmiyor. Bunları bana ey Rabb-ı Rahîmim, Sen vermişsin! Senin şerîkin yoktur. Bu ni'metlerden dolayı ben yalnız Sana şükrettiğim gibi, bu ısk ve harâreti Senin nâmına ve Senin kuvvetinle dağıtıyorum. Ve Senin hadsiz şefkatini ve nihâyetsiz keremini göstererek Seni medh u senâ ediyorum" diyor.

Küre-i Arz'ın bütün ağaçları da lisân-ı hâl ile يَحْمَدُكَ وَ سُبْحَانَكَ diyor. Şuûrsuz olmaları ve o ni'metleri îcâd edecek iktidarları olmaması gösteriyor ki, onlar da Cenâb-ı Hak nâmına o ni'metleri takdîm ediyorlar ve yalnız O'na şükredip O'nu medh u senâ ediyorlar ve hadsiz şefkat ve keremini gösteriyorlar. Ve hâkezâ... Semâ ve Arz'ı, Ay ve Güneş'i, gece ve gündüzü, nebâtât ve hayvânâtı, Cennet ve Cehennem'i buna kıyâs et,

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

sırrını anla. Yani, her şeyin hazînesi yanımızdadır. Her bir mevcûda belli miktârda ni'met veriyoruz ve o mevcûd, mazhar olduğu bu ni'mete mukabil hamd ve şükür vazifesini îfâ etmektedir.

İşte mü'min, bütün bu ni'metler vâsıtasıyla şefkatini izhâr eden Mün'im-i Hakiki'ye, lisân-ı hâl ile yapılan bütün bu hamd ve şükürleri, lisân-ı kâl ile O'na tahsîs ve takdîm ederek külli bir mukabelede bulunur. Namazın bu ehemmiyetindendir ki

## METİN

**Sonra, şu kainatın yüzlerinde değişen mevcûdât âyinelerinde cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izhârına karşı “Ellahu Ekber” deyip, ta’zîm içinde bir aczle rûkûa gidip, mahviyyet içinde bir muhabbet ve hayretle secde edip mukabele ettiler.**

## ŞERH

vazifesi verildiği zamanki Mirac, diğeri de bildiğimiz Mirac-ı ekberdir. Hazret-i Peygamber (asm)’ın rûhen Miracı ise, meşhûr olan kavle göre yirmi sekiz def’adır. Bununla berâber, Resul-i Ekrem (asm)’ın her bir namazı, bir Miracdır.

Evet namaz, kul ile Ellah arasında bir râbıta, bir nisbet ve bir Miracdır. Onun için Müellif (ra), Resul-i Ekrem (asm)’ın Miracını anlatırken ekser yerlerde, sâdece cesedle gittiği Miracı değil, bütün rûhî Miracları da anlatır. Cesedî Miracdan ara sıra bahseder. Resul-i Ekrem (asm), maddi ve ma’nevî bütün Miraclarında kat-ı merâtibden sonra Cenâb-ı Hakk’ı görmüştür. Ancak, Ellah’ı beşerî gözle görmesi iki def’a olmuştur.

*Birincisi:* İlk vahiy geldiği zaman, tecelliyât-ı ef’âl ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi görmüştür.

*İkincisi* ise: Cesedle Mirac’a çıktığı gece tecelliyât-ı ef’âl, esmâ ve sıfât ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi görmüştür.

**Hulâsâ:** Resul-i Ekrem (asm), bu iki Miracda beşerî gözüyle Cenâb-ı Hakk’ı görmüş, diğer Miraclarda -ki her namaz bir Miractır- tecelliyât-ı ef’âl ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi kalbiyle görmüştür.

**(Sonra)** dördüncü mertebede, **(şu kainatın yüzlerinde değişen mevcûdât âyinelerinde cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izhârına)** göstermesine **(karşı “Ellahu Ekber” deyip, ta’zîm)** azamet-i İlâhiyyeyi i’lan etmek **(içinde bir aczle rûkûa**

## METİN

**Sonra, şu kainatın yüzlerinde değişen mevcûdât âyinelerinde cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izhârına karşı “Ellahu Ekber” deyip, ta’zîm içinde bir aczle rûkûa gidip, mahviyyet içinde bir muhabbet ve hayretle secde edip mukabele ettiler.**

## ŞERH

vazifesi verildiği zamanki Mirac, diğeri de bildiğimiz Mirac-ı ekberdir. Hazret-i Peygamber (asm)’ın rûhen Miracı ise, meşhûr olan kavle göre yirmi sekiz def’adır. Bununla berâber, Resul-i Ekrem (asm)’ın her bir namazı, bir Miracdır.

Evet namaz, kul ile Ellah arasında bir râbıta, bir nisbet ve bir Miracdır. Onun için Müellif (ra), Resul-i Ekrem (asm)’ın Miracını anlatırken ekser yerlerde, sâdece cesedle gittiği Miracı değil, bütün rûhî Miracları da anlatır. Cesedî Miracdan ara sıra bahseder. Resul-i Ekrem (asm), maddi ve ma’nevî bütün Miraclarında kat-ı merâtibden sonra Cenâb-ı Hakk’ı görmüştür. Ancak, Ellah’ı beşerî gözle görmesi iki def’a olmuştur.

*Birincisi:* İlk vahiy geldiği zaman, tecelliyât-ı ef’âl ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi görmüştür.

*İkincisi* ise: Cesedle Mirac’a çıktığı gece tecelliyât-ı ef’âl, esmâ ve sıfât ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi görmüştür.

**Hulâsâ:** Resul-i Ekrem (asm), bu iki Miracda beşerî gözüyle Cenâb-ı Hakk’ı görmüş, diğer Miraclarda -ki her namaz bir Miractır- tecelliyât-ı ef’âl ile Zât-ı Akdes-i İlâhî’yi kalbiyle görmüştür.

(**Sonra**) dördüncü mertebede, (**şu kainatın yüzlerinde değişen mevcûdât âyinelerinde cemâl ve celâl ve kemâl ve kibriyâsının izhârına**) göstermesine (**karşı “Ellahu Ekber” deyip, ta’zîm**) azamet-i İlâhiyyeyi i’lan etmek (**içinde bir aczle rûkûa**

## ŞERH

bir kemâl sıfattır; ademî olan "**fenâ**" ise, bir noksan sıfattır.

Bütün ef'âl, esmâ ve sıfat-ı İlâhiyye "**zâtî**" olduğundan mutlakdır, içinde merâtib olamaz. Mevcûdâtın sıfatları ise "**arazî**" olduğundan mukayyeddır, içinde merâtib bulunur. Nasıl ki soğuşun mertebeleri harâretin tedâhulüyle tezâhür eder. Öyle de, mevcûdâtın kuvvetindeki mertebeler de aczin tedâhulü ile tebârüz eder. Kudret-i İlâhiyye, zâtî olduğu için zıddı olan acz ona tedâhul edemez. Çünkü, aksi halde cem-ı zıddeyn (iki zıddın birlikte bulunması) lâzım gelir, bu ise muhâldir. Onun için kudret-i İlâhiyyede mertebe olamaz ve derece-i kemâldedir.

Ammâ, metinde geçen "**kibriyâ**" ise; Ellahu Teâlâ'nın bu celâl, cemâl ve kemâl sıfatlarının bütününe bakmaktadır. Kibriyâ; hem celâlli, hem cemâlli, hem de kemâlli olan bütün Esmâ-i Hüsnânın, "**vahdâniyyet ve Ehâdiyyet**" tecellîleriyle en küçük zerreden tâ Arş-ı A'zam'a kadar her şeyi ihata etmesine denir.

Ellahu Teâlâ'nın bin bir ismi vardır. Bu bin bir ismin ana me'hası ise, doksan dokuz Esmâ-i Hüsnâdır. Bu esmânın her biri hem celâlli, hem cemâlli, hem de kemâlli olmakla berâber; otuz üçünün daha ziyâde cemâlli, otuz üçünün daha ziyâde celâlli ve otuz üçünün de daha ziyâde kemâlli olduğu görülür. "**SübhânEllah**", "**Elhamdülillâh**" ve "**Ellahu ekber**" gibi kelimât-ı mübârekenin her biri hem cemâle, hem celâle, hem de kemâle ve bu üç kısım esmânın azamet ve kibriyâlarına bakmakla berâber; "**SübhânEllah**" kelimesi daha ziyâde "**celâl**"e, "**Elhamdülillâh**" kelimesi daha ziyâde "**cemâl**"e, "**Ellahu ekber**" kelimesi ise daha ziyâde "**kemâl**"e ve "**kibriyâ**"ya bakar.

## ŞERH

bir kemâl sıfattır; ademî olan "**fenâ**" ise, bir noksan sıfattır.

Bütün ef'âl, esmâ ve sıfat-ı İlâhiyye "**zâtî**" olduğundan mutlakdır, içinde merâtib olamaz. Mevcûdâtın sıfatları ise "**arazî**" olduğundan mukayyedir, içinde merâtib bulunur. Nasıl ki soğuşun mertebeleri harâretin tedâhulüyle tezâhür eder. Öyle de, mevcûdâtın kuvvetindeki mertebeler de aczin tedâhulü ile tebârüz eder. Kudret-i İlâhiyye, zâtî olduğu için zıddı olan acz ona tedâhul edemez. Çünkü, aksi halde cem-ı zıddeyn (iki zıddın birlikte bulunması) lâzım gelir, bu ise muhâldir. Onun için kudret-i İlâhiyyede mertebe olamaz ve derece-i kemâldedir.

Ammâ, metinde geçen "**kibriyâ**" ise; Ellahu Teâlâ'nın bu celâl, cemâl ve kemâl sıfatlarının bütününe bakmaktadır. Kibriyâ; hem celâlli, hem cemâlli, hem de kemâlli olan bütün Esmâ-i Hüsnânın, "**vahdâniyyet ve Ehâdiyyet**" tecellîleriyle en küçük zerreden tâ Arş-ı A'zam'a kadar her şeyi ihata etmesine denir.

Ellahu Teâlâ'nın bin bir ismi vardır. Bu bin bir ismin ana me'hası ise, doksan dokuz Esmâ-i Hüsnâdır. Bu esmânın her biri hem celâlli, hem cemâlli, hem de kemâlli olmakla berâber; otuz üçünün daha ziyâde cemâlli, otuz üçünün daha ziyâde celâlli ve otuz üçünün de daha ziyâde kemâlli olduğu görülür. "**SübhânEllah**", "**Elhamdülillâh**" ve "**Ellahu ekber**" gibi kelimât-ı mübârekenin her biri hem cemâle, hem celâle, hem de kemâle ve bu üç kısım esmânın azamet ve kibriyâlarına bakmakla berâber; "**SübhânEllah**" kelimesi daha ziyâde "**celâl**"e, "**Elhamdülillâh**" kelimesi daha ziyâde "**cemâl**"e, "**Ellahu ekber**" kelimesi ise daha ziyâde "**kemâl**"e ve "**kibriyâ**"ya bakar.

**METİN**

**fakr ve hâcetlerini izhâr edip, duâ edip, istemekle mukabele edip** اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ **dediler.**

**ŞERH**

**ve hâcetlerini)** ihtiyaçlarını **(izhâr edip)** gösterip, **(duâ edip, istemekle mukabele edip** اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ **)”Biz yalnız Senden yardım isteriz” (dediler.)**

Şu kainata bakan insan görür ki; her şey, gerek vücûda gelmesinde, gerek vücûdunun idâmesinde hadsiz ihtiyaçât içinde olduğu halde, zâtında gayet fakirdir. Bu ihtiyaçlarını karşılayacak servetleri olmadığı gibi, onların en küçüğüne bile elleri yetişemeyecek derecede âcizdirler. Husûsan hayvânât, bâhusûs insanlar daha ziyâde muhtâçtırlar. İhtiyaçları kainatın her tarafına yayılmış, emelleri ebede kadar uzanmıştır. O Zât-ı Gaybî ise, bütün mevcûdâtın ihtiyaçlarını biliyor ve ummadıkları yerden, ellerinin ulaşmadığı o ihtiyaçlarını vakt-i münâsibde onlara yetiştiriyor. Hem bütün mevcûdâtın isti’dâd, ihtiyaç-ı fitrî ve ızırâr lisânlarıyla yaptıkları bütün duâlarını işitip cevap veriyor. Bâhusûs muztar kalan ferdlere hususi imdat ve inâyetlerde bulunuyor. Bu icrââtıyla servetinin tükenmez olduğunu ve rahmetinin her şeyi ihata ettiğini bildiriyor ve bununla Ganiyy-i Mutlak olduğunu isbât ediyor.

İşte şu faaliyet-i kerîmâneyi ve rahîmâneyi gören insan anlar ki, Ganiyy-i Mutlak olan o Kadîr-i Rahîm, servetini izhâr etmesiyle ve rahmetinin genişliğini göstermesiyle, kullarından fakr ve ihtiyaçlarını anlayıp dergâh-ı rahmetine duâ ve istiâne ile ilticâ etmelerini istiyor.

**METİN**

**fakr ve hâcetlerini izhâr edip, duâ edip, istemekle mukabele edip** اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ **dediler.**

**ŞERH**

**ve hâcetlerini)** ihtiyâçlarını **(izhâr edip)** gösterip, **(duâ edip, istemekle mukabele edip** اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ **)”Biz yalnız Senden yardım isteriz” (dediler.)**

Şu kainata bakan insan görür ki; her şey, gerek vücûda gelmesinde, gerek vücûdunun idâmesinde hadsiz ihtiyâcât içinde olduğu halde, zâtında gayet fakirdir. Bu ihtiyâçlarını karşılayacak servetleri olmadığı gibi, onların en küçüğüne bile elleri yetişemeyecek derecede âcizdirler. Husûsan hayvânât, bâhusûs insanlar daha ziyâde muhtâçtırlar. İhtiyâçları kainatın her tarafına yayılmış, emelleri ebede kadar uzanmıştır. O Zât-ı Gaybî ise, bütün mevcûdâtın ihtiyâçlarını biliyor ve ummadıkları yerden, ellerinin ulaşmadığı o ihtiyâçlarını vakt-i münâsibde onlara yetiştiriyor. Hem bütün mevcûdâtın isti’dâd, ihtiyâc-ı fitrî ve ızırâr lisânlarıyla yaptıkları bütün duâlarını işitip cevap veriyor. Bâhusûs muztar kalan ferdlere hususi imdat ve inâyetlerde bulunuyor. Bu icrââtıyla servetinin tükenmez olduğunu ve rahmetinin her şeyi ihata ettiğini bildiriyor ve bununla Ganiyy-i Mutlak olduğunu isbât ediyor.

İşte şu faaliyet-i kerîmâneyi ve rahîmâneyi gören insan anlar ki, Ganiyy-i Mutlak olan o Kadîr-i Rahîm, servetini izhâr etmesiyle ve rahmetinin genişliğini göstermesiyle, kullarından fakr ve ihtiyâçlarını anlayıp dergâh-ı rahmetine duâ ve istiâne ile ilticâ etmelerini istiyor.



## ŞERH

Bütün mevcûdât da bu fakr u zaruretlerini bilip ma'nen dergâh-ı İlâhîde durarak lisân-ı hâl ve kâl ile اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ deyip bütün ihtiyaçlarını onun hazîne-i rahmetinden istiyorlar.

İşte mü'min, kainatın vekîl-i umûmîsi ve Arz'ın halîfesi olarak, dergâh-ı Samedîyyetin önünde durup, kendi fakrını ve kainatın ihtiyaâtını görüp, doğrudan doğruya o Kadîr-i Rahîm'e اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ diyerek ilticâ, tazarrû ve duâ ederek, Ellah'ın bu izhâr-ı servet ve vüs'at-i rahmetine karşı külli bir mukabelede bulunur. Yani der: *"Ey Ganiy-yi Ale'l-ıtlak! Bizde görülen zenginlik Senindir. Ey Kadîr-i Rahîm! Bütün mevcûdât, fakırlık lisânıyla اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ dediği gibi, ben de şuûrlu olarak onlar nâmına اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ diyerek istiâneelerimizi Sana takdîm ediyorum. Hepimiz acz-i mutlak ve fakr-i mutlak içindeyiz."*

Bütün kâinât, aczlerini anlayıp ibâdet etmek cihetiyle **"aczmendi"**; ihtiyaçlarını anlayıp duâ etmek cihetiyle de **"fakrmendi"** dirler ve mevcûdât-ı âlem lisân-ı acz ile اِيَّاكَ نَعْبُدُ , lisân-ı fakr ile de اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ derler. Müellif (ra), kâinâtta bütün mevcûdâtta görünen bu ibâdet ve istiâne hakikatini şöyle ifâde etmektedir:

*"Bak kâinâtta bütün mevcudata; zîhayât olsun, câmid olsun, kemâl-i itâat ve intizâm ile vazife sûretinde ubudîyyetleri var. Bir kısmı şuûrsuz, hissiz oldukları halde, gayet şuûrkârâne,*

## ŞERH

Bütün mevcûdât da bu fakr u zaruretlerini bilip ma'nen dergâh-ı İlâhîde durarak lisân-ı hâl ve kâl ile اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ ile deyip bütün ihtiyaçlarını onun hazîne-i rahmetinden istiyorlar.

İşte mü'min, kainatın vekîl-i umûmîsi ve Arz'ın halîfesi olarak, dergâh-ı Samediyetin önünde durup, kendi fakrını ve kainatın ihtiyâcâtını görüp, doğrudan doğruya o Kadîr-i Rahîm'e اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ diyerek ilticâ, tazarrû ve duâ ederek, Ellah'ın bu izhâr-ı servet ve vüs'at-i rahmetine karşı külli bir mukabelede bulunur. Yani der: *"Ey Ganiy-yi Ale'l-ıtlak! Bizde görülen zenginlik Senindir. Ey Kadîr-i Rahîm! Bütün mevcûdât, fakırlık lisânıyla اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ dediği gibi, ben de şuûrlu olarak onlar nâmına اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ diyerek istiâneelerimizi Sana takdîm ediyorum. Hepimiz acz-i mutlak ve fakr-i mutlak içindeyiz."*

Bütün kâinât, aczlerini anlayıp ibâdet etmek cihetiyle **"aczmendi"**; ihtiyaçlarını anlayıp duâ etmek cihetiyle de **"fakrmendi"** dirler ve mevcûdât-ı âlem lisân-ı acz ile اِيَّاكَ نَعْبُدُ , lisân-ı fakr ile de اِيَّاكَ تَسْتَعِيْنُ derler. Müellif (ra), kâinâtta bütün mevcûdâtta görünen bu ibâdet ve istiâne hakikatini şöyle ifâde etmektedir:

*"Bak kâinâtta bütün mevcudata; zihayât olsun, câmid olsun, kemâl-i itâat ve intizâm ile vazife sûretinde ubudiyyetleri var. Bir kısmı şuûrsuz, hissiz oldukları halde, gayet şuûrkârâne,*

## ŞERH

Mevcûdât lisân-ı acz ve fakr ile her şeyi yalnız O'ndan isterler. Ve ma'nen الصَّمَدُ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهِ derler.

Sırr-ı verâset-i nübüvvete mazhar olan "**Risâle-i Nûr**" mesleği, bütün peygamberlerin, husûsan Hz. İbrahim (as) ve Resul-i Ekrem (asm)'ın mesleğinin esâsları olan "**acz, fakr, şefkat ve tefekkür**" denilen dört esâs üzerine binâ edilmiştir. Bu meslek, aynı zamanda kainatın da mesleğidir. Müellif (ra), cadde-i kübrâ olan Risâle-i Nûr mesleğini şöyle tarif etmiştir:

*"Der tarîk-ı acz-mendî lâzım amed çâr-çiz: Acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şükr-i mutlak, şevk-ı mutlak ey aziz!"*<sup>1</sup>

Yani, "**Aczmendî**" tarîkında dört esâs lâzımdır:

1- **Acz-i mutlak**: Kendisinin ve bütün kainatın her husûsta aczini görmektir.

2- **Fakr-ı mutlak**: Kendisinin ve bütün kainatın her husûsta muhtâç olduğunu hissetmektir.

3- **Şükr-i mutlak**: Bütün kainatın hadsiz ni'metlere mazhariyyetini görmekle, o ni'metlere mazhariyyetten dolayı kainatın şükrettiğini bilmek; daha sonra kâinâtta bütün bu ni'metlerin ucu kendisine dayandığını anlamak sûretiyle vazife-i asliyyesi olan külli şükrü edâ etmektir. Yani, kainatın şükrünü kendi şükrü içine alıp dergâh-ı İlâhî'ye bir vekîli umûmî olarak takdîm etmektir.

4 - **Şevk-ı mutlak**: Kendisinin ve bütün âlemin zevâl ve fenâya mahkûm olduğunu müşâhede edip, bütün kâinâtla berâber

---

[1] Mektûbât, 4. Mektûb, s. 20.

## ŞERH

Mevcûdât lisân-ı acz ve fakr ile her şeyi yalnız O'ndan isterler. Ve ma'nen الصَّمَدُ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهِ derler.

Sırr-ı verâset-i nübüvvete mazhar olan "**Risâle-i Nûr**" mesleği, bütün peygamberlerin, husûsan Hz. İbrahim (as) ve Resul-i Ekrem (asm)'ın mesleğinin esâsları olan "**acz, fakr, şefkat ve tefekkür**" denilen dört esâs üzerine binâ edilmiştir. Bu meslek, aynı zamanda kainatın da mesleğidir. Müellif (ra), cadde-i kübrâ olan Risâle-i Nûr mesleğini şöyle tarif etmiştir:

*"Der tarîk-ı acz-mendî lâzım amed çâr-çiz: Acz-i mutlak, fakr-ı mutlak, şükr-i mutlak, şevk-ı mutlak ey aziz!"*<sup>1</sup>

Yani, "**Aczmendî**" tarîkında dört esâs lâzımdır:

1- **Acz-i mutlak**: Kendisinin ve bütün kainatın her husûsta aczini görmektir.

2- **Fakr-ı mutlak**: Kendisinin ve bütün kainatın her husûsta muhtâç olduğunu hissetmektir.

3- **Şükr-i mutlak**: Bütün kainatın hadsiz ni'metlere mazhariyyetini görmekle, o ni'metlere mazhariyyetten dolayı kainatın şükrettiğini bilmek; daha sonra kâinâtta bütün bu ni'metlerin ucu kendisine dayandığını anlamak sûretiyle vazife-i asliyyesi olan külli şükrü edâ etmektir. Yani, kainatın şükrünü kendi şükrü içine alıp dergâh-ı İlâhî'ye bir vekîli umûmî olarak takdîm etmektir.

4 - **Şevk-ı mutlak**: Kendisinin ve bütün âlemin zevâl ve fenâya mahkûm olduğunu müşâhede edip, bütün kâinâtla berâber

---

[1] Mektûbât, 4. Mektûb, s. 20.

## METİN

**Sonra, o Sâni’-ı Zülcelâl’in, kendi san’atının latîflerini, hârikalarını, antikalarını sergilerle teşhîrgâh-ı en’âmda neşrine karşı, مَا شَاءَ اللَّهُ deyip takdîr ederek,**

## ŞERH

Âyetin mefhûm-i sarîhi ifâde eder ki; âlemdeki bütün güzel isimler, yani bütün güzellikler ve kemâlât yalnız Ellahu Teâlâ’nındır. Mefhûm-i muhâlifi ise, kâinâtta bulunan bütün çirkin isimler, yani “**acz, fakr ve kusûrât**” ise, âlemdeki tabiatın ve insandaki enenin olduğunu beyân eder.

Kur’ân baştan sona, Cenâb-ı Hakk’ın kuvvet ve gınâsını; kainatın ve insanın da acz ve fakrını ders vermektedir. Kur’ân’ın asıl da’vâsı budur.

İşte Kur’ân şâkirdlerinin şe’ni, şevk-ı mutlaklıdır. Acz ve fakrını görüp, bütün güzellikleri ve kemâlâtı Esmâ-i Hüsnâya verip, âlem-i bekaya ve Rabbü’l-Âlemîn’in likasına iştîyâk göstermektir.

**Hulâsâ:** Her eserin arkasında Müessir’i, her ni’metin arkasında Mün’im’i, her san’atın arkasında Sâni’i, her sebebin arkasında Müsebbibü’l-Esbâbı görüp إِيَّاكَ تَسْتَعِينُ demektir.

(**Sonra**) altıncı mertebede, (**o Sâni’-ı Zülcelâl’in**) celâl sâhibi Sâni’in (**kendi san’atının latîflerini, hârikalarını, antikalarını sergilerle teşhîrgâh-ı en’âmda**) insanlara teşhîr edildiği şu dünyada (**neşrine karşı, مَا شَاءَ اللَّهُ**); yani, مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ “*Allah’ın istediği*”

## METİN

**Sonra, o Sâni’-ı Zülcelâl’in, kendi san’atının latîflerini, hârikalarını, antikalarını sergilerle teşhîrgâh-ı en’âmda neşrine karşı, مَا شَاءَ اللَّهُ deyip takdîr ederek,**

## ŞERH

Âyetin mefhûm-i sarîhi ifâde eder ki; âlemdeki bütün güzel isimler, yani bütün güzelliğler ve kemâlât yalnız Ellahu Teâlâ’nındır. Mefhûm-i muhâlifi ise, kâinâtta bulunan çirkin isimler, yani “**acz, fakr ve kusûrât**” ise, âlemdeki tabiatın ve insandaki enenin olduğunu beyân eder.

Kur’ân baştan sona, Cenâb-ı Hakk’ın kuvvet ve gınâsını; kainatın ve insanın da acz ve fakrını ders vermektedir. Kur’ân’ın asıl da’vâsı budur.

İşte Kur’ân şâkirdlerinin şe’ni, şevk-ı mutlaklıdır. Acz ve fakrını görüp, bütün güzelliğleri ve kemâlâtı Esmâ-i Hüsnâya verip, âlem-i bekaya ve Rabbü’l-Âlemîn’in likasına iştîyâk göstermektir.

**Hulâsâ:** Her eserin arkasında Müessir’i, her ni’metin arkasında Mün’im’i, her san’atın arkasında Sâni’i, her sebebin arkasında Müsebbibü’l-Esbâbı görüp إِيَّاكَ تَسْتَعِينُ demektir.

(**Sonra**) altıncı mertebede, (**o Sâni’-ı Zülcelâl’in**) celâl sâhibi Sâni’in (**kendi san’atının latîflerini, hârikalarını, antikalarını sergilerle teşhîrgâh-ı en’âmda**) insanlara teşhîr edildiği şu dünyada (**neşrine karşı, مَا شَاءَ اللَّهُ**); yani, مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ “*Allah’ın istediği*

### ŞERH

kelime-i şehâdeti getirmek; ("**Geliniz, bakınız!**" hayran olarak حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ haydi felâha, kurtuluşa gelin (**deyip herkesi şâhid tutmakla mukabele ettiler.**)

**İHTÂR:** Daha önce de zikrettiğimiz gibi; Müellif (ra), bu risâlede namazın esrârını, namazdaki tertîb sırasına göre değil, belki seyr u sülûkun, yani seyahat-ı akliyye ve kalbiyyenin âdâbına göre ve şu küçük Mirac olan namazda kat' edilen mertebelerin sırasına göre beyân etmiştir. Meselâ, burada mevzû tahiyyât iken, birden ezândan bahsedilmektedir. Halbuki tertîb sırasına göre ezân, namazın giriş bölümünde yer almaktadır. Seyr u sülûkta ise ezân, tahiyyâttan sonradır. Çünkü mü'min, namazda velâyet-i Ahmediyye'nin gölgesi altında urûc edip Rabbine tekarrub eder; Miractan dönüşü ise Risâlet-i Muhammediyyenin sâyesi altında tebliğ makamına girerek ezândaki cümlelerle tevhîd ve rubûbiyyet-i îlâhiyyeyi âlemde i'lân eder ve cin ve insi îmâna ve ubudiyyete da'vet eder.

Evet müezzin günde beş def'a insanları da'vet ederek diyor ki: "*Sırr-ı Miracın gölgesine girin. Seyir ve temâşâyâ gelin.*" Müezzin, حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ diyerek bütün mevcûdâtı ve insanları bu seyre da'vet edip, onları işhâd eder; müezzinin bu da'vetine icâbet eden mü'min ise, Halık-ı Âlem'in şu dünya meşherinde latîf ve hârîka san'at eserlerini teşhîr etmesine mukabil, namaz denilen Mirac ile ulvî ve külli bir seyr ve temâşâ ile mukabele eder.

Buraya kadar anlatılan sırlardan zâhir oldu ki; mü'min,

### ŞERH

kelime-i şehâdeti getirmek; ("**Geliniz, bakınız!**" hayran olarak حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ haydi felâha, kurtuluşa gelin (**deyip herkesi şâhid tutmakla mukabele ettiler.**)

**İHTÂR:** Daha önce de zikrettiğimiz gibi; Müellif (ra), bu risâlede namazın esrârını, namazdaki tertîb sırasına göre değil, belki seyr u sülûkun, yani seyahat-ı akliyye ve kalbiyyenin âdâbına göre ve şu küçük Mirac olan namazda kat' edilen mertebelerin sırasına göre beyân etmiştir. Meselâ, burada mevzû tahiyyât iken, birden ezândan bahsedilmektedir. Halbuki tertîb sırasına göre ezân, namazın giriş bölümünde yer almaktadır. Seyr u sülûkta ise ezân, tahiyyâttan sonradır. Çünkü mü'min, namazda velâyet-i Ahmediyye'nin gölgesi altında urûc edip Rabbine tekarrub eder; Miractan dönüşü ise Risâlet-i Muhammediyyenin sâyesi altında tebliğ makamına girerek ezândaki cümlelerle tevhîd ve rubûbiyyet-i îlâhiyyeyi âlemde i'lân eder ve cin ve insi îmâna ve ubudiyyete da'vet eder.

Evet müezzin günde beş def'a insanları da'vet ederek diyor ki: "*Sırr-ı Miracın gölgesine girin. Seyir ve temâşâyâ gelin.*" Müezzin, حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ diyerek bütün mevcûdâtı ve insanları bu seyre da'vet edip, onları işhâd eder; müezzinin bu da'vetine icâbet eden mü'min ise, Halık-ı Âlem'in şu dünya meşherinde latîf ve hârika san'at eserlerini teşhîr etmesine mukabil, namaz denilen Mirac ile ulvî ve külli bir seyr ve temâşâ ile mukabele eder.

Buraya kadar anlatılan sırlardan zâhir oldu ki; mü'min,



## METİN

**Hem o Sultân-ı Ezel ve Ebed, kainatın aktârında kendi rubûbiyyetinin saltanatını i'lânına ve vahdâniyyetinin izhârına karşı**

## ŞERH

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ demesi sünnettir. Yani " *Yâ Rabbî! Sana itâat etmeye ve günâhlardan sakınmaya bizim havl u kuvvetimiz yoktur. Ancak Sen bizi felâha kavuşturur ve muhâfaza edersin*" der.

Burada عَلَى الْفَلَاحِ cümlesi ifâde eder ki: İnsanın felâh ve kurtuluşu, dünyevî ve uhrevî saâdeti, ancak Ellah'a îmân ve itâat iledir. Eğer insan Ellah'a îmân ve itâatten yüz çevirirse ve bu ulvî da'vete ve seyre iştirâk etmezse, dünya ve âhirette hüsrana düşüp hadsiz elemeler ve azâblar içinde kalır.

İşte müezzin عَلَى الصَّلَاةِ عَلَى الْفَلَاحِ dediğinde; mümin,

يَا عَلَى الصَّلَاةِ عَلَى الْفَلَاحِ veya لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ diyerek namaza iştirâk eder ve tahiyyâtta Sâni'-ı Zülcelâl'in letâif-i rahmetini ve mu'cizât-ı san'atını seyr edip "*mâşâEllah*", "*bârekEllah*" diyerek takdîr eder ve "*Ne güzel yapılmışlar, ne güzel Sâni'lerine delâlet ediyorlar*" diyerek istihsân eder.

**(Hem o Sultân-ı Ezel ve Ebed** ezel ebed sultânı, **(kainatın aktârında)** her tarafında **(kendi rubûbiyyetinin saltanatını i'lânına ve vahdâniyyetinin)** birliğinin **(izhârına)** göstermesine

## METİN

**Hem o Sultân-ı Ezel ve Ebed, kainatın aktârında kendi rubûbiyyetinin saltanatını i'lânına ve vahdâniyyetinin izhârına karşı**

## ŞERH

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ demesi sünnettir. Yani " *Yâ Rabbî! Sana itâat etmeye ve günâhlardan sakınmaya bizim havl u kuvvetimiz yoktur. Ancak Sen bizi felâha kavuşturur ve muhâfaza edersin*" der.

Burada عَلَى الْفَلَاحِ cümlesi ifâde eder ki: İnsanın felâh ve kurtuluşu, dünyevî ve uhrevî saâdeti, ancak Ellah'a îmân ve itâat ileidir. Eğer insan Ellah'a îmân ve itâatten yüz çevirirse ve bu ulvî da'vete ve seyre iştirâk etmezse, dünya ve âhirette hüsrana düşüp hadsiz elemeler ve azâblar içinde kalır.

İşte müezzin عَلَى الصَّلَاةِ عَلَى الْفَلَاحِ dediğinde; mümin,

يَا عَلَى الصَّلَاةِ عَلَى الْفَلَاحِ veya لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ diyerek namaza iştirâk eder ve tahiyyâtta Sâni'-ı Zülcelâl'in letâif-i rahmetini ve mu'cizât-ı san'atını seyr edip "*mâşâEllah*", "*bârekEllah*" diyerek takdîr eder ve "*Ne güzel yapılmışlar, ne güzel Sâni'lerine delâlet ediyorlar*" diyerek istihsân eder.

**(Hem o Sultân-ı Ezel ve Ebed** ezel ebed sultânı, **(kainatın aktârında)** her tarafında **(kendi rubûbiyyetinin saltanatını i'lânına ve vahdâniyyetinin)** birliğinin **(izhârına)** göstermesine

### ŞERH

Bir şeyden her şey ve her şeyden bir tek şey yapmak, Halık-ı küll-i şey'e mahsus bir mühür, bir hâtemdir. Meselâ, basit bir topraktan hadsiz nebâtâtın îcâd edilmesi; bir nutfeden bütün cihâzât-ı hayvâniyyenin halk edilmesi; hem bütün yediğimiz taamlardan basit bir et ve cildin yaratılması, bütün ağacın bir meyvede derc edilmesi ve bir çekirdekten ağacın tamam cihâzâtının vücûd bulması, kainatın Nûr-i Muhammedî (asm)'dan halk edilmesi ve bütün kainatın bir zîhayâtın, husûsan insanın içinde derc edilmesi gibi...

Hem toprak, su, hava ve nûr gibi unsurların kainatı ihata etmesi;

Hem her bir fiil-i Rabbâniyyenin bütün kainatı ihata etmesi, yani tecellî-i îcâdiyyenin kanûn sûretinde olması;

Hem âlemin sobası olan Güneş'in, sucusu olan bulutların, aşçısı olan ateşin bir olması;

Hem mevcûdât arasındaki muâvenet, eşyâ arasındaki müşâbehet kanûnu;

Hem **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ اللَّهِ لَفَسَدَتَا** *"Eğer semâvât ve Arz'da Allah'dan gayri ilâhlar olsaydı semâ ve Arz'ın nizâmı bozulup fesâdâ giderdi"*<sup>1</sup> âyetinin beyân ettiği delîl-i temanü' ve hâkezâ daha bunlar gibi hadsiz vahdet delîlleriyle berâber kâinâtta bedâhetle görülen fütûrsuz nizâm-ı âlî gösteriyor ki; şu kainatın Vâhid ve Ehâd olan bir sultânı vardır ve o sultânın ne saltanatında, ne icrââtında, ne îcâdâtında, ne de rubûbiyyetinde şerîki ve yardımcısı vardır.

---

[1] Enbiyâ, 21:22.

### ŞERH

Bir şeyden her şey ve her şeyden bir tek şey yapmak, Halık-ı küll-i şey'e mahsus bir mühür, bir hâtemdir. Meselâ, basit bir topraktan hadsiz nebâtâtın îcâd edilmesi; bir nutfeden bütün cihâzât-ı hayvâniyyenin halk edilmesi; hem bütün yediğimiz taamlardan basit bir et ve cildin yaratılması, bütün ağacın bir meyvede derc edilmesi ve bir çekirdekten ağacın tamam cihâzâtının vücûd bulması, kainatın Nûr-i Muhammedî (asm)'dan halk edilmesi ve bütün kainatın bir zîhayâtın, husûsan insanın içinde derc edilmesi gibi...

Hem toprak, su, hava ve nûr gibi unsurların kainatı ihata etmesi;

Hem her bir fiil-i Rabbâniyyenin bütün kainatı ihata etmesi, yani tecellî-i îcâdiyyenin kanûn sûretinde olması;

Hem âlemin sobası olan Güneş'in, sucusu olan bulutların, aşçısı olan ateşin bir olması;

Hem mevcûdât arasındaki muâvenet, eşyâ arasındaki müşâbehet kanûnu;

Hem **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ اللَّهِ لَفَسَدَتَا** *"Eğer semâvât ve Arz'da Allah'dan gayri ilâhlar olsaydı semâ ve Arz'ın nizâmı bozulup fesâdâ giderdi"*<sup>1</sup> âyetinin beyân ettiği delîl-i temanü' ve hâkezâ daha bunlar gibi hadsiz vahdet delîlleriyle berâber kâinâtta bedâhetle görülen fütûrsuz nizâm-ı âlî gösteriyor ki; şu kainatın Vâhid ve Ehâd olan bir sultânı vardır ve o sultânın ne saltanatında, ne icrââtında, na îcâdâtında, ne de rubûbiyyetinde şerîki ve yardımcısı vardır.

---

[1] Enbiyâ, 21:22.

## METİN

Ve şu meydân-ı tecrübe ve şu destgâh-ı imtihândan sonra, onların Rabb-i Kerîm'i, onları, îmânlarına mükâfat olarak saâdet-i ebediyyeye ve İslâmiyyetlerine ücret olarak Dârüsselâm'a da'vet ederek öyle bir ikrâm etti ve eder ki, hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere hutûr etmemiş derecede parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyyet ve beka verdi.

## ŞERH

berâber, maddi ve ma'nevî hukuk-ı ibâda da riâyât eder. **"Hakiki mü'mîn, insanların can, mal ve arz cihetiyle kendisinden emîn olduğu kimsedir"**<sup>1</sup> hadîsinin sırrına mâsadak olur. Meselâ, Peygamberân-ı izâm, Sahâbe-i Kirâm, âdil melîkler, evliyâlar ve ulemâ-i İslâm, halîfe-i rûy-i zemîn makamını ihrâz etmekle emânette emîn oldular ve halka da emniyet verdiler.

(**Ve şu meydan-ı tecrübe**) tecrübe meydanı (**ve şu destgâh-ı imtihândan**) imtihân tezgâhından (**sonra, onların Rabb-i Kerîm'i, onları, îmânlarına mükâfat olarak saâdet-i ebediyyeye**) ebedî saâdete (**ve İslâmiyyetlerine ücret olarak Dârüsselâm'a**) bütün noksanlıklardan ve belâlardan selim olan Cennet diyârına (**da'vet ederek öyle bir ikrâm etti ve eder ki, hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere**) beşer kalbine (**hutûr etmemiş derecede parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyyet ve beka verdi.**)

Süedâ ve ebrâr olan mü'mînler vazife-i fitratlarını ve farîza-i ömürlerini hakkıyla edâ ettiklerinden, onların Rabb-i Rahîm'leri onları, îmânlarına mükâfaten ebedî bir saâdete ve

---

[1] Tirmizî

## METİN

Ve şu meydân-ı tecrübe ve şu destgâh-ı imtihândan sonra, onların Rabb-i Kerîm'i, onları, îmânlarına mükâfat olarak saâdet-i ebediyyeye ve İslâmiyyetlerine ücret olarak Dârüsselâm'a da'vet ederek öyle bir ikrâm etti ve eder ki, hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere hutûr etmemiş derecede parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyyet ve beka verdi.

## ŞERH

berâber, maddi ve ma'nevî hukuk-ı ibâda da riâyet eder. **"Hakiki mü'mîn, insanların can, mal ve arz cihetiyle kendisinden emîn olduğu kimsedir"**<sup>1</sup> hadîsinin sırrına mâsadak olur. Meselâ, Peygamberân-ı izâm, Sahâbe-i Kirâm, âdil melîkler, evliyâlar ve ulemâ-i İslâm, halîfe-i rûy-i zemîn makamını ihrâz etmekle emânette emîn oldular ve halka da emniyet verdiler.

(**Ve şu meydan-ı tecrübe**) tecrübe meydanı (**ve şu destgâh-ı imtihândan**) imtihân tezgâhından (**sonra, onların Rabb-i Kerîm'i, onları, îmânlarına mükâfat olarak saâdet-i ebediyyeye**) ebedî saâdete (**ve İslâmiyyetlerine ücret olarak Dârüsselâm'a**) bütün noksanlıklardan ve belâlardan selim olan Cennet diyârına (**da'vet ederek öyle bir ikrâm etti ve eder ki, hiç göz görmemiş ve kulak işitmemiş ve kalb-i beşere**) beşer kalbine (**hutûr etmemiş derecede parlak bir tarzda rahmetine mazhar etti ve onlara ebediyyet ve beka verdi.**)

Süedâ ve ebrâr olan mü'mînler vazife-i fitratlarını ve farîza-i ömürlerini hakkıyla edâ ettiklerinden, onların Rabb-i Rahîm'leri onları, îmânlarına mükâfaten ebedî bir saâdete ve

---

[1] Tirmizî

olan bir seyirci, zevâlin tasavvuruyla muhabbeti adâvete döner. Hayreti istihfâfa, hürmeti tahkire meyleder. Çünkü, Hodgâm insan, bilmediği şeye düşman olduğu gibi, yetişmediği şeye de zıddır. Halbuki, nihâyetsiz bir muhabbet, hadsiz bir şevk ve istihsân ile mukabeleye lâayk olan bir cemâle karşı zımnen bir adâvet ve kin ve inkâr ile mukabele eder. İşte, kâfir, Ellah'ın düşmanı olduğunun sırrı bundan anlaşılıyor.”<sup>1</sup>

“Mâdem kainatın en müntehâb netîcesi hayâtıdır. Ve hayâtın en müntehâb hulâsası rûhtur. Ve zîrûhun en müntehâb kısmı zîşuûrdur. Ve zîşuûrun en câmi insandır. Ve bütün kâinât ise hayâta musahhardır ve onun için çalışıyor. Ve zihayâtlar zîrûhlara musahhardır; onlar için dünyaya gönderiliyorlar. Ve zîrûhlar insanlara musahhardır; onlara yardım ediyorlar. Ve insanlar fıtraten Halık'ını pek ciddî severler ve Halık'ları onları hem sever, hem kendini onlara her vesîle ile sevdirebilir. Ve insanın istidâdı ve cihâzât-ı ma'nevîyyesi, başka bir bâki âleme ve ebedî bir hayâta bakıyor. Ve insanın kalbi ve şuûru, bütün kuvvetiyle beka istiyor ve lisânı, hadsiz duâlarıyla beka için Halık'ına yalvarıyor. Elbette ve herhalde, o çok seven ve sevilen ve mahbûb ve muhîb olan insanları dirilmemek üzere öldürmekle, ebedî bir muhabbet için yaratmış iken, ebedî bir adâvetle gücendirmek olamaz ve kabil değildir.

“Belki, başka bir ebedî âlemde mes'ûdâne yaşaması hikmetiyle, bu dünyada çalışmak ve onu kazanmak için gönderilmiştir. Ve insana tecellî eden isimlerin, bu fani ve kısa hayâtındaki cilveleriyle âlem-i bekada onların aynâsı olan insanların, ebedî cilvelerine mazhar olacaklarına işaret ederler.

---

[1] Sözlür, 10. Söz, 4. Hakikat, s. 71.

olan bir seyirci, zevâlin tasavvuruyla muhabbeti adâvete döner. Hayreti istihfâfa, hürmeti tahkire meyleder. Çünkü, Hodgâm insan, bilmediği şeye düşman olduğu gibi, yetişmediği şeye de zıddır. Halbuki, nihâyetsiz bir muhabbet, hadsiz bir şevk ve istihsân ile mukabeleye lâıyk olan bir cemâle karşı zımnen bir adâvet ve kin ve inkâr ile mukabele eder. İşte, kâfir, Ellah'ın düşmanı olduğunun sırrı bundan anlaşılıyor.”<sup>1</sup>

“Mâdem kainatın en müntehâb netîcesi hayâtıdır. Ve hayâtın en müntehâb hulâsası rûhtur. Ve zîrûhun en müntehâb kısmı zîşuûrdur. Ve zîşuûrun en câmi insandır. Ve bütün kâinât ise hayâta musahhardır ve onun için çalışıyor. Ve zihayâtlar zîrûhlara musahhardır; onlar için dünyaya gönderiliyorlar. Ve zîrûhlar insanlara musahhardır; onlara yardım ediyorlar. Ve insanlar fıtraten Halık'ını pek ciddî severler ve Halık'ları onları hem sever, hem kendini onlara her vesîle ile sevdirebilir. Ve insanın istidâdı ve cihâzât-ı ma'nevîyyesi, başka bir bâki âleme ve ebedî bir hayâta bakıyor. Ve insanın kalbi ve şuûru, bütün kuvvetiyle beka istiyor ve lisânı, hadsiz duâlarıyla beka için Halık'ına yalvarıyor. Elbette ve herhalde, o çok seven ve sevilen ve mahbûb ve muhîb olan insanları dirilmemek üzere öldürmekle, ebedî bir muhabbet için yaratmış iken, ebedî bir adâvetle gücendirmek olamaz ve kabil değildir.

“Belki, başka bir ebedî âlemde mes'ûdâne yaşaması hikmetiyle, bu dünyada çalışmak ve onu kazanmak için gönderilmiştir. Ve insana tecellî eden isimlerin, bu fani ve kısa hayâtındaki cilveleriyle âlem-i bekada onların aynâsı olan insanların, ebedî cilvelerine mazhar olacaklarına işaret ederler.

---

[1] Sözlür, 10. Söz, 4. Hakikat, s. 71.



### ŞERH

Hadd-i bülûğ yani mükellefiyet çağı on beştir. Kâfirler, hadd-i bülûğ ile mükellef oldukları andan itibaren î mân ve ubudiyyetle mükellef kılınmış iken, küfür saikasıyla az bir ömürde hadsiz cinâyet işlediler ve dâimî bir azâba müstehak oldular. Ebedî Cehennem onlar için ayn-ı adâlet oldu. Evet küfür, yukarıda zikredilen dört nev' cinâyeti birden tazammun ettiğinden ebedî bir azâbı netice verir. Şöyle ki:

**Birincisi:** San'atın arkasında Sâni'ı, eserin arkasında Müessir'i görmediklerinden şu kâinâtta görünen, vücûd ve vahdâniyyet-i İlâhiyyenin nihâyetsiz delîllerini inkâr ve tehzîb ettiler.

**İkincisi:** Ni'metin arkasında Mün'im'i görmediklerinden, hadsiz niâm-ı İlâhiyyeye karşı nankörlük edip istihfâf ettiler. *"Bu ni'metler kendi kendine oluyor, sebebler yapıyor veyâ tabîûdir"* demek sûretiyle Mün'im-i Hakikî'den gaflet ile şükürden şirke düştüler, niâm-ı İlâhiyyeyi gâsıbâne hayvân gibi yuttular.

**Üçüncüsü:** Sâni'-ı Hakîm'i ve Nakkaş-ı Zülcelâl'i bilmediklerinden, kainatın hikmetini ve şu ma'nidâr kudret kitâbının ma'nâsını anlamadılar; ve mevcûdâtı mektûbât-ı Rabbâniyye, merâyâ-yı Sübhâniyye ve memurîn-i İlâhiyye makamından tenzîl ile ma'nâsız, karma karışık, tesâdüf oyuncağı derekesine düşürerek kıymetlerini tahkir ettiler; ve ezelden ebede kadar bütün mevcûdâtın hukukuna tecâvüz ettiler.

**Dördüncüsü:** Şems-i Sermedîyi bilmediklerinden mevcûdât âyinelerinde tecellî eden esmâ-i İlâhiyyeyi red ve inkâr ile tezyîf edip bin bir ism-i İlâhî adedince şirke girdiler.

Her biri nihâyetsiz bir Cehennem azâbına sebep olan bu dört nev'i cinâyetleri işledikleri için Âdil-i Mutlak onları ebedî

### ŞERH

Hadd-i bülûğ yani mükellefiyet çağı on beştir. Kâfirler, hadd-i bülûğ ile mükellef oldukları andan itibaren îmân ve ubudiyyetle mükellef kılınmış iken, küfür saikasıyla az bir ömürde hadsiz cinâyet işlediler ve dâimî bir azâba müstehak oldular. Ebedî Cehennem onlar için ayn-ı adâlet oldu. Evet küfür, yukarıda zikredilen dört nev' cinâyeti birden tazammun ettiğinden ebedî bir azâbı netice verir. Şöyle ki:

**Birincisi:** San'atın arkasında Sâni'ı, eserin arkasında Müessir'i görmediklerinden şu kâinâtta görünen, vücûd ve vahdâniyyet-i İlâhiyyenin nihâyetsiz delîllerini inkâr ve tehzîb ettiler.

**İkincisi:** Ni'metin arkasında Mün'im'i görmediklerinden, hadsiz niâm-ı İlâhiyyeye karşı nankörlük edip istihfâf ettiler. *"Bu ni'metler kendi kendine oluyor, sebebler yapıyor veya tabîîdir"* demek sûretiyle Mün'im-i Hakikî'den gaflet ile şükürden şirke düştüler, niâm-ı İlâhiyyeyi gâsıbâne hayvân gibi yuttular.

**Üçüncüsü:** Sâni'-ı Hakîm'i ve Nakkaş-ı Zülcelâl'i bilmediklerinden, kainatın hikmetini ve şu ma'nidâr kudret kitâbının ma'nâsını anlamadılar; ve mevcûdâtı mektûbât-ı Rabbâniyye, merâyâ-yı Sübhâniyye ve memurîn-i İlâhiyye makamından tenzîl ile ma'nâsız, karma karışık, tesâdüf oyuncağı derekesine düşürerek kıymetlerini tahkir ettiler; ve ezelden ebede kadar bütün mevcûdâtın hukukuna tecâvüz ettiler.

**Dördüncüsü:** Şems-i Sermedîyi bilmediklerinden mevcûdât âyinelerinde tecellî eden esmâ-i İlâhiyyeyi red ve inkâr ile tezyîf edip bin bir ism-i İlâhî adedince şirke girdiler.

Her biri nihâyetsiz bir Cehennem azâbına sebep olan bu dört nev'i cinâyetleri işledikleri için Âdil-i Mutlak onları ebedî

## METİN

**Yâhut, zannediyor musunuz ki, hayâtınızın makinesinde derc edilen şu nâzik letâif ve ma'neviyyât ve şu hassas a'zâ ve âlât ve şu muntazam cevârih ve cihâzât ve şu mütecessis havas ve hissiyyâtın gaye-i yegânesi, şu hayât-ı fâniyyede nefs-i rezîlenin, hevesât-ı süfliyyenin tatmîni için isti'mâline mi münhasırdır? Hâşâ ve kellâ!**

## ŞERH

nefis, insanı bu iki şeye hizmetkâr etmek ister. En büyük desîsesi budur. Nefsin gayr-ı meşru' arzu ve istekleri fitrî olarak had altına alınmadığından ancak evâmîr ve nevâhî-i İlâhiyyeden ibaret olan Kur'ân ve sünnet-i seniyyenin düstûrları ile o nefs-i pürheves terbiye edilebilir. Yeme-içmede iktisâda riâyet etmek, helâlinden yemek-içmek, nafilâ oruca müdavim olmak, bilhassa harama nazar etmemek bu kudsi düstûrlardan bir kaçıdır.

(**Yâhut, zannediyor musunuz ki, hayâtınızın makinesinde derc edilen**) yerleştirilen (**şu nâzik**) ince, zarîf (**letâif**) latîfeler (**ve ma'neviyyât**) ma'nevî cihâzlar (**ve şu hassas**) incelikleri dahi hissedenden (**a'zâ**) uzuvlar (**ve âlât**) âletler (**ve şu muntazam**) intizâmlı (**cevârih**) zahiri uzuvlar (**ve cihâzât**) ma'nevî cihâzlar (**ve şu mütecessis**) gizli şeyleri öğrenip haber veren (**havas**) göz, kulak gibi zahiri hasseler (**ve hissiyyâtın**) ma'nevî duyguların (**gaye-i yegânesi**) tek gayesi, (**şu hayât-ı fâniyyede**) fani, geçici hayâtta (**nefs-i rezîlenin**) alçak nefsin, (**hevesât-ı süfliyyenin**) alçak heveslerin (**tatmîni**) doyurulması (**için isti'mâline mi**) kullanılmasına mı (**münhasırdır? Hâşâ ve kellâ**) hayır, aslâ öyle değil!

İnsanın kalb cüzdanındaki letâif ve akıl defterindeki havas ve isti'dâdındaki cihâzât; saâdet-i ebediyyeye mütevecih ve

### METİN

**Yâhut, zannediyor musunuz ki, hayâtınızın makinesinde derc edilen şu nâzik letâif ve ma'neviyyât ve şu hassas a'zâ ve âlât ve şu muntazam cevârih ve cihâzât ve şu mütecessis havas ve hissiyyâtın gaye-i yegânesi, şu hayât-ı fâniyyede nefs-i rezîlenin, hevesât-ı süfliyyenin tatmîni için isti'mâline mi münhasırdır? Hâşâ ve kellâ!**

### ŞERH

nefis, insanı bu iki şeye hizmetkâr etmek ister. En büyük desîsesi budur. Nefsin gayr-ı meşru' arzu ve istekleri fitrî olarak had altına alınmadığından ancak evâmîr ve nevâhî-i İlâhiyyeden ibaret olan Kur'ân ve sünnet-i seniyyenin düstûrları ile o nefs-i pürheves terbiye edilebilir. Yeme-içmede iktisâda riâyet etmek, helâlinden yemek-içmek, nafilâ oruca müdavim olmak, bilhassa harama nazar etmemek bu kudsi düstûrlardan bir kaçıdır.

(**Yâhut, zannediyor musunuz ki, hayâtınızın makinesinde derc edilen**) yerleştirilen (**şu nâzik**) ince, zarîf (**letâif**) latîfeler (**ve ma'neviyyât**) ma'nevî cihâzlar (**ve şu hassas**) incelikleri dahi hissedenden (**a'zâ**) uzuvlar (**ve âlât**) âletler (**ve şu muntazam**) intizâmlı (**cevârih**) zahiri uzuvlar (**ve cihâzât**) ma'nevî cihâzlar (**ve şu mütecessis**) gizli şeyleri öğrenip haber veren (**havas**) göz, kulak gibi zahiri hasseler (**ve hissiyyâtın**) ma'nevî duyguların (**gaye-i yegânesi**) tek gayesi, (**şu hayât-ı fâniyyede**) fani, geçici hayâtta (**nefs-i rezîlenin**) alçak nefsin, (**hevesât-ı süfliyyenin**) alçak heveslerin (**tatmîni**) doyurulması (**için isti'mâline mi**) kullanılmasına mı (**münhasırdır? Hâşâ ve kellâ**) hayır, aslâ öyle değil!

İnsanın kalb cüzdanındaki letâif ve akıl defterindeki havas ve isti'dâdındaki cihâzât; saâdet-i ebediyyeye mütevecih ve

## METİN

**Biri: Cenâb-ı Mün'im-i Hakiki'nin bütün ni'metlerinin herbir çeşitlerini size ihsâs ettirip şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibâdetini etmelisiniz.**

**İkincisi: Âleme tecellî eden esmâ-i kudsiyye-i îlâhiyyenin bütün tecelliyâtının aksâmını, birer birer, size o cihâzât vâsıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak îmân getirmelisiniz.**

**İşte, bu iki esâs üzerine kemâlât-ı insaniyye neşv ü nemâ bulur. Bununla insan, insan olur.**

## ŞERH

yaratılışınızda (**bunların gaye-i idhâli**) dâhil edilmesinin, konulmasının gayesi, (**iki esâstır:**

**Biri: Cenâb-ı Mün'im-i Hakiki'nin** hakiki ni'met verici olan yüce Ellah'ın (**bütün ni'metlerinin herbir çeşitlerini size ihsâs ettirip**) hissettirip (**şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibâdetini etmelisiniz.**

**İkincisi: Âleme tecellî eden** âlemde tezâhür eden (**esmâ-i kudsiyye-i îlâhiyyenin**) Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes isimlerinin (**bütün tecelliyâtının**) tezâhürlerinin (**aksâmını**) kısımlarını, (**birer birer, size o cihâzât**) cihâzlar (**vâsıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla**) ma'nen zevk ve lezzet almakla (**taniyarak îmân getirmelisiniz.**)

Aslında birinci esâsta "îmân", ikinci esâsta "şükür" zikredilmeli idi. Çünkü şükür vazîfesi, îmandan sonra gelir. Burada "şükrün esâsı ve hulâsâsı" olan "namaz"dan bahsedildiği için, Müellif (ra) en evvel şükrü zikretmiştir.

## METİN

**Biri: Cenâb-ı Mün'im-i Hakiki'nin bütün ni'metlerinin herbir çeşitlerini size ihsâs ettirip şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibâdetini etmelisiniz.**

**İkincisi: Âleme tecellî eden esmâ-i kudsiyye-i îlâhiyyenin bütün tecelliyâtının aksâmını, birer birer, size o cihâzât vâsıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak îmân getirmelisiniz.**

**İşte, bu iki esâs üzerine kemâlât-ı insaniyye neşv ü nemâ bulur. Bununla insan, insan olur.**

## ŞERH

yaratılışınızda (**bunların gaye-i idhâli**) dâhil edilmesinin, konulmasının gayesi, (**iki esâstır:**

**Biri: Cenâb-ı Mün'im-i Hakiki'nin** hakiki ni'met verici olan yüce Ellah'ın (**bütün ni'metlerinin herbir çeşitlerini size ihsâs ettirip**) hissettirip (**şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibâdetini etmelisiniz.**

**İkincisi: Âleme tecellî eden** âlemde tezâhür eden (**esmâ-i kudsiyye-i îlâhiyyenin**) Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes isimlerinin (**bütün tecelliyâtının**) tezâhürlerinin (**aksâmını**) kısımlarını, (**birer birer, size o cihâzât**) cihâzlar (**vâsıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla**) ma'nen zevk ve lezzet almakla (**taniyarak îmân getirmelisiniz.**)

Aslında birinci esâsta "îmân", ikinci esâsta "şükür" zikredilmeli idi. Çünkü şükür vazîfesi, îmandan sonra gelir. Burada "şükrün esâsı ve hulâsâsı" olan "namaz"dan bahsedildiği için, Müellif (ra) en evvel şükrü zikretmiştir.

## ŞERH

*İşte bu cihetle insan, sıfât-ı kemâliyye-i îlâhiyyeye hem mazhar olur, hem müzhir olur.*

*"Nitekim Muhyiddin-i Arabî لِيَعْرِفُونِي الْخَلْقَ فَخَلَقْتُ مَخْفِيًّا كُنْتُ كَنْزًا حَدِثِـي شَرِيفِـنِـنْ beyânında, 'Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir âyine olsun ve o âyinede cemâlimi göreyim' demiştir."*<sup>1</sup>

*"Evet hakiki terakki ise; insana verilen kalb, sır, rûh, akıl, hattâ hayâl ve sâir kuvvelerin hayât-ı ebediyyeye yüzlerini çevirerek, herbiri kendine lâyük hususî bir vazife-i ubudiyyet ile meşgûl olmaktadır. Yoksa ehl-i dalâletin terakki zannettikleri, hayât-ı dünyeviyyenin bütün inceliklerine girmek ve zevklerinin her çeşitlerini, hattâ en süflîsini tatmak için bütün letâifini ve kalb ve aklını nefis-i emmâreye musahhar edip yardımcı verse; o terakki değil, sukûttur."*<sup>2</sup>

Cenâb-ı Hak, insana maddi ve ma'nevî hadsiz ni'metler vermiştir. İnsan, kendisine verilen cihâzât vâsıtasıyla, bu ni'metlerin Mün'im-i Hakikî'den geldiğini anlamak ve Ma'bûd-i bilhakk'a karşı namaz vâsıtasıyla kemerbeste-i ubudiyyette bulunmak sûretiyle şükür vazifesini îfâ etmelidir.

*"Hem şükrün envâı var. O nev'lerin en câmi ve fihriste-i umûmiyyesi, namazdır."*<sup>3</sup>

İkinci Esâs: İnsan, maddi ve ma'nevî herbir cihâzıyla mevcûdâtta

---

[1] İşârâtü'l-İcâz, s. 17.

[2] Sözler, 23. Söz, 2. Mebhas, 2. Nükte, s. 322.

[3] Mektûbât, 28. Mektûb, Şükür Risâlesi, s. 366.

## ŞERH

*İşte bu cihetle insan, sıfât-ı kemâliyye-i îlâhiyyeye hem mazhar olur, hem müzhir olur.*

*"Nitekim Muhyiddin-i Arabî لِيَعْرِفُونِي الْخَلْقَ فَخَلَقْتُ مَخْفِيًّا كُنْتُ كَنْزًا حَدِثْ-i şerîfinin beyânında, 'Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir âyine olsun ve o âyinede cemâlimi göreyim' demiştir."*<sup>1</sup>

*"Evet hakiki terakki ise; insana verilen kalb, sır, rûh, akıl, hattâ hayâl ve sâir kuvvelerin hayât-ı ebediyyeye yüzlerini çevirerek, herbiri kendine lâyük hususî bir vazife-i ubudiyyet ile meşgûl olmaktadır. Yoksa ehl-i dalâletin terakki zannettikleri, hayât-ı dünyeviyyenin bütün inceliklerine girmek ve zevklerinin her çeşitlerini, hattâ en süflîsini tatmak için bütün letâifini ve kalb ve aklını nefis-i emmâreye musahhar edip yardımcı verse; o terakki değil, sukûttur."*<sup>2</sup>

Cenâb-ı Hak, insana maddi ve ma'nevî hadsiz ni'metler vermiştir. İnsan, kendisine verilen cihâzât vâsıtasıyla, bu ni'metlerin Mün'im-i Hakikî'den geldiğini anlamak ve Ma'bûd-i bilhakk'a karşı namaz vâsıtasıyla kemerbeste-i ubudiyyette bulunmak sûretiyle şükür vazifesini îfâ etmelidir.

*"Hem şükrün envâı var. O nev'lerin en câmi ve fihriste-i umûmiyyesi, namazdır."*<sup>3</sup>

İkinci Esâs: İnsan, maddi ve ma'nevî herbir cihâzıyla mevcûdâtta

---

[1] İşârâtü'l-İcâz, s. 17.

[2] Sözler, 23. Söz, 2. Mebhas, 2. Nükte, s. 322.

[3] Mektûbât, 28. Mektûb, Şükür Risâlesi, s. 366.



### ŞERH

tezâhür eden tecelliyât-ı esmânın ayrı ayrı kısımlarını bilip hisseder ve bununla bin bir isim sâhibi olan Zât-ı Zülkemâl'i î mân ile tanır. Meselâ diliyle, âlemdeki bütün konuşmaları keşf edip bununla "**Mütekellim**" ismini tanır. Gözüyle kâinâtta zîhayâtların görme sıfatlarını anlayıp bununla "**Basîr**" ismini bulur. Kulağıyla "**Semî' ve Habîr**" isimlerini, hayâtıyla "**Hayy ve Muhyî**" isimlerini, irâdesiyle "**Mürîd**" ismini, kudretiyle "**Kadîr**" ismini, zahiri mâlikîyetiyle "**Mâlik**" ismini ve hâkezâ bin bir ism-i î lâhînin ayrı ayrı tecelliyâtını ayrı ayrı cihâzâtıyla tatmak sûretiyle tanır ve î mân eder.

Evet, her bir cihâz-ı insanî, bir veyâ bir kaç ism-i î lâhî'yi bulmak için verilmiş iken; zâlim ve gaddar olan insan, gafletle bu cihâzâtı zabt eder ve kendi hevâsına hâdim eder.

Demek vücûdumuzdaki maddi ve ma'nevî cihâzların yaratılmasının iki mühim hikmeti ve gayesi vardır:

**Birincisi:** Bu kıymettâr cihâzât ile hadsiz niâm-ı î lâhiyyeyi düşünüp, Mün'im-i Hakiki'ye külli şükretmektir.

**İkincisi:** Yine o maddi ve ma'nevî cihâzâtın her biri ile bir veyâ birkaç ism-i î lâhî'yi bularak Sâni'-ı Zülcelâl'i tanımak ve î mân etmektir.

**Elhâsıl:** Kâinâtta iki levha var:

**Biri:** Levha-i san'attır ki, Ellahu Teâlâ buna karşılık insandan î mân istiyor.

**Diğeri:** Levha-i ni'mettir ki, Ellahu Teâlâ buna karşılık insandan şükür ve ubudiyyet istiyor.

İnsan, bu iki vazifeyi hakkıyla yapmakla kemâlâtını bulur

### ŞERH

tezâhür eden tecelliyât-ı esmânın ayrı ayrı kısımlarını bilip hisseder ve bununla bin bir isim sâhibi olan Zât-ı Zülkemâl'i îmân ile tanır. Meselâ diliyle, âlemdeki bütün konuşmaları keşf edip bununla "**Mütekellim**" ismini tanır. Gözüyle kâinâtta zîhayâtların görme sıfatlarını anlayıp bununla "**Basîr**" ismini bulur. Kulağıyla "**Semî' ve Habîr**" isimlerini, hayâtıyla "**Hayy ve Muhyî**" isimlerini, irâdesiyle "**Mürîd**" ismini, kudretiyle "**Kadîr**" ismini, zahiri mâlikiyetiyle "**Mâlik**" ismini ve hâkezâ bin bir ism-i İlâhînin ayrı ayrı tecelliyâtını ayrı ayrı cihâzâtıyla tatmak sûretiyle tanır ve îmân eder.

Evet, her bir cihâz-ı insanî, bir veyâ bir kaç ism-i İlâhî'yi bulmak için verilmiş iken; zâlim ve gaddar olan insan, gafletle bu cihâzâtı zabt eder ve kendi hevâsına hâdim eder.

Demek vücûdumuzdaki maddi ve ma'nevî cihâzların yaratılmasının iki mühim hikmeti ve gayesi vardır:

**Birincisi:** Bu kıymettâr cihâzât ile hadsiz niâm-ı İlâhiyyeyi düşünüp, Mün'im-i Hakiki'ye külli şükretmektir.

**İkincisi:** Yine o maddi ve ma'nevî cihâzâtın her biri ile bir veyâ birkaç ism-i İlâhî'yi bularak Sâni'-ı Zülcelâl'i tanımak ve îmân etmektir.

**Elhâsıl:** Kâinâtta iki levha var:

**Biri:** Levha-i san'attır ki, Ellahu Teâlâ buna karşılık insandan îmân istiyor.

**Diğeri:** Levha-i ni'mettir ki, Ellahu Teâlâ buna karşılık insandan şükür ve ubudiyyet istiyor.

İnsan, bu iki vazifeyi hakkıyla yapmakla kemâlâtını bulur

## METİN

Sonra gördü ki, o zât, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde ba'zı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi. Şimdi, her aklı başında olan bilir ki, o sermâye, bir kat libâs almak için değil. Çünkü, evvelki hizmetkâr yirmi altınla en a'lâ kumaştan bir kat libâs almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libâsa sarf edilmez. Şâyet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libâs için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libâsından elli derece aşağı bir libâs alsa; elbette o hâdim nihâyet derecede ahmaklık etmiş olacağı için, şiddetle ta'zîb ve hiddetle te'dîb edilecektir.

## ŞERH

kat libâs) elbise (alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın a'lâsından) en yükseğinden (mükemmel bir libâs aldı, giydi.

Sonra gördü ki, o zât, diğer bir hizmetkârına) insan tâifesine (bin altın verip, bir kâğıt içinde ba'zı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi. Şimdi, her aklı başında olan bilir ki, o sermâye,) hayvân gibi (bir kat libâs almak için değil. Çünkü evvelki hizmetkâr) hizmetçi (yirmi altınla en a'lâ) yüksek (kumaştan bir kat libâs almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libâsa sarf edilmez) kullanılmaz. (Şâyet bu ikinci hizmetkâr cebine konulan kâğıdı) -kalb cüzdanındaki letâif ve akıl defterindeki havas murâddır- (okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp) onu taklîd edip, (bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libâs için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libâsından elli derece aşağı bir libâs alsa; elbette o hâdim nihâyet) son (derecede ahmaklık etmiş

## METİN

Sonra gördü ki, o zât, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde ba'zı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi. Şimdi, her aklı başında olan bilir ki, o sermâye, bir kat libâs almak için değil. Çünkü, evvelki hizmetkâr yirmi altınla en a'lâ kumaştan bir kat libâs almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libâsa sarf edilmez. Şâyet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libâs için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libâsından elli derece aşağı bir libâs alsa; elbette o hâdim nihâyet derecede ahmaklık etmiş olacağı için, şiddetle ta'zîb ve hiddetle te'dîb edilecektir.

## ŞERH

kat libâs) elbise (alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın a'lâsından) en yükseğinden (mükemmel bir libâs aldı, giydi.

Sonra gördü ki, o zât, diğer bir hizmetkârına) insan tâifesine (bin altın verip, bir kâğıt içinde ba'zı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi. Şimdi, her aklı başında olan bilir ki, o sermâye,) hayvân gibi (bir kat libâs almak için değil. Çünkü evvelki hizmetkâr) hizmetçi (yirmi altınla en a'lâ) yüksek (kumaştan bir kat libâs almış olduğundan, elbette bu bin altın bir kat libâsa sarf edilmez) kullanılmaz. (Şâyet bu ikinci hizmetkâr cebine konulan kâğıdı) -kalb cüzdanındaki letâif ve akıl defterindeki havas murâddır- (okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp) onu taklîd edip, (bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libâs için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libâsından elli derece aşağı bir libâs alsa; elbette o hâdim nihâyet) son (derecede ahmaklık etmiş

## ŞERH

**düşürür. Mâdem hakikat budur. Ya aklını çıkar at, hayvân ol, kurtul. Veyâ aklını îmânla başına al, Kur'ân'ı dinle, yüz derece hayvândan ziyâde ve fani dünyada dahi sâfi lezzetleri kazan!' diyerek onu ilzâm ettim.**"<sup>1</sup>

İnsan, saâdet-i dünyeviye cihetinde hayvândan daha aşağıya düştüğü gibi âhirette de Sultân-ı kainatın huzûruna geldiği zaman bütün o maddi ve ma'nevî cihâzâtın hesâbını verecektir. Hakîm-i Zülcelâl o insana hitâben: "Ey kulum! Sana göz, kulak, şuûr, akıl ve benzeri yüksek cihâzlar vermekle hayvândan elli kat daha üstün yarattım. Mühim vezâifle seni tavzîf ettim. Neden o cihâzâtı, yaratılış gayelerine muvâfık kullanmadın? Hayvân gibi yalnız batn ve ferin hizmetinde kullandın ve hayvândan elli derece yüksek iken, elli derece aşağı düştün?" diye şiddetli te'dîb ve ta'zîb edecektir. Elbette bu vaz'ıyyetteki bir insanın âhiretteki durumu, yine hayvândan bin derece daha aşağıdır.

اُولَئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ **"Onlar, hayvânât gibidirler. Belki hayvânâttan daha aşağı ve muzırdırlar"**<sup>2</sup> âyetinin ifâdesiyle Ellahu Teâlâ diyor ki: Onlar sâdece mide ve şehvetlerini düşünmeleri ve hakkı işitmeyip, görmeyip, akletmemeleri sebebiyle, **"en'âm"** denilen deve, koyun, keçi, sığır gibi hayvânlara benziyorlar. Fakat onlar gibi de olamıyorlar. Çünkü, bu hayvânlar vazifelerini yaparlar, ma'sûmdurlar. Onlar ise muzırdırlar. Yani, onlar kurt gibi yırtıcı, yılan gibi ısırıcıdırlar. Hem kendi nefislerine hem de sâir mevcudata zarar veriyorlar.

---

[1] Şua'lar, 11. Şua', 3. Mes'ele, s. 177-178

[2] A'râf, 7:179.

## ŞERH

**düşürür. Mâdem hakikat budur. Ya aklını çıkar at, hayvân ol, kurtul. Veyâ aklını îmânla başına al, Kur'ân'ı dinle, yüz derece hayvândan ziyâde ve fani dünyada dahi sâfi lezzetleri kazan!' diyerek onu ilzâm ettim.**"<sup>1</sup>

İnsan, saâdet-i dünyeviye cihetinde hayvândan daha aşağıya düştüğü gibi âhirette de Sultân-ı kainatın huzûruna geldiği zaman bütün o maddi ve ma'nevî cihâzâtın hesâbını verecektir. Hakîm-i Zülcelâl o insana hitâben: "Ey kulum! Sana göz, kulak, şuûr, akıl ve benzeri yüksek cihâzlar vermekle hayvândan elli kat daha üstün yarattım. Mühim vezâifle seni tavzîf ettim. Neden o cihâzâtı, yaratılış gayelerine muvâfık kullanmadın? Hayvân gibi yalnız batn ve fercin hizmetinde kullandın ve hayvândan elli derece yüksek iken, elli derece aşağı düştün?" diye şiddetli te'dîb ve ta'zîb edecektir. Elbette bu vaz'ıyyetteki bir insanın âhiretteki durumu, yine hayvândan bin derece daha aşağıdır.

اُولَئِكَ كَانُوا لِنَعَامٍ بَلْ هُمْ أَضَلُّ **"Onlar, hayvânât gibidirler. Belki hayvânâttan daha aşağı ve muzırdırlar"**<sup>2</sup> âyetinin ifâdesiyle Ellahu Teâlâ diyor ki: Onlar sâdece mide ve şehvetlerini düşünmeleri ve hakkı işitmeyip, görmeyip, akletmemeleri sebebiyle, **"en'âm"** denilen deve, koyun, keçi, sığır gibi hayvânlara benziyorlar. Fakat onlar gibi de olamıyorlar. Çünkü, bu hayvânlar vazifelerini yaparlar, ma'sûmdurlar. Onlar ise muzırdırlar. Yani, onlar kurt gibi yırtıcı, yılan gibi ısırıcıdırlar. Hem kendi nefislerine hem de sâir mevcudata zarar veriyorlar.

---

[1] Şua'lar, 11. Şua', 3. Mes'ele, s. 177-178

[2] A'râf, 7:179.

## METİN

### Ey gafil nefsim!

## ŞERH

Hem yine bu âyet işaret ediyor ki; o hayvânlar, akılları olmadığından bu dünyada elemsiz, sâfi lezzet alırlar. Fakat, bu kâfirlerin akılları olduğu için, geçmişten gelen elemeler ve gelecekte gelen korkular ve endişeler onların hâzır lezzetini acılaştırıyor ve âhirette olduğu gibi şu dünya hayâtının saâdetinde dahi hayvânlardan daha sefil bir derekeye düşüyorlar.

Müellif (ra), bu mevzûu bir eserinde şöyle beyân etmektedir:

*"Hem insan ibâdet için halk olunduğunu, fıtratı ve cihâzât-ı ma'neviyyesi gösteriyor. Zirâ, hayât-ı dünyevîyesine lâzım olan amel ve iktidar cihetinde en ednâ bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat, hayât-ı ma'neviyye ve uhrevîyesine lâzım olan ilim ve iftikar ile tazarrû ve ibâdet cihetinde hayvânâtın sultânı ve kumandanı hükmündedir.*

*"Demek, ey nefsim, eğer hayât-ı dünyevîyyeyi gaye-i maksad yapsan ve ona dâim çalışsan; en ednâ bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer hayât-ı uhrevîyyeyi gaye-i maksad yapsan ve şu hayâtı dahi ona vesîle ve mezraa etsen ve ona göre çalışsan; o vakit hayvânâtın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenâb-ı Hakk'ın nazlı ve niyâzdâr bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misâfîri olursun."*<sup>1</sup>

**(Ey gafil)** bin bir ism-i ilâhî'nin tecelliyâtıyla kendinde ve âlemde meydana gelen zevâl ve firâktan, tebeddül ve tegayyürâtan habersiz (**nefsim!**)

---

[1] Sözler, 5. Söz, s. 24-25.

## METİN

### Ey gafil nefsim!

## ŞERH

Hem yine bu âyet işaret ediyor ki; o hayvânlar, akılları olmadığından bu dünyada elemsiz, sâfi lezzet alırlar. Fakat, bu kâfirlerin akılları olduğu için, geçmişten gelen elemeler ve gelecekte gelen korkular ve endişeler onların hâzır lezzetini acılaştırıyor ve âhirette olduğu gibi şu dünya hayâtının saâdetinde dahi hayvânlardan daha sefil bir derekeye düşüyorlar.

Müellif (ra), bu mevzûu bir eserinde şöyle beyân etmektedir:

*"Hem insan ibâdet için halk olunduğunu, fıtratı ve cihâzât-ı ma'neviyyesi gösteriyor. Zirâ, hayât-ı dünyevîyesine lâzım olan amel ve iktidar cihetinde en ednâ bir serçe kuşuna yetişmez. Fakat, hayât-ı ma'neviyye ve uhrevîyesine lâzım olan ilim ve iftikar ile tazarrû ve ibâdet cihetinde hayvânâtın sultânı ve kumandanı hükmündedir.*

*"Demek, ey nefsim, eğer hayât-ı dünyevîyyeyi gaye-i maksad yapsan ve ona dâim çalışsan; en ednâ bir serçe kuşunun bir neferi hükmünde olursun. Eğer hayât-ı uhrevîyyeyi gaye-i maksad yapsan ve şu hayâtı dahi ona vesîle ve mezraa etsen ve ona göre çalışsan; o vakit hayvânâtın büyük bir kumandanı hükmünde ve şu dünyada Cenâb-ı Hakk'ın nazlı ve niyâzdâr bir abdi, mükerrem ve muhterem bir misâfîri olursun."*<sup>1</sup>

**(Ey gafil)** bin bir ism-i ilâhî'nin tecelliyâtıyla kendinde ve âlemde meydana gelen zevâl ve firâktan, tebeddül ve tegayyürâtta habersiz (**nefsim!**)

---

[1] Sözler, 5. Söz, s. 24-25.



## METİN

**Birincisi şudur ki: Senin vücûdunda konulan duygular terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin hazînelerinde iddihâr edilen ni'metleri tartmaktır ve külli şükretmektir.**

## ŞERH

Olup servet kazanmak mıdır? Elbette bunların hiç birisi asıl gaye-i hayât değildir ve olmamalıdır. Belki hayâtın asıl gayesi şu dokuz şeydir:

(Birincisi şudur ki: Senin vücûdunda konulan duygular terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin) Ellah'ın rahmetinin (hazînelerinde iddihâr edilen) depolanan (ni'metleri tartmaktır ve külli şükretmektir.)

Senin vücûdunda yerleştirilen "*beş zahiri duygu*" olan "*göz, kulak, burun, dil ve dokunma*"; "*beş bâtinî duygu*" olan "*hiss-i müşterek, vâhime, hayâl, hâfıza ve mutasarrıf*" ve "*letâif-i aşere*" denilen "*kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ, nefis, insanda anâsır-ı erbaanın herbir unsurdan o unsura münâsib bir latîfe-i insaniyye*" terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin hazînelerinde iddihâr edilen bütün nûrlar, ni'metler, maddi ve ma'nevî rızıkları tartmaktır ve o ni'metlerin arkasındaki Mün'im-i Hakiki'yi tanımak ve onlara mazhariyyetini düşünüp külli şükretmektir. Bu şükürün en mükemmel şekli ise, namazdır.

Cenâb-ı Hak, insana bu âlemde sonsuz ni'metler vermiş. Meselâ Güneş bir ni'mettir. Güneş'in ni'metiyyet cihetini tartan cihâz ise göz ve deridir. Bunları insana vermiş ki, bu Güneş ni'metini hissedip Ellah'a şükretsın. Kulağı vermiş ki, mesmûât âleminde duyulan meşrû' seslerin ni'metiyyet cihetini anlayıp şükretsın. Hem bütün helâl taamları tatmak için

## METİN

**Birincisi şudur ki: Senin vücûdunda konulan duygular terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin hazînelerinde iddihâr edilen ni'metleri tartmaktır ve külli şükretmektir.**

## ŞERH

Olup servet kazanmak mıdır? Elbette bunların hiç birisi asıl gaye-i hayât değildir ve olmamalıdır. Belki hayâtın asıl gayesi şu dokuz şeydir:

(Birincisi şudur ki: Senin vücûdunda konulan duygular terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin) Ellah'ın rahmetinin (hazînelerinde iddihâr edilen) depolanan (ni'metleri tartmaktır ve külli şükretmektir.)

Senin vücûdunda yerleştirilen "*beş zahiri duygu*" olan "*göz, kulak, burun, dil ve dokunma*"; "*beş bâtinî duygu*" olan "*hiss-i müşterek, vâhime, hayâl, hâfıza ve mutasarrıf*" ve "*letâif-i aşere*" denilen "*kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ, nefis, insanda anâsır-ı erbaanın herbir unsurdan o unsura münâsib bir latîfe-i insaniyye*" terazileriyle, rahmet-i İlâhiyyenin hazînelerinde iddihâr edilen bütün nûrlar, ni'metler, maddi ve ma'nevî rızıkları tartmaktır ve o ni'metlerin arkasındaki Mün'im-i Hakiki'yi tanımak ve onlara mazhariyyetini düşünüp külli şükretmektir. Bu şükürün en mükemmel şekli ise, namazdır.

Cenâb-ı Hak, insana bu âlemde sonsuz ni'metler vermiş. Meselâ Güneş bir ni'mettir. Güneş'in ni'metiyyet cihetini tartan cihâz ise göz ve deridir. Bunları insana vermiş ki, bu Güneş ni'metini hissedip Ellah'a şükretsın. Kulağı vermiş ki, mesmûât âleminde duyulan meşrû' seslerin ni'metiyyet cihetini anlayıp şükretsın. Hem bütün helâl taamları tatmak için

## METİN

**İkincisi: Senin fitratında vaz’ edilen cihâzâtın anahtarlarıyla esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin gizli defînelerini açmaktır, Zât-ı Akdes’i o esmâ ile tanımadır.**

## ŞERH

Şu âyet-i kerîmeler, şükr-i örfiyi ve insanın cihâzâtının şükür için verildiğini beyân etmektedir:

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

**“Muhakkak kulak, göz ve kalb; bunların her biri yaptığından mes’ûldür.”<sup>1</sup>**

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

**“Ey Resulüm! De ki: O Ellahu Teâlâ’dır ki, sizleri halk etti ve size hak ve hakikati işitesiniz diye kulak; hak ve hakikati göresiniz diye gözler; ve hak ve hidâyeti anlayasınız diye kalbler verdi. Siz ise az şükrediyorsunuz.”<sup>2</sup>**  
(Yani bu cihâzâtınızı, halk oldukları gayeye uygun sarf etmiyorsunuz.)

Demek hayâtın birinci gayesi, insana verilen cihâzât vâsıtasıyla niâm-ı İlâhiyyeyi tadıp, her birini kendine mahsus vazifesinde isti’mâl etmekle şükretmektir.

(İkincisi: Senin fitratında) yaratılışında (vaz’ edilen) konulan (cihâzâtın) cihâzların (anahtarlarıyla esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin) Ellah’ın mukaddes isimlerinin (gizli defînelerini açmaktır, Zât-ı Akdes’i) Ellah’ın mukaddes zâtını (o esmâ)

[1] İsrâ, 17:36

[2] Mülk, 67:23; İbn-i Abbâs.

## METİN

**İkincisi: Senin fitratında vaz’ edilen cihâzâtın anahtarlarıyla esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin gizli defînelerini açmaktır, Zât-ı Akdes’i o esmâ ile tanımadır.**

## ŞERH

Şu âyet-i kerîmeler, şükr-i örfiyi ve insanın cihâzâtının şükür için verildiğini beyân etmektedir:

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

**“Muhakkak kulak, göz ve kalb; bunların her biri yaptığından mes’ûldür.”<sup>1</sup>**

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ

**“Ey Resulüm! De ki: O Ellahu Teâlâ’dır ki, sizleri halk etti ve size hak ve hakikati işitesiniz diye kulak; hak ve hakikati göresiniz diye gözler; ve hak ve hidâyeti anlayasınız diye kalbler verdi. Siz ise az şükrediyorsunuz.”<sup>2</sup>**  
(Yani bu cihâzâtınızı, halk olundukları gayeye uygun sarf etmiyorsunuz.)

Demek hayâtın birinci gayesi, insana verilen cihâzât vâsıtasıyla niâm-ı İlâhiyyeyi tadıp, her birini kendine mahsus vazifesinde isti’mâl etmekle şükretmektir.

**(İkincisi: Senin fitratında)** yaratılışında **(vaz’ edilen)** konulan **(cihâzâtın)** cihâzların **(anahtarlarıyla esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin)** Ellah’ın mukaddes isimlerinin **(gizli defînelerini açmaktır, Zât-ı Akdes’i)** Ellah’ın mukaddes zâtını **(o esmâ)**

[1] İsrâ, 17:36

[2] Mülk, 67:23; İbn-i Abbâs.

## ŞERH

Her hayırlı işin bidâyetinde *"Bismillâhirrahmânirrahûm"* diyen kimse, vücûdun kendisine âit olmadığını belki Cenâb-ı Hakk'a âit olduğunu, bu sebebdan dolayı kendi nâmıyla değil, belki Cenâb-ı Hakk'ın nâmıyla, yani O'nun esmâsı hesâbına hareket ettiğini göstermekle başta **"Ella"**, **"Rahmân"** ve **"Rahûm"** olarak pek çok esmâ-i İlâhiyyeyi zîşuûr olan cin, ins ve meleğe i'lân etmek sûretiyle teşhîr etmektir.

Demek insan, ancak namazı kılmak ve sünnet-i seniyyeye ittiba' etmek ile san'at ve ni'met-i İlâhiyyeyi teşhîr edebilir. Her bir sünnetin ittibai, bir ismin teşhîrini; her bir sünnetin terki de o esmânın gasb ve inkârını ve bir nev'i şirk-i hafiyi ihtivâ eder.

Evet her bir sünnetin ittibaında tevhîde ve tevhîd-i esmâya gidecek bir yol vardır. Her bir sünnetin terkinde de, küfre ve şirke gidecek gizli bir yol vardır. Bu konuda Müellif (ra) şöyle buyurmaktadır:

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَمِينِ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ *fermânını dinle. Şeriat ve Sünnet-i Seniyyenin ahkâmları içinde cilveri intişâr eden Esmâ-i Hüsnânın herbir isminin feyz-i tecellîsine bir mazhar-ı câmi' olmağa çalış...*<sup>1</sup>

*"Evet, günâh kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nûr-i îmânı çıkaruncaya kadar katılaştırıyor. Herbir günâh içinde küfre gidecek bir yol var. O günâh istiğfar ile çabuk imhâ edilmezse,*

---

[1] Sözlür, 24. Söz, 5. Dal, 3. Meyve, s. 378.

## ŞERH

Her hayırlı işin bidâyetinde "*Bismillâhirrahmânirrahîm*" diyen kimse, vücûdun kendisine âit olmadığını belki Cenâb-ı Hakk'a âit olduğunu, bu sebebdan dolayı kendi nâmıyla değil, belki Cenâb-ı Hakk'ın nâmıyla, yani O'nun esmâsı hesâbına hareket ettiğini göstermekle başta "**Ellah**", "**Rahmân**" ve "**Rahîm**" olarak pek çok esmâ-i İlâhiyyeyi zîşuûr olan cin, ins ve meleğe i'lân etmek sûretiyle teşhîr etmektir.

Demek insan, ancak namazı kılmak ve sünnet-i seniyyeye ittiba' etmek ile san'at ve ni'met-i İlâhiyyeyi teşhîr edebilir. Her bir sünnetin ittibai, bir ismin teşhîrini; her bir sünnetin terki de o esmânın gasb ve inkârını ve bir nev'i şirk-i hafiyi ihtivâ eder.

Evet her bir sünnetin ittibaında tevhîde ve tevhîd-i esmâya gidecek bir yol vardır. Her bir sünnetin terkinde de, küfre ve şirke gidecek gizli bir yol vardır. Bu konuda Müellif (ra) şöyle buyurmaktadır:

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأَمِينِ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ *fermânını dinle. Şeriat ve Sünnet-i Seniyyenin ahkâmları içinde cilveleri intişâr eden Esmâ-i Hüsnânın herbir isminin feyz-i tecellîsine bir mazhar-ı câmi' olmağa çalış...*<sup>1</sup>

*"Evet, günâh kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nûr-i îmânı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Herbir günâh içinde küfre gidecek bir yol var. O günâh istiğfar ile çabuk imhâ edilmezse,*

---

[1] Sözlür, 24. Söz, 5. Dal, 3. Meyve, s. 378.

## METİN

**Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kalinle Halık'ının dergâh-ı rubûbiyyetine ubudiyyetini i'lân etmektir.**

## ŞERH

*kurt değil, belki küçük bir ma'nevî yılan olarak kalbi ısırtıyor.”<sup>1</sup>*

Burada “sünnet”ten maksadımız, fıkıh ıstılâhındaki sünnet değil, usûli’-d-din ulemâsının ıstılâhınca kabûl edilen **sünnettir**. Yani Peygamber (asm)’ın açtığı cadde ki, “**farz, vâcib, sünnet, mendûb, müstehâb**” gibi ef’âl-i mükellefindir. Kısaca, Şerîat-ı Muhammedîye (asm)’dır. Bilerek teşhîr ve âyinedârılık, Kitâb ve Sünnet’e ittiba’ ile olur. Kitâb ve Sünnet’e ittiba’da niyet şarttır. Kâfir ise, gayr-ı şuûrî olarak san’at-ı İlâhiyyeyi teşhîr eder. Fakat, irâdesini Allah hesâbına kullanmayıp nefis hesâbına kullandığı ve şirke girdiği için, bu teşhîrden istifâdesi yoktur.

(**Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kalinle Halık'ının dergâh-ı rubûbiyyetine**) insanı ve âlemi yavaş yavaş kemâlâta kavuşturan Rabbinin ma’nevî huzûrunda (**ubudiyyetini**) kulluğunu (**i'lân etmektir.**) Ellahu Teâlâ, hem Halık’tır, yani bütün mahlûkatı O yaratmıştır; hem de Rab’dır, yani her şeyin idâre ve tedbîri bizzât O’nun elindedir. Mü’min namazda kıyâm, rükû’, sücûd ve kuûd gibi halleriyle, hem de “**SübhânEllah**”, “**Elhamdülillâh**”, “**Ellahu Ekber**” ve “**Lâ ilâhe illEllah**” gibi kelimât-ı mübârekeyi söyleyerek kavliyle dergâh-ı ulûhiyyete ubudiyyetini i'lân eder. Meselâ, namazda elleri bağlamakla lisân-i hâliyle, “Ben bir abdim, benim bir Rabbim var, O’nun hizmetindeyim” der. Kezâ rükû’ ve sücûduyla, “Bir Rabb-i Rahîm’im var. O

---

[1] Lem’alar, 2. Lem’a, 1. Nükte, s. 15.

## METİN

**Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kalınle Halık'ının dergâh-ı rubûbiyyetine ubudiyyetini i'lân etmektir.**

## ŞERH

*kurt değil, belki küçük bir ma'nevî yılan olarak kalbi ısırtıyor.”<sup>1</sup>*

Burada “sünnet”ten maksadımız, fıkıh ıstılâhındaki sünnet değil, usûli’-d-din ulemâsının ıstılâhınca kabûl edilen **sünnettir**. Yani Peygamber (asm)’ın açtığı cadde ki, “**farz, vâcib, sünnet, mendûb, müstehâb**” gibi ef’âl-i mükellefindir. Kısaca, Şerîat-ı Muhammedîye (asm)’dır. Bilerek teşhîr ve âyinedârılık, Kitâb ve Sünnet’e ittiba’ ile olur. Kitâb ve Sünnet’e ittiba’da niyet şarttır. Kâfir ise, gayr-ı şuûrî olarak san’at-ı İlâhiyyeyi teşhîr eder. Fakat, irâdesini Ellah hesâbına kullanmayıp nefis hesâbına kullandığı ve şirke girdiği için, bu teşhîrden istifâdesi yoktur.

(**Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kalınle Halık'ının dergâh-ı rubûbiyyetine**) insanı ve âlemi yavaş yavaş kemâlâta kavuşturan Rabbinin ma’nevî huzûrunda (**ubudiyyetini**) kulluğunu (**i'lân etmektir.**) Ellahu Teâlâ, hem Halık’tır, yani bütün mahlûkatı O yaratmıştır; hem de Rab’dır, yani her şeyin idâre ve tedbîri bizzât O’nun elindedir. Mü’min namazda kıyâm, rükû’, sücûd ve kuúd gibi halleriyle, hem de “**SübhânEllah**”, “**Elhamdülillâh**”, “**Ellahu Ekber**” ve “**Lâ ilâhe illEllah**” gibi kelimât-ı mübârekeyi söyleyerek kavliyle dergâh-ı ulûhiyyete ubudiyyetini i'lân eder. Meselâ, namazda elleri bağlamakla lisân-i hâliyle, “Ben bir abdim, benim bir Rabbim var, O’nun hizmetindeyim” der. Kezâ rükû’ ve sücûduyla, “Bir Rabb-i Rahîm’im var. O

---

[1] Lem’alar, 2. Lem’a, 1. Nükte, s. 15.



### ŞERH

olarak san'at-ı İlâhiyyenin antikalarını ve ni'metlerini zîşuûra teşhîr eder. Öyle de, şu beşinci gayede anlatıldığı gibi; kul, letâif ve cihâzâtın murassaâtıyla süslenip resm-i geçit tarzında Cenâb-ı Hakk'ın nazarına iltifâtât-ı âsârını doğrudan doğruya arz ettiği ve Cenâb-ı Hak şu resm-i geçiti bizzât nazar-ı dekaik-âşinâsıyla müşâhede ettiği gibi; o Şâhid-i Ezeli de cümle melâike, cin ve inse dahi göstererek onları şâhid tutmaktadır.

Üçüncü gayede, antika san'atlarının ve hârîka ni'metlerinin zîşuûra teşhîrinden bahsedildi. Bu beşinci gayede ise, kulun esmâ-i İlâhiyyenin cilvelerinden tezâhür eden iltifâtât-ı âsârı resm-i geçit tarzında hem Ellah'a arz etmesinden, hem de Ellah'ın kendi eserlerini zîşuûra göstermesinden bahsediliyor.

Demek nasıl bir asker, bayram gününde padişahın ona taktığı nişanlarla süslenip, resm-i geçit sûretinde onları halka teşhîr ettiği gibi; doğrudan doğruya o padişahın nazarına da arz eder. Aynen öyle de, insan her gün en az beş def'a husûsi formalarını takar, namaz vâsıtasıyla Ellah'ın huzûruna çıkar. Hem Cenâb-ı Hakk'ın şühûduna arz edip '*Yâ Rabbî! Bunları bana Sen verdin. Ben de süslendim, geldim*' der. Yalnız O'nun huzûrunu düşünür. Çünkü O'nun huzûrunda başkalarını düşünmek, o huzûrun edebine muhâliftir. Hem de Cenâb-ı Hak, onu zîşuûrlara göstererek san'atını teşhîr eder. O Zât-ı Zülcelâl, her iki halde kendisine mahsus bir lezzet alır. İşte bu ders, hem ders-i ihlâs, hem ders-i tevhîd, hem ders-i hakikat, hem ders-i şerîat, hem ders-i tarîkattır.

Evet, Cenâb-ı Hak, insana binler cihâzât, âlât, hissiyyât ve

## ŞERH

olarak san'at-ı İlâhiyyenin antikalarını ve ni'metlerini zîşuûra teşhîr eder. Öyle de, şu beşinci gayede anlatıldığı gibi; kul, letâif ve cihâzâtın murassaâtıyla süslenip resm-i geçit tarzında Cenâb-ı Hakk'ın nazarına iltifâtât-ı âsârını doğrudan doğruya arz ettiği ve Cenâb-ı Hak şu resm-i geçiti bizzât nazar-ı dekaik-âşinâsıyla müşâhede ettiği gibi; o Şâhid-i Ezeli de cümle melâike, cin ve inse dahi göstererek onları şâhid tutmaktadır.

Üçüncü gayede, antika san'atlarının ve hârîka ni'metlerinin zîşuûra teşhîrinden bahsedildi. Bu beşinci gayede ise, kulun esmâ-i İlâhiyyenin cilvelerinden tezâhür eden iltifâtât-ı âsârı resm-i geçit tarzında hem Ellah'a arz etmesinden, hem de Ellah'ın kendi eserlerini zîşuûra göstermesinden bahsediliyor.

Demek nasıl bir asker, bayram gününde padişahın ona taktığı nişanlarla süslenip, resm-i geçit sûretinde onları halka teşhîr ettiği gibi; doğrudan doğruya o padişahın nazarına da arz eder. Aynen öyle de, insan her gün en az beş def'a husûsi formalarını takar, namaz vâsıtasıyla Ellah'ın huzûruna çıkar. Hem Cenâb-ı Hakk'ın şühûduna arz edip '*Yâ Rabbî! Bunları bana Sen verdin. Ben de süslendim, geldim*' der. Yalnız O'nun huzûrunu düşünür. Çünkü O'nun huzûrunda başkalarını düşünmek, o huzûrun edebine muhâliftir. Hem de Cenâb-ı Hak, onu zîşuûrlara göstererek san'atını teşhîr eder. O Zât-ı Zülcelâl, her iki halde kendisine mahsus bir lezzet alır. İşte bu ders, hem ders-i ihlâs, hem ders-i tevhîd, hem ders-i hakikat, hem ders-i şerîat, hem ders-i tarîkattır.

Evet, Cenâb-ı Hak, insana binler cihâzât, âlât, hissiyyât ve

## METİN

**Altıncısı: Zevilhayât olanların, tezâhürât-ı hayâtiyye denilen, Halık'larına tahiyyâtları; ve rumûzât-ı hayâtiyye denilen, Sâni'lerine tesbîhâtları;**

## ŞERH

yegâne yoludur. Sünnet'e uymayan her şey çirkindir ve riyâkârlıktır.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yani, "**De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız hemen bana ittiba' edin ki, Allah da sizi sevsin**"<sup>1</sup> âyeti bu hakikati isbât eder.

(**Altıncısı: Zevilhayât olanların**) hayât sâhiblerinin,

1- (**tezâhürât-ı hayâtiyye**) hayâtın tezâhürleri (**denilen, Halık'larına**) yaratanlarına (**tahiyyâtları**) hediyeleri... Yani, bütün zîhayâtlar; hayâta mazhariyyetle "Ettehiyyâtü lillâh" diyorlar. Hayâtlarının Allah'dan geldiğini i'lân ediyorlar. İnsan da onların vekîl-i umûmîsi sıfatıyla bu tahiyyâtlarını fehmedip namaz vâsıtasıyla i'lân eder.

2- (**ve rumûzât-ı hayâtiyye**) hayâtın işaretleri (**denilen, Sâni'lerine**) onları san'atla yapan Zâta (**tesbîhâtları;**) yani hayâtın bir tek Zâttan geldiğini; ve O'nun şirkten, nekaisten ve zulümden münezzehtir olduğunu; hayâta görünen bütün güzelliklerin esmâdan, bütün noksanlıkların ise âlemdeki tabiat ile insandaki eneden kaynaklandığını "**SübhânAllah**" diyerek i'lân ediyorlar. O da zevilhayâtın bu tesbîhâtlarını görüp dergâh-ı İlâhiyyeye takdîm eder.

---

[1] Âl-i Imrân, 3:31

## METİN

**Altıncısı: Zevilhayât olanların, tezâhürât-ı hayâtiyye denilen, Halık'larına tahiyyâtları; ve rumûzât-ı hayâtiyye denilen, Sâni'lerine tesbîhâtları;**

## ŞERH

yegâne yoludur. Sünnet'e uymayan her şey çirkindir ve riyâkârlıktır.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yani, "**De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız hemen bana ittiba' edin ki, Allah da sizi sevsin**"<sup>[1]</sup> âyeti bu hakikati isbât eder.

(**Altıncısı: Zevilhayât olanların**) hayât sâhiblerinin,

1- (**tezâhürât-ı hayâtiyye**) hayâtın tezâhürleri (**denilen, Halık'larına**) yaratanlarına (**tahiyyâtları**) hediyeleri... Yani, bütün zîhayâtlar; hayâta mazhariyyetle "Ettehiyyâtü lillâh" diyorlar. Hayâtlarının Allah'dan geldiğini i'lân ediyorlar. İnsan da onların vekîl-i umûmîsi sıfatıyla bu tahiyyâtlarını fehmedip namaz vâsıtasıyla i'lân eder.

2- (**ve rumûzât-ı hayâtiyye**) hayâtın işaretleri (**denilen, Sâni'lerine**) onları san'atla yapan Zâta (**tesbîhâtları**) yani hayâtın bir tek Zâttan geldiğini; ve O'nun şirkten, nekaisten ve zulümden münezzehtir olduğunu; hayâta görünen bütün güzelliklerin esmâdan, bütün noksanlıkların ise âlemdeki tabiat ile insandaki eneden kaynaklandığını "**SübhânAllah**" diyerek i'lân ediyorlar. O da zevilhayâtın bu tesbîhâtlarını görüp dergâh-ı İlâhiyyeye takdîm eder.

---

[1] Âl-i Imrân, 3:31

## METİN

**Yedincisi: Senin hayâtına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfât ve hâllerinden küçük nümûnelerini vâhid-i kıyâsî ittihâz ile,**

## ŞERH

âlemdeki zihayâtların tezâhürât-ı hayâtiyyelerini dergâh-ı ulûhiyyette i'lân eder.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci gayelerde anlatıldığı üzere, şu dünya temâşâgâhında yapılan resm-i geçitte insan, letâif-i insaniyye murassaâtıyla süslenip, Şâhid-i Ezelî'nin nazar-ı şühûd ve işhâdına görüldüğü ve ubudiyyetini arz ettiği, hem sâir zîşuûrların mütâleası için bir âyine-i câmia, bir model olduğu gibi; kendisi dahi bir şâhid olarak mevcûdâtın Sâni'-ı Zülcelâl'e yaptıkları ibâdet ve tesbîhâtları görüp anlamak onun gaye-i hayâtıdır. Yani, hem şâhiddir, hem meşhûd. Hem seyreder, hem seyredilir.

Ellahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ** "**Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbîh etmesin**", **وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ** "**fakat siz onların tesbîhini anlamıyorsunuz.**"

Âyet-i kerîmede geçen "**anlamıyorsunuz**" tabiri müşriklere râci'dir. Eğer mü'minlere râci' olsa, "**Tamâmıyla anlamıyorsunuz**" ma'nâsındadır. Yani mü'minler, mevcûdâtın tesbîhâtını görür. Fakat, hakkıyla ve lâıyıkıyla anlamak beşerin tâkatının fevkindedir.

**(Yedincisi: Senin hayâtına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfât ve hâllerinden küçük nümûnelerini vâhid-i kıyâsî)**

## METİN

**Yedincisi: Senin hayâtına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfât ve hâllerinden küçük nümûnelerini vâhid-i kıyâsî ittihâz ile,**

## ŞERH

âlemdeki zihayâtların tezâhürât-ı hayâtîyyelerini dergâh-ı ulûhiyyette i'lân eder.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci gayelerde anlatıldığı üzere, şu dünya temâşâgâhında yapılan resm-i geçitte insan, letâif-i insaniyye murassaâtıyla süslenip, Şâhid-i Ezelî'nin nazar-ı şühûd ve işhâdına görüldüğü ve ubudiyyetini arz ettiği, hem sâir zîşuûrların mütâleası için bir âyine-i câmia, bir model olduğu gibi; kendisi dahi bir şâhid olarak mevcûdâtın Sâni'-ı Zülcelâl'e yaptıkları ibâdet ve tesbîhâtları görüp anlamak onun gaye-i hayâtıdır. Yani, hem şâhiddir, hem meşhûd. Hem seyreder, hem seyredilir.

Ellahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ** "**Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbîh etmesin**", **وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ** "**fakat siz onların tesbîhini anlamıyorsunuz.**"

Âyet-i kerîmede geçen "**anlamıyorsunuz**" tabiri müşriklere râci'dir. Eğer mü'minlere râci' olsa, "**Tamâmıyla anlamıyorsunuz**" ma'nâsındadır. Yani mü'minler, mevcûdâtın tesbîhâtını görür. Fakat, hakkıyla ve lâıyıkıyla anlamak beşerin tâkatının fevkındedir.

**(Yedincisi: Senin hayâtına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfât ve hâllerinden küçük nümûnelerini vâhid-i kıyâsî)**

## METİN

ve Sâni'inin rubûbiyyetine dâir ma'nevî sözlerini fehmetmektir.

## ŞERH

(ve Sâni'inin) onu yapan Zâtın (rubûbiyyetine dâir ma'nevî) lisân-ı hâl ile söyledikleri (sözlerini fehmetmektir) anlamaktır.

Bütün mahlûkat, Halık'ının "*vahdâniyyet*"ini ve Sâni'inin "*rubûbiyyet*"ini lisân-ı hâliyle i'lân ediyor ve esmâ-i kudsiyyesini ma'nen zikrediyorlar. İşte insanın gaye-i hayâtı, şu âlemdeki mevcûdâtın her birine mahsus lisânlarını derk etmek ve onların lisân-ı hâlle zikrettikleri esmâyı fehmetmek ve vahdâniyyete dâir ma'nevî şehâdetlerini dinleyip anlamaktır. Bu gayenin "**Altıncı Gaye**"den farkı; oradaki gaye zîhayâtın Vâhibü'l-Hayât'a hayât vazifeleriyle arz ettikleri tahiyyâtı anlayıp kendi nâmına Cenâb-ı Hakk'a takdîm etmektir. Burada ise, bütün mevcûdâtın her birisinin Halık'ının vahdâniyyetine ve Sâni'inin rubûbiyyetine dâir lisân-ı hâlleri ile zikrettikleri esmâ-yı hüsnâyı anlayıp şehâdetlerini fehmetmektir. Meselâ, taşlar lisân-ı hâlleriyle "**Yâ Mevcûd, Yâ Kahhâr**" diyorlar. Meyveler, "**Yâ Hay, Yâ Rahmân, Yâ Cemîl, Yâ Rahîm, Yâ Rezzâk**" diyorlar. Kışlar, "**Yâ Celîl-i Zülcelâl, Yâ Kahhâr-ı Zülkemâl**"; baharlar, "**Yâ Hannân, Yâ Mennân, Yâ Rahmân, Yâ Cemîl**" diyor. Geceler, "**Yâ Kahhâr-ı Zülbetş**"; gündüzler, "**Yâ Cemîl-i Zülfazl**" diyor. İhtiyarlık "**Yâ Rahîm, Yâ Rahîm, Yâ Rahîm**"; gençlik ise, "**Yâ Cemîl, Yâ Cemîl, Yâ Cemîl**" diyor. Arslan, "**Yâ Zelbetşi'ş-şedîd, ey heybet sâhibi olan Ellah!**" diyor ve hâkezâ...

## METİN

ve Sâni'inin rubûbiyyetine dâir ma'nevî sözlerini fehmetmektir.

## ŞERH

(ve Sâni'inin) onu yapan Zâtın (rubûbiyyetine dâir ma'nevî) lisân-ı hâl ile söyledikleri (sözlerini fehmetmektir) anlamaktır.

Bütün mahlûkat, Halık'ının "*vahdâniyyet*"ini ve Sâni'inin "*rubûbiyyet*"ini lisân-ı hâliyle i'lân ediyor ve esmâ-i kudsiyyesini ma'nen zikrediyorlar. İşte insanın gaye-i hayâtı, şu âlemdeki mevcûdâtın her birine mahsus lisânlarını derk etmek ve onların lisân-ı hâlle zikrettikleri esmâyı fehmetmek ve vahdâniyyete dâir ma'nevî şehâdetlerini dinleyip anlamaktır. Bu gayenin "**Altıncı Gaye**"den farkı; oradaki gaye zîhayâtın Vâhibü'l-Hayât'a hayât vazifeleriyle arz ettikleri tahiyyâtı anlayıp kendi nâmına Cenâb-ı Hakk'a takdîm etmektir. Burada ise, bütün mevcûdâtın her birisinin Halık'ının vahdâniyyetine ve Sâni'inin rubûbiyyetine dâir lisân-ı hâlleri ile zikrettikleri esmâ-yı hüsnâyı anlayıp şehâdetlerini fehmetmektir. Meselâ, taşlar lisân-ı hâlleriyle "**Yâ Mevcûd, Yâ Kahhâr**" diyorlar. Meyveler, "**Yâ Hay, Yâ Rahmân, Yâ Cemîl, Yâ Rahîm, Yâ Rezzâk**" diyorlar. Kışlar, "**Yâ Celîl-i Zülcelâl, Yâ Kahhâr-ı Zülkemâl**"; baharlar, "**Yâ Hannân, Yâ Mennân, Yâ Rahmân, Yâ Cemîl**" diyor. Geceler, "**Yâ Kahhâr-ı Zülbetş**"; gündüzler, "**Yâ Cemîl-i Zülfazl**" diyor. İhtiyarlık "**Yâ Rahîm, Yâ Rahîm, Yâ Rahîm**"; gençlik ise, "**Yâ Cemîl, Yâ Cemîl, Yâ Cemîl**" diyor. Arslan, "**Yâ Zelbetşi'ş-şedîd, ey heybet sâhibi olan Ellah!**" diyor ve hâkezâ...



**ŞERH**

*kat'î bir sûrette, bir Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i ale'l-İtlâk'ın kudret ve rahmetine âyinedârlık eder. Evet, **bütün mevcûdât, gûyâ lisân-ı hâl ile, Veysel Karânî gibi şöyle münâcât eder, derler ki:***

" 'Yâ İlâhenâ! Rabbimiz Sensin. Çünkü, biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek, bizi terbiye eden Sensin.

" 'Hem Sensin Halık. Çünkü, biz mahlûkuz, yapıyoruz.

" 'Hem Rezzâk Sensin. Çünkü, biz rızka muhtâcız; elimiz yetişmiyor. Demek, bizi yapan ve rızkımızı veren Sensin.

" 'Hem Sensin Mâlik. Çünkü, biz memlûküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek, Mâlikimiz Sensin.

" 'Hem Sen Azîz'sin, izzet ve azamet sâhibisin. Biz zilletimize bakıyoruz; üstümüzde bir izzet cîveleri var. Demek, Senin izzetinin aynasıyız.

" 'Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak. Çünkü, biz fakiriz; fakrımızın eline yetişmediği bir günâ veriliyor. Demek, Ganî Sensin, veren Sensin.

" 'Hem Sen Hayy-ı Bâkî'sin. Çünkü, biz ölüyoruz; ölmemizde ve dirilmemizde bir dâimî hayât verici cîlvesini görüyoruz.

" 'Hem Sen Bâkî'sin. Çünkü, biz, fenâ ve zevâlimizde, Senin devâm ve bekanı görüyoruz.

" 'Hem cevap veren, atıyye veren Sensin. Çünkü, biz, umûm mevcûdât, kalî ve hâlî dillerimizle dâimî bağırıp istiyoruz, niyâz edip yalvarıyoruz. Arzularımız yerine geliyor, maksûdlarımız veriliyor. Demek bize cevâb veren Sensin.'

"Ve hâkezâ, bütün mevcûdâtın, külli ve cüz'î herbirisi birer Veysel Karânî gibi, bir münâcât-ı ma'neviyye suretinde

### ŞERH

*kat'î bir sûrette, bir Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i ale'l-İtlâk'ın kudret ve rahmetine âyinedârlık eder. Evet, bütün mevcûdât, gûyâ lisân-ı hâl ile, Veysel Karânî gibi şöyle münâcât eder, derler ki:*

" 'Yâ İlâhenâ! Rabbimiz Sensin. Çünkü, biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek, bizi terbiye eden Sensin.

" 'Hem Sensin Halık. Çünkü, biz mahlûkuz, yapıyoruz.

" 'Hem Rezzâk Sensin. Çünkü, biz rızka muhtâcız; elimiz yetişmiyor. Demek, bizi yapan ve rızkımızı veren Sensin.

" 'Hem Sensin Mâlik. Çünkü, biz memlûküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek, Mâlikimiz Sensin.

" 'Hem Sen Azîz'sin, izzet ve azamet sâhibisin. Biz zilletimize bakıyoruz; üstümüzde bir izzet cîveleri var. Demek, Senin izzetinin aynasıyız.

" 'Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak. Çünkü, biz fakiriz; fakrımızın eline yetişmediği bir günâ veriliyor. Demek, Ganî Sensin, veren Sensin.

" 'Hem Sen Hayy-ı Bâkî'sin. Çünkü, biz ölüyoruz; ölmemizde ve dirilmemizde bir dâimî hayât verici cîlvesini görüyoruz.

" 'Hem Sen Bâkî'sin. Çünkü, biz, fenâ ve zevâlimizde, Senin devâm ve bekanı görüyoruz.

" 'Hem cevap veren, atıyye veren Sensin. Çünkü, biz, umûm mevcûdât, kalî ve hâlî dillerimizle dâimî bağırıp istiyoruz, niyâz edip yalvarıyoruz. Arzularımız yerine geliyor, maksûdlarımız veriliyor. Demek bize cevâb veren Sensin.'

"Ve hâkezâ, bütün mevcûdâtın, külli ve cüz'î herbirisi birer Veysel Karânî gibi, bir münâcât-ı ma'neviyye suretinde

## METİN

- hem şuûn ve sıfât-ı İlâhiyyenin bir mikyâsı,
- hem kâinâtta ki âlemlerin bir mîzânı,

## ŞERH

O fihristeler içinde ise en câmii, insanın hayâtıdır ki, kâinâtta tafsîlen tecellî eden bin bir esmâ-i İlâhiyyenin garâibini, yani nakışlarını insanda temerkûz ettirdi.

Demek kâinât, esmâ-i hüsnânın garîb mes'elelerini, acîb hakikatlerini ihtivâ eden bir kitâb ise; insan o kâinât kitâbındaki garâibin, yani san'atların bir fihristesidir.

**Hulâsâ:** İnsan, san'at itibariyle kainatın bir fihristesidir ve esmâ-i kudsîyye-i İlâhiyyenin umûm kâinâtta ki nakışlarını birden kendinde göstermektedir.

(Hem şuûn ve sıfât-ı İlâhiyyenin) Ellah'ın şe'n ve sıfâtlarının (bir mikyâsı) kıyâs âletidir. Cenâb-ı Hakk'ın "**muhabbet, gâdâb, ıftihâr, memnûniyyet**" gibi şuûnâtının ve "**hayât, ilim, irâde, kudret, sem', basar ve kelâm**" gibi sıfâtlarının birer nümûnesi insanda bulunmakla, insan şuûnât ve sıfat-ı İlâhiyyeye bir mikyâs ve bir ölçü âleti olmuştur.

(Hem kâinâtta ki âlemlerin bir mîzânı) terazisidir. İnsanda şuûnât ve sıfât-ı İlâhiyyenin nümûneleri olduğu gibi; şu kainatın dahi her bir âleminin birer nümûnesi insanda vardır. Bu sebeble insan kendindeki nümûnelerle o âlemleri ölçer. Meselâ; âlemde "**Levh-i Mahfûz**" var, insanda "**hâfıza**" var. Âlemde "**Âlem-i Misâl**" var, insanda "**hayâl**" var. Âlemde "**Arş**" var, insanda "**kalb**" var. Âlemde "**Kürsî**" var, insanda "**akıl**" var. Âlemde "**şeytan**" var, insanda "**lümme-i şeytâniye**" ve "**kötü ahlâk**" var. Âlemde "**melek**" var, insanda "**melek-i ilhâm**" ve "**güzel ahlâk**" var.

## METİN

- hem şuûn ve sıfât-ı İlâhiyyenin bir mikyâsı,
- hem kâinâtta ki âlemlerin bir mîzânı,

## ŞERH

O fihristeler içinde ise en câmii, insanın hayâtıdır ki, kâinâtta tafsîlen tecellî eden bin bir esmâ-i İlâhiyyenin garâibini, yani nakışlarını insanda temerkûz ettirdi.

Demek kâinât, esmâ-i hüsnânın garîb mes'elelerini, acîb hakikatlerini ihtivâ eden bir kitâb ise; insan o kâinât kitâbındaki garâibin, yani san'atların bir fihristesidir.

**Hulâsâ:** İnsan, san'at itibariyle kainatın bir fihristesidir ve esmâ-i kudsiyye-i İlâhiyyenin umûm kâinâtta ki nakışlarını birden kendinde göstermektedir.

(Hem şuûn ve sıfât-ı İlâhiyyenin) Ellah'ın şe'n ve sıfâtlarının (bir mikyâsı) kıyâs âletidir. Cenâb-ı Hakk'ın "**muhabbet, gâdâb, ıftihâr, memnûniyyet**" gibi şuûnâtının ve "**hayât, ilim, irâde, kudret, sem', basar ve kelâm**" gibi sıfâtlarının birer nümûnesi insanda bulunmakla, insan şuûnât ve sıfat-ı İlâhiyyeye bir mikyâs ve bir ölçü âleti olmuştur.

(Hem kâinâtta ki âlemlerin bir mîzânı) terazisidir. İnsanda şuûnât ve sıfât-ı İlâhiyyenin nümûneleri olduğu gibi; şu kainatın dahi her bir âleminin birer nümûnesi insanda vardır. Bu sebeble insan kendindeki nümûnelerle o âlemleri ölçer. Meselâ; âlemde "**Levh-i Mahfûz**" var, insanda "**hâfıza**" var. Âlemde "**Âlem-i Misâl**" var, insanda "**hayâl**" var. Âlemde "**Arş**" var, insanda "**kalb**" var. Âlemde "**Kürsî**" var, insanda "**akıl**" var. Âlemde "**şeytan**" var, insanda "**lümme-i şeytâniye**" ve "**kötü ahlâk**" var. Âlemde "**melek**" var, insanda "**melek-i ilhâm**" ve "**güzel ahlâk**" var.

## METİN

- hem şu kitâb-ı ekberin bir fezlekesi,
- hem kudretin gizli defînelerini açacak bir anahtar külçesi,
- hem mevcudata serpilen ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvîmidir.

## ŞERH

Evet insan, bütün âlemin haritasıdır. Enfûsî âlemde seyr u sülûk eden insan, bütün âlemi gezmiş olur. Zirâ insan, âlemin bir haritasıdır. Harita ele alınıp, içindekiler birer birer tedkik edildiği gibi, insan da kendini mütâlea etmesi ve kendine dönmesi ile kainatın hakikatını görüp anlayabilir.

(**Hem şu kitâb-ı ekberin**) en büyük kitâbın, yani kâinât kitâbının (**bir fezlekesi**)dir. "Fezleke", "özet" ma'nâsına gelmektedir. Arapça'da fezleke, قَادًا كَانَ أَلَمْرُ كَذَالِكَ den alınmadır. Ma'nâsı, "*Emir böyle olunca, netîcesi şöyle olur*" demektir. Yani, bir şeyi tafsîlen anlattıktan sonra, onu netîcelendirmeye fezleke denir. İşte şu âlemin fezlekesi, yani özeti, hayât-ı insandır. Demek, kâinât bir kitâb ise, insan onun hulâsâsıdır. Kâinât kitâbında ne varsa, küçültülmüş şekli insanda vardır.

(**Hem kudretin gizli defînelerini açacak bir anahtar külçesi**)dir. Âlem bir hazîne gibidir. O hazîneyi açacak ve âlemdeki san'at-ı İlâhiyye ve ni'met-i Rabbâniyyeyi anlayacak maddi ve ma'nevî anahtarlar insanın mâhiyyetinde mevcûddur.

(**Hem mevcudata serpilen ve evkata**) vakitlere (**takılan kemâlâtının**) tecelliyât-ı esmâdan gelen mevcûdâtta bulunan kemâlâtın (**bir ahsen-i takvîmidir.**) Buraya kadar anlatılanlardan zâhir oldu ki, insan, hem maddeten kainatın bir hulâsâsı,

### METİN

- hem şu kitâb-ı ekberin bir fezlekesi,
- hem kudretin gizli defînelerini açacak bir anahtar külçesi,
- hem mevcudata serpilen ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvîmidir.

### ŞERH

Evet insan, bütün âlemin haritasıdır. Enfûsî âlemde seyr u sülûk eden insan, bütün âlemi gezmiş olur. Zirâ insan, âlemin bir haritasıdır. Harita ele alınıp, içindekiler birer birer tedkik edildiği gibi, insan da kendini mütâlea etmesi ve kendine dönmesi ile kainatın hakikatını görüp anlayabilir.

(**Hem şu kitâb-ı ekberin**) en büyük kitâbın, yani kâinât kitâbının (**bir fezlekesi**)dir. "Fezleke", "özet" ma'nâsına gelmektedir. Arapça'da fezleke, قَادًا كَانُ الْأَمْرِ كَذَلِكَ den alınmadır. Ma'nâsı, "*Emir böyle olunca, netîcesi şöyle olur*" demektir. Yani, bir şeyi tafsîlen anlattıktan sonra, onu netîcelendirmeye fezleke denir. İşte şu âlemin fezlekesi, yani özeti, hayât-ı insandır. Demek, kâinât bir kitâb ise, insan onun hulâsâsıdır. Kâinât kitâbında ne varsa, küçültülmüş şekli insanda vardır.

(**Hem kudretin gizli defînelerini açacak bir anahtar külçesi**)dir. Âlem bir hazîne gibidir. O hazîneyi açacak ve âlemdeki san'at-ı İlâhiyye ve ni'met-i Rabbâniyyeyi anlayacak maddi ve ma'nevî anahtarlar insanın mâhiyyetinde mevcûddur.

(**Hem mevcudata serpilen ve evkata**) vakitlere (**takılan kemâlâtının**) tecelliyât-ı esmâdan gelen mevcûdâtta bulunan kemâlâtın (**bir ahsen-i takvîmidir.**) Buraya kadar anlatılanlardan zâhir oldu ki, insan, hem maddeten kainatın bir hulâsâsı,

## METİN

**İşte, mâhiyyet-i hayâtın bunlar gibi emirlerdir.**

**Şimdi senin hayâtının sûreti ve tarz-ı vazifesi şudur ki:**

## ŞERH

İnsanın vefâtı; gün itibariyle "**mağrib**" zamânını, sene itibariyle güz mevsiminin âhirinde pek çok mahlûkatın gurûbunu, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle dünyanın kıyâmet ibtidâsındaki harâbiyyetini ihtâr eder.

İnsanın vefâtından sonra bâkiye-i âsârının kaybolması; gün itibariyle "**işâ**" vaktini, sene itibariyle kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle bu dâr-i imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını i'lân eder.

İnsanın "**kabir hayâtı**"; gün itibariyle "**gece**"yi, sene itibariyle "**kış**"ı, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle "**Âlem-i Berzah**"ı ihtâr eder. İnsanın ikinci sabahta uyanması ise; sabah-ı haşri îkaz eder. Demek insan, zaman itibariyle de bütün zamanların hulâsâsıdır. Bu mevzû "**Dokuzuncu Söz**"de tafsilatıyla îzâh edilmiştir. Mürâcaât edilsin!

**İHTÂR:** Hayâtın mâhiyyeti olan ve buraya kadar anlatılan bütün sırlar, ancak namaz vâsıtasıyla tezâhür ve tahakkuk etmekle berâber; her bir sünnet-i seniyyenin ittibaında da bu hakikatler tezâhür etmektedir.

(**İşte, mâhiyyet-i hayâtın**) hayâtının mâhiyyeti (**bunlar gibi emirlerdir**) işlerdir.

(**Şimdi senin hayâtının sûreti ve tarz-ı vazifesi**) yaptığı vazifenin şekli (**şudur ki:**

## METİN

**İşte, mâhiyyet-i hayâtın bunlar gibi emirlerdir.**

**Şimdi senin hayâtının sûreti ve tarz-ı vazifesi şudur ki:**

## ŞERH

İnsanın vefâtı; gün itibariyle "**mağrib**" zamânını, sene itibariyle güz mevsiminin âhirinde pek çok mahlûkatın gurûbunu, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle dünyanın kıyâmet ibtidâsındaki harâbiyyetini ihtâr eder.

İnsanın vefâtından sonra bâkiye-i âsârının kaybolması; gün itibariyle "**işâ**" vaktini, sene itibariyle kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle bu dâr-i imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını i'lân eder.

İnsanın "**kabir hayâtı**"; gün itibariyle "**gece**"yi, sene itibariyle "**kış**"ı, edvâr-ı ömr-i âlem itibariyle "**Âlem-i Berzah**"ı ihtâr eder. İnsanın ikinci sabahta uyanması ise; sabah-ı haşri îkaz eder. Demek insan, zaman itibariyle de bütün zamanların hulâsâsıdır. Bu mevzû "**Dokuzuncu Söz**"de tafsilatıyla îzâh edilmiştir. Mürâcaât edilsin!

**İHTÂR:** Hayâtın mâhiyyeti olan ve buraya kadar anlatılan bütün sırlar, ancak namaz vâsıtasıyla tezâhür ve tahakkuk etmekle berâber; her bir sünnet-i seniyyenin ittibaında da bu hakikatler tezâhür etmektedir.

(**İşte, mâhiyyet-i hayâtın**) hayâtının mâhiyyeti (**bunlar gibi emirlerdir**) işlerdir.

(**Şimdi senin hayâtının sûreti ve tarz-ı vazifesi**) yaptığı vazifenin şekli (**şudur ki:**



## METİN

Yani, bütün âleme tecellî eden esmânın nokta-i mihrâkiyyesi hükmünde bir câmiyyetle Zât-ı Ehâd-i Samed'e âyineliktir.

## ŞERH

Yani, bütün âleme tecellî eden esmânın) isimlerin (nokta-i mihrâkiyyesi); -bu tabir, "*Bir âyineye müvâzî olarak gelen ışıkların, aksettikten sonra toplandıkları nokta. Yakıcı nokta. Hareket merkezi*" ma'nâlarına gelir- Esmâ-i İlâhiyenin tecellîlerinin toplandığı en mühim nokta (hükmünde bir câmiyyetle Zât-ı Ehâd-i Samed'e âyineliktir.)

Müellif (ra), buraya kadar hayât-ı insaniyyenin vazifesini, mâhiyyetini ve sûretini beyân etti. Burada ise sırr-ı hakikatini beyân etmektedir ki, o da, Ehâdiyyet ve Samediyete âyinedârlıktır. Nasıl ki, Güneş'in yedi rengi âyinede temerküz edip tecellî ettiğinde Güneş cilve-i zâtiyyesiyle tezâhür eder; öyle de, insanın hayâtının âyinesinde bin bir ism-i İlâhî ve yedi sıfât-ı kudsiyye birden tecellî etmekle, tabiri câiz ise tecellî-i Zâtiyye tezâhür eder ve insan o tecellî-i Zâtî'ye mazhar olur. Bu tecelliyâta aynı zamanda "*tecellî-i Ehâdiyyet*" denilir.

"İnsan, tecellî-i Zâtî'ye mazhardır" dediğimiz vakit, Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'un küh-i mâhiyyetinin tecellîsini kasdetmiyoruz. Çünkü لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ "*Gözler, O'nun küh-i mâhiyyetini idrâk edemezler*"<sup>1</sup> âyetinin sırrınca, Zât-ı Akdesin küh-i mâhiyyeti bilinmez. Belki murâdımız, "*İnsanın kalbi, bin bir ism-i İlâhînin tecelliyâtını en ekmel bir sûrette gösterir*"

---

[1] En'am, 6:103.

## METİN

Yani, bütün âleme tecellî eden esmânın nokta-i mihrâkiyyesi hükmünde bir câmiyyetle Zât-ı Ehâd-i Samed'e âyineliktir.

## ŞERH

Yani, bütün âleme tecellî eden esmânın) isimlerin (nokta-i mihrâkiyyesi); -bu tabir, "*Bir âyineye müvâzî olarak gelen ışıkların, aksettikten sonra toplandıkları nokta. Yakıcı nokta. Hareket merkezi*" ma'nâlarına gelir- Esmâ-i İlâhiyenin tecellîlerinin toplandığı en mühim nokta (hükmünde bir câmiyyetle Zât-ı Ehâd-i Samed'e âyineliktir.)

Müellif (ra), buraya kadar hayât-ı insaniyyenin vazifesini, mâhiyyetini ve sûretini beyân etti. Burada ise sırr-ı hakikatini beyân etmektedir ki, o da, Ehâdiyyet ve Samediyete âyinedârlıktır. Nasıl ki, Güneş'in yedi rengi âyinede temerküz edip tecellî ettiğinde Güneş cilve-i zâtiyyesiyle tezâhür eder; öyle de, insanın hayâtının âyinesinde bin bir ism-i İlâhî ve yedi sıfât-ı kudsiyye birden tecellî etmekle, tabiri câiz ise tecellî-i Zâtiyye tezâhür eder ve insan o tecellî-i Zâtî'ye mazhar olur. Bu tecelliyâta aynı zamanda "*tecellî-i Ehâdiyyet*" denilir.

"İnsan, tecellî-i Zâtî'ye mazhardır" dediğimiz vakit, Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'un küh-i mâhiyyetinin tecellîsini kasetmiyoruz. Çünkü لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ "*Gözler, O'nun küh-i mâhiyyetini idrâk edemezler*"<sup>1</sup> âyetinin sırrınca, Zât-ı Akdesin küh-i mâhiyyeti bilinmez. Belki murâdımız, "*İnsanın kalbi, bin bir ism-i İlâhînin tecelliyâtını en ekmel bir sûrette gösterir*"

---

[1] En'am, 6:103.

## ŞERH

demektir. Cenâb-ı Hak -hâşâ- kalbe girmiş, hulûl etmiş demek istemiyoruz. Belki, *“Bin bir isminin merkez-i tecellîsi ve nokta-i mihrâkiyyesi ancak kalb-i insandır. Esmâ-i İlâhiyye, kalb âyinesinde tam ma'nâsıyla tecellî eder, Ellah bin bir ismiyle orada görünür”* demek istiyoruz.

Evet, şu küçücük kalb-i insan îmân ve ubudiyyetle inkişâf etse, birden bütün âlem ve bin bir ism-i İlâhî kendi içinde görünür. Eğer inkişâf etmezse, âyinenin sırlı yüzü gibi kararır ve öyle acîb bir şekil alır ki, hiç bir işe yaramaz. Ancak yakmakla nûrlanır. Şu âyet-i kerîme buna işaret etmektedir:

نَارُ اللَّهِ الْمَوْقَدَةُ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْآفَاقِ

***“O Cehennem’in ateşi, Ellahu Teâlâ’nın yakılmış bir ateşidir ki, kâfirlerin kalblerine nüfûz edip yakar.”***<sup>1</sup>

Hayâtın, bu mezkûr sırr-ı hakikatini Müellif (ra), şöyle îzâh etmiştir:

***“Hem tevhîd sırrıyla, şecere-i hulkatın meyveleri olan zîhayâtta bir şahsiyyet-i İlâhiyye, bir Ehâdiyyet-i Rabbâniyye ve sıfât-ı seb'aca ma'nevî bir sîmâ-i Rahmânî ve temerkûz-i esmâî ve***

*إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* deki hitâba muhâtab olan zâtın bir cilve-i taayyünü ve teşahhusu tezâhür eder. Yoksa o şahsiyyet, o Ehâdiyyet, o sîmâ, o taayyünün cilvesi inbisât ederek kâinât nisbetinde genişlenir, dağılır, gizlenir. Ancak çok büyük ve ihatalı, kalbî gözlere görünür. Çünkü, azamet ve kibriyâ perde olur,

[1] Hümeze, 104:7.

## ŞERH

demektir. Cenâb-ı Hak -hâşâ- kalbe girmiş, hulûl etmiş demek istemiyoruz. Belki, *“Bin bir isminin merkez-i tecellîsi ve nokta-i mihrâkiyyesi ancak kalb-i insandır. Esmâ-i İlâhiyye, kalb âyinesinde tam ma'nâsıyla tecellî eder, Ellah bin bir ismiyle orada görünür”* demek istiyoruz.

Evet, şu küçücük kalb-i insan îmân ve ubudiyyetle inkişâf etse, birden bütün âlem ve bin bir ism-i İlâhî kendi içinde görünür. Eğer inkişâf etmezse, âyinenin sırlı yüzü gibi kararır ve öyle acîb bir şekil alır ki, hiç bir işe yaramaz. Ancak yakmakla nûrlanır. Şu âyet-i kerîme buna işaret etmektedir:

نَارُ اللَّهِ الْمَوْقَدَةُ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْآفِئَةِ

***“O Cehennem’in ateşi, Ellahu Teâlâ’nın yakılmış bir ateşidir ki, kâfirlerin kalblerine nüfûz edip yakar.”***<sup>1</sup>

Hayâtın, bu mezkûr sırr-ı hakikatini Müellif (ra), şöyle îzâh etmiştir:

***“Hem tevhîd sırrıyla, şecere-i hulkatın meyveleri olan zîhayâtta bir şahsiyyet-i İlâhiyye, bir Ehâdiyyet-i Rabbâniyye ve sıfât-ı seb'aca ma'nevî bir sîmâ-i Rahmânî ve temerkûz-i esmâî ve***

*إِيتَاكَ نَعْبُدُ وَإِيتَاكَ نَسْتَعِينُ* deki hitâba muhâtab olan zâtın bir cilve-i taayyünü ve teşahhusu tezâhür eder. Yoksa o şahsiyyet, o Ehâdiyyet, o sîmâ, o taayyünün cilvesi inbisât ederek kâinât nisbetinde genişlenir, dağılır, gizlenir. Ancak çok büyük ve ihatalı, kalbî gözlere görünür. Çünkü, azamet ve kibriyâ perde olur,

[1] Hümeze, 104:7.

## ŞERH

turrası bulunuyor. Zirâ bir zîhayât, ekser kâinâtta cîveleri görünen esmâyı birden kendi âyinesinde gösteriyor. Âdetâ bir nokta-i mihrâkıyye hükmünde, Hayy-ı Kayyûm'un tecellî-i ism-i a'zamını gösteriyor. İşte Ehâdiyyet-i Zâtiyyeyi, Muhyî perdesi altında bir nev'i gölgesini gösterdiğinden, bir sikke-i Ehâdiyyeti taşıyor.

"Hem o zîhayât, bu kainatın bir misâl-i musaggarı ve şecere-i hilkatın bir meyvesi hükmünde olduğu için; kâinât kadar ihtiyâcâtını birden kolaylıkla küçücük daire-i hayâtına yetiştirmek, Samediyet turrasını gösteriyor. Yani, o hâl gösteriyor ki, onun öyle bir Rabbi var ki; ona, herşeye bedel bir teveccühü var ve bütün eşyânın yerini tutar bir nazarı var. Bütün eşyâ, O'nun bir teveccühünün yerini tutamaz.

نَعْمَ يَكْفِي لِكُلِّ شَيْءٍ شَيْءٌ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا يَكْفِي عَنْهُ كُلُّ شَيْءٍ وَلَوْ لِشَيْءٍ وَاحِدٍ

"Hem o hâl gösteriyor ki: Onun o Rabbi, hiçbir şeye muhtâç olmadığı gibi, hazînesinden hiçbir şey eksilmez ve kudretine de hiç bir şey ağır gelmez. İşte Samediyetin gölgesini gösteren bir nev'i turrası...

"Demek herbir zîhayâtta; bir Sikke-i Ehâdiyyet, bir Turra-i Samediyet vardır. Evet, herbir zîhayât, hayât lisânıyla  
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ<sup>1</sup> okuyor."

[1] Sözler, 22. Söz, 2. Makam, 4. Lem'a, s. 311.

## ŞERH

turrası bulunuyor. Zirâ bir zîhayât, ekser kâinâtta cîveleri görünen esmâyı birden kendi âyinesinde gösteriyor. Âdetâ bir nokta-i mihrâkıyye hükmünde, Hayy-ı Kayyûm'un tecellî-i ism-i a'zamını gösteriyor. İşte Ehâdiyyet-i Zâtiyyeyi, Muhyî perdesi altında bir nev'i gölgesini gösterdiğinden, bir sikke-i Ehâdiyyeti taşıyor.

"Hem o zîhayât, bu kainatın bir misâl-i musaggarı ve şecere-i hilkatın bir meyvesi hükmünde olduğu için; kâinât kadar ihtiyâcâtını birden kolaylıkla küçücük daire-i hayâtına yetiştirmek, Samediyet turrasını gösteriyor. Yani, o hâl gösteriyor ki, onun öyle bir Rabbi var ki; ona, herşeye bedel bir teveccühü var ve bütün eşyânın yerini tutar bir nazarı var. Bütün eşyâ, O'nun bir teveccühünün yerini tutamaz.

نَعْمَ يَكْفِي لِكُلِّ شَيْءٍ شَيْءٌ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا يَكْفِي عَنْهُ كُلُّ شَيْءٍ وَلَوْ لَشَيْءٍ وَاجِدٍ

"Hem o hâl gösteriyor ki: Onun o Rabbi, hiçbir şeye muhtâç olmadığı gibi, hazînesinden hiçbir şey eksilmez ve kudretine de hiç bir şey ağır gelmez. İşte Samediyetin gölgesini gösteren bir nev'i turrası...

"Demek herbir zîhayâtta; bir Sikke-i Ehâdiyyet, bir Turra-i Samediyet vardır. Evet, herbir zîhayât, hayât lisânıyla  
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدُ اللَّهُ الصَّمَدُ<sup>1</sup> okuyor."

[1] Sözler, 22. Söz, 2. Makam, 4. Lem'a, s. 311.

## METİN

Şimdi, hayâtının saâdet içindeki kemâli ise, senin hayâtının âyinesinde temessül eden Şems-i Ezelînin envârını hissedip sevmektir. Zîşuûr olarak O'na şevk göstermektir. O'nun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin gözbebeğinde aks-i nûrunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni A'lâ-yı İlliyyîn'e çıkaran bir hadîs-i kudsînin meâl-i şerîfi olan

مَنْ نَكُنْجَمَ دَرْ سَمَوَاتٍ وَرَمِينُ

أَرْعَجَبُ كُنْجَمَ يَقْلِبُ مُؤْمِنِينَ

denilmiştir.

## ŞERH

(Şimdi, hayâtının saâdet içindeki kemâli ise, senin hayâtının âyinesinde temessül eden) akseden (Şems-i Ezelînin) Cenâb-ı Hakk'ın (envârını) isimlerinin nûrlarını (hissedip sevmektir. Zîşuûr) şuûr sâhibi (olarak O'na şevk) iştîyâk (göstermektir. O'nun muhabbetiyle kendinden geçmektir.) Yani, Resul-i Ekrem (asm)'a ittiba' etmekle enâniyyetinden vaz geçip Cenâb-ı Hakk'ı görmek ve "Ben" yerine "O" demek, böylece kalbinin âyinesini tecelliyât-ı esmâya karşı sâfi ve şeffâf yapmandır. (Kalbin gözbebeğinde aks-i nûrunu) bin bir ismin mezcinden hâsıl olan Ehâdiyyet nûrunu (yerleştirmektir.) Yani, Cenâb-ı Hakk'ın Ehâdiyyetinin a'zamî tecellîsine mazhar olmaktır. Yoksa -hâşâ- hulûl kastedilmemektedir. (İşte bu sırdandır ki, seni A'lâ-yı İlliyyîn'e) en yüksek makama (çıkaran bir hadîs-i kudsînin) Peygamber Efendimiz'in Cenâb-ı Hak'tan rivâyet ettiği bir hadîsin (meâl-i şerîfi) yüce ma'nâsı (olan

مَنْ نَكُنْجَمَ دَرْ سَمَوَاتٍ وَرَمِينُ

## METİN

Şimdi, hayâtının saâdet içindeki kemâli ise, senin hayâtının âyinesinde temessül eden Şems-i Ezelînin envârını hissedip sevmektir. Zîşuûr olarak O'na şevk göstermektir. O'nun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin gözbebeğinde aks-i nûrunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni A'lâ-yı İlliyyîn'e çıkaran bir hadîs-i kudsînin meâl-i şerîfi olan

مَنْ نَكْتَجِمُ دَرْ سَمَوَاتٍ وَرَمِينُ

أَرْعَجِبُ كُنْجَمَ يَقْلِبُ مُؤْمِنِينَ

denilmiştir.

## ŞERH

(Şimdi, hayâtının saâdet içindeki kemâli ise, senin hayâtının âyinesinde temessül eden) akseden (Şems-i Ezelînin) Cenâb-ı Hakk'ın (envârını) isimlerinin nûrlarını (hissedip sevmektir. Zîşuûr) şuûr sâhibi (olarak O'na şevk) iştîyâk (göstermektir. O'nun muhabbetiyle kendinden geçmektir.) Yani, Resul-i Ekrem (asm)'a ittiba' etmekle enâniyyetinden vaz geçip Cenâb-ı Hakk'ı görmek ve "Ben" yerine "O" demek, böylece kalbinin âyinesini tecelliyât-ı esmâya karşı sâfi ve şeffâf yapmandır. (Kalbin gözbebeğinde aks-i nûrunu) bin bir ismin mezcinden hâsıl olan Ehâdiyyet nûrunu (yerleştirmektir.) Yani, Cenâb-ı Hakk'ın Ehâdiyyetinin a'zamî tecellîsine mazhar olmaktır. Yoksa -hâşâ- hulûl kastedilmemektedir. (İşte bu sırdandır ki, seni A'lâ-yı İlliyyîn'e) en yüksek makama (çıkaran bir hadîs-i kudsînin) Peygamber Efendimiz'in Cenâb-ı Hak'tan rivâyet ettiği bir hadîsin (meâl-i şerîfi) yüce ma'nâsı (olan

مَنْ نَكْتَجِمُ دَرْ سَمَوَاتٍ وَرَمِينُ



## METİN

**İşte, ey nefsim! Hayâtın böyle ulvî gayâta müteveccih olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi’ olduğu halde, hiç akıl ve insâfa lââyık mıdır ki, hiç ender hiç olan muvakkat huzûzât-ı nefsâniyyeye, geçici lezâiz-i dünyeviyyeye sarf edip zâyi’ edersin? Eğer zâyi’ etmemek istersen, geçen temsîl ve hakikate remzeden**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا إِذَا تَلَّيَهَا وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَيْهَا وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا وَتَفْئِيسُ وَمَا سَوَّيَهَا

**sûresindeki kasem ve cevâb-ı kasemi düşünüp amel et.**

## ŞERH

**(İşte, ey nefsim! Hayâtın böyle ulvî) yüksek (gayâta) gayelere (müteveccih) yönelmiş (olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi’ olduğu) ihtivâ ettiği (halde, hiç akıl ve insâfa lââyık mıdır ki, hiç ender hiç) tamâmen hiç (olan muvakkat) geçici (huzûzât-ı nefsâniyyeye) nefsânî hazlara, (geçici lezâiz-i dünyeviyyeye) dünyevî lezzetlere (sarf edip) kullanıp (zâyi’ edersin? Eğer zâyi’ etmemek istersen, geçen temsîl ve hakikate remzeden) işaret eden**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا إِذَا تَلَّيَهَا وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَيْهَا وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا وَتَفْئِيسُ وَمَا سَوَّيَهَا

**sûresindeki kasem) yemîn (ve cevâb-ı kasemi) yemînin cevâbını (düşünüp amel et.)**

## METİN

**İşte, ey nefsim! Hayâtın böyle ulvî gayâta müteveccih olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi’ olduğu halde, hiç akıl ve insâfa lâayık mıdır ki, hiç ender hiç olan muvakkat huzûzât-ı nefsâniyyeye, geçici lezâiz-i dünyeviyyeye sarf edip zâyî’ edersin? Eğer zâyî’ etmemek istersen, geçen temsîl ve hakikate remzeden**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا إِذَا تَلَّيَهَا وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَيْهَا وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا وَتَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا

**sûresindeki kasem ve cevâb-ı kasemi düşünüp amel et.**

## ŞERH

**(İşte, ey nefsim! Hayâtın böyle ulvî) yüksek (gayâta) gayelere (müteveccih) yönelmiş (olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi’ olduğu) ihtivâ ettiği (halde, hiç akıl ve insâfa lâayık mıdır ki, hiç ender hiç) tamâmen hiç (olan muvakkat) geçici (huzûzât-ı nefsâniyyeye) nefsânî hazlara, (geçici lezâiz-i dünyeviyyeye) dünyevî lezzetlere (sarf edip) kullanıp (zâyî’ edersin? Eğer zâyî’ etmemek istersen, geçen temsîl ve hakikate remzeden) işaret eden**

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا إِذَا تَلَّيَهَا وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا وَالسَّمَاءُ وَمَا بَنَيْهَا وَالْأَرْضُ وَمَا طَحَاهَا وَتَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا

**sûresindeki kasem) yemîn (ve cevâb-ı kasemi) yemînin cevâbını (düşünüp amel et.)**

### ŞERH

"**Kasem**", Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın çokça isti'mâl ettiği ulvî bir üslûbudur. Müellif (ra) "**Muhâkemât**" isimli eserinde bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

*"O meclis-i âlî-i Kur'ânî'ye girmiş olan kainatın her ferdi, dört vazifeyle muvazzaftır.*

*"Birincisi: İntizâm ve ittifâkla Sultân-ı Ezel'in saltanatını i'lân...*

*"İkincisi: Her biri birer fenn-i hakikinın mevzûu ve muntehâbı olduklarından, İslâmiyet, fûnûn-i hakikiyyenin zübdesi olduğunu izhâr...*

*"Üçüncüsü: Her biri birer nev'in nümûnesi olduklarından, hıkkatte cârî olan kavânîn ve nevâmis-i İlâhiyyeye İslâmiyyeti tatbîk ve mutâbık olduğunu isbât -tâ o nevâmis-i fitriyyenin imdâdıyla İslâmiyyet neşvünemâ bulsun. Evet, bu hâsiyetle, din-i mübîn-i İslâm, sâir hevâ ve heves içinde muallâk ve medetsiz, ba'zen ıssık ve ba'zen zulmet veren ve çabuk tagayyüre yüz tutan dinlerden mümtâz ve serfirâzdır.*

*"Dördüncüsü: Her biri birer hakikatin nümûnesi olduklarından, efkârı hakaik cihetine tevcîh ve teşvîk ve tenbîh etmektir. Ezcümle: Kur'ân'da kasemle temeyyüz etmiş olan ecrâm-ı ulviyye ve süfliyyeyi tefekkürden gaflet edenleri dâimâ îkaz ederler. Evet, kasemât-ı Kur'ânîyye, nevm-i gaflette dalanlara kar'u'l-asâdır."<sup>1</sup>*

Evet, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân kasemlerle, tabiat ve ülfet gibi gaflet perdeleri arkasında hakikatleri gizlenmiş olan kainatın, o gizli hakikatlerine ve tılsımlarına zihinleri tevcîh ve

---

[1] Muhâkemât, 1. Makale, 1. Mukaddime, s. 11-12.

### ŞERH

"**Kasem**", Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın çokça isti'mâl ettiği ulvî bir üslûbudur. Müellif (ra) "**Muhâkemât**" isimli eserinde bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

*"O meclis-i âlî-i Kur'ânî'ye girmiş olan kainatın her ferdi, dört vazifeyle muvazzaftır.*

*"Birincisi: İntizâm ve ittifâkla Sultân-ı Ezel'in saltanatını i'lân...*

*"İkincisi: Her biri birer fenn-i hakikinin mevzûu ve muntehâbı olduklarından, İslâmiyet, fûnûn-i hakikiyyenin zübdesi olduğunu izhâr...*

*"Üçüncüsü: Her biri birer nev'in nümûnesi olduklarından, hıkkatte cârî olan kavânîn ve nevâmis-i İlâhiyyeye İslâmiyyeti tatbîk ve mutâbık olduğunu isbât -tâ o nevâmis-i fitriyyenin imdâdıyla İslâmiyyet neşvünemâ bulsun. Evet, bu hâsiyetle, din-i mübîn-i İslâm, sâir hevâ ve heves içinde muallâk ve medetsiz, ba'zen ıssık ve ba'zen zulmet veren ve çabuk tagayyüre yüz tutan dinlerden mümtâz ve serfirâzdır.*

*"Dördüncüsü: Her biri birer hakikatin nümûnesi olduklarından, efkârı hakaik cihetine tevcîh ve teşvîk ve tenbîh etmektir. Ezcümle: Kur'ân'da kasemle temeyyüz etmiş olan ecrâm-ı ulviyye ve süfliyyeyi tefekkürden gaflet edenleri dâimâ îkaz ederler. Evet, kasemât-ı Kur'ânîyye, nevm-i gaflette dalanlara kar'u'l-asâdır."<sup>1</sup>*

Evet, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân kasemlerle, tabiat ve ülfet gibi gaflet perdeleri arkasında hakikatleri gizlenmiş olan kainatın, o gizli hakikatlerine ve tılsımlarına zihinleri tevcîh ve

---

[1] Muhâkemât, 1. Makale, 1. Mukaddime, s. 11-12.

### ŞERH

hükmünde olan Güneş'e, semâ ve Arz'a yemîn ederek vahdâniyyet-i İlâhiyyeyi isbât edip, tılsım-ı kainatı keşfetmekte ve insanı ibâdet ve takvâya terğîb etmektedir. Şöyle ki:

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا **"Güneş'e ve onun nûruna yemîn olsun ki,"**<sup>1</sup>

وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا **"Güneş'e tâbi' olduğunda Ay'a yemîn olsun ki,"**<sup>2</sup>

وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا **"O Güneş'i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki,"**<sup>3</sup>

Aslında hılkat bakımından geceler, gündüzlerden evvel olduğu için; Kur'ân'da evvelâ gece, sonra gündüz bahsedilmektedir. Burada ise ana mevzû Güneş olduğu için evvelâ gündüzden bahsedilmiştir.

وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا **"O Güneş'i örttüğünde geceye yemîn olsun ki,"**<sup>4</sup>

Bu dört âyet-i kerîme Güneş'e ve onun nûruna, Ay'a, gündüze ve geceye yemîn etmekle berâber; esâs itibariyle onların Güneş'e bakan cihetlerini göstermekle, Güneş'in şu âlemdeki nizâmın merkezi ve zenbereği olduğunu ifâde etmektedir.

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.

[2] Tefsîr-i Kebîr.

[3] Tefsîr-i Kebîr.

[4] Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

hükmünde olan Güneş'e, semâ ve Arz'a yemîn ederek vahdâniyyet-i İlâhiyyeyi isbât edip, tılsım-ı kainatı keşfetmekte ve insanı ibâdet ve takvâya terğîb etmektedir. Şöyle ki:

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا **"Güneş'e ve onun nûruna yemîn olsun ki,"**<sup>1</sup>

وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّيَهَا **"Güneş'e tâbi' olduğunda Ay'a yemîn olsun ki,"**<sup>2</sup>

وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّيَهَا **"O Güneş'i parlatıp izhâr ettiğinde gündüze yemîn olsun ki,"**<sup>3</sup>

Aslında hılkat bakımından geceler, gündüzlerden evvel olduğu için; Kur'ân'da evvelâ gece, sonra gündüz bahsedilmektedir. Burada ise ana mevzû Güneş olduğu için evvelâ gündüzden bahsedilmiştir.

وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا **"O Güneş'i örttüğünde geceye yemîn olsun ki,"**<sup>4</sup>

Bu dört âyet-i kerîme Güneş'e ve onun nûruna, Ay'a, gündüze ve geceye yemîn etmekle berâber; esâs itibariyle onların Güneş'e bakan cihetlerini göstermekle, Güneş'in şu âlemdeki nizâmın merkezi ve zenbireği olduğunu ifâde etmektedir.

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.

[2] Tefsîr-i Kebîr.

[3] Tefsîr-i Kebîr.

[4] Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

*seni ve bu kainatı ehemmiyetli gayeler ve hikmetler için halketmiştir."*

Hem bu âyetler kainatın sâbit olmadığını, dâimî bir faaliyyetle gece gündüzün deverânı ile bütün mevcûdâtın bir nehir gibi aktığını bildirmekle; insanın zihnini kainatın tılsımına tevcih etmekte; *"Bu âlem ve içindeki mevcûdât nedir? Nereden gelip nereye gidiyorlar? Ve niçin durmuyorlar?"* suallerinin cevâbını düşünmeye sevk eder. Ve bu faaliyyetin unsurlarına kasem ederek, *"Elbette şu mevcûdâtı halk edip tahrîk eden Zâtın ehemmiyetli maksadları vardır. O da îmân ve ibâdettir. Hem burası bir misâfirhâne ve bir imtihân salonudur. Bu âlem ve insan başka bir bâki âleme doğru gitmektedir"* diye o suallerin cevâblarını ilhâm eder.

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَالْأَرْضِ وَمَا طَحْيَهَا

***"Semâya ve onu binâ eden Zât'a; Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki,"***<sup>1</sup>

Evvelki âyetlerde semâda en evvel nazara çarpan ve dünya sarayının lâmbası olan Güneş'e ve ona tâbi' olarak Ay'a, gece ve gündüze kasem ettikten sonra muhâtabın zihnini semâvâtteki sâir ecrâma ve semânın muntazam ve mevzûn hilkatine ve Arz'a ve onun hikmetle tefrîşine çevirerek azamet ve kudret-i îlâhiyyeyi ve vahdâniyyeti bu âyetlerle isbât eder.

Hem bu âyetlerde semâ hakkında ***"binâ etmek"*** tabirini kullanarak ve Arz'ın da ***"yayılıp döşenmesi"***nden bahsederek bu

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

*seni ve bu kainatı ehemmiyetli gayeler ve hikmetler için halketmiştir."*

Hem bu âyetler kainatın sâbit olmadığını, dâimî bir faaliyyetle gece gündüzün deverânı ile bütün mevcûdâtın bir nehir gibi aktığını bildirmekle; insanın zihnini kainatın tılsımına tevcih etmekte; *"Bu âlem ve içindeki mevcûdât nedir? Nereden gelip nereye gidiyorlar? Ve niçin durmuyorlar?"* suallerinin cevâbını düşünmeye sevk eder. Ve bu faaliyyetin unsurlarına kasem ederek, *"Elbette şu mevcûdâtı halk edip tahrîk eden Zâtın ehemmiyetli maksadları vardır. O da îmân ve ibâdettir. Hem burası bir misâfirhâne ve bir imtihân salonudur. Bu âlem ve insan başka bir bâki âleme doğru gitmektedir"* diye o suallerin cevâblarını ilhâm eder.

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَالْأَرْضِ وَمَا طَحْيَهَا

***"Semâya ve onu binâ eden Zât'a; Arz'a ve onu yayıp döşeyen Zât'a yemîn olsun ki,"***<sup>1</sup>

Evvelki âyetlerde semâda en evvel nazara çarpan ve dünya sarayının lâmbası olan Güneş'e ve ona tâbi' olarak Ay'a, gece ve gündüze kasem ettikten sonra muhâtabın zihnini semâvâtteki sâir ecrâma ve semânın muntazam ve mevzûn hilkatine ve Arz'a ve onun hikmetle tefrîşine çevirerek azamet ve kudret-i îlâhiyyeyi ve vahdâniyyeti bu âyetlerle isbât eder.

Hem bu âyetlerde semâ hakkında ***"binâ etmek"*** tabirini kullanarak ve Arz'ın da ***"yayılıp döşenmesi"***nden bahsederek bu

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.



## ŞERH

وَتَقْصِي وَمَا سَوَّيَهَا فَالْهَمَّهَا مُجَوِّزَهَا وَتَقْوِيَهَا

***“Nefse ve onu cihâzât ve hissiyyâtla hikmet ve adâlet içinde halk edip ona takvâsını ve günâhlarını ilhâm eden; yani hayr ve şer yollarını ona beyân ve tarîf eden Zât’a yemîn olsun ki,”***<sup>1</sup>

Bu âyetin evvelki âyetlerle münâsebeti şudur ki:

Sâni’-i Zülcelâl, cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini görmek ve göstermek ve kendini tanıttırmak ve sevdirmek için şu kainatı bir saray gibi halk edip kudretinin mu’cizeleriyle ve rahmetinin ihsânâtı ve hadsiz ni’metleriyle kainatı donattıktan sonra; bu gayelerin tahakkukuna medâr olacak, onun cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini görüp gösterecek, îmân ve ma’rifetle O’nu tanıyıp itâat ve ubudiyyetle O’nu sevecek ve kendini ona sevdirecek, hem hadsiz aczi ve nihâyetsiz fakrıyla kudret ve rahmetinin hazînelerini açacak nefis-i insanı halk etti. Ve bu vazifeleri îfâ etmesi için, onu esmâsının bütün cilverlerine mazhar, nakışlarına medâr ve kainata bir misâl-i musaggar sûretinde hikmet ve adâletle tesviye etti. Onu hadsiz cihâzât, letâif ve hissiyyâtla techîz etti. Öyle antika bir san’at ve bir kudret mu’cizesi yaptı ki, ahsen-i takvîm sûretini gösterdi. Fakat şu vaz’ıyetteki bir nefis, eğer bu cihâzâtını gaye-i hılkatine göre, ifrat ve tefrîttten uzak, sırât-ı müstakimde, emredildiği sûrette kullanırsa ancak bu hassas ve yüksek vazifeleri îfâ edebilir. Eğer sû-i isti’mâl ile kendi hevâ ve arzuları doğrultusunda kullanıp ifrat ve tefrît ile tecâvüz etse, cinâyeti de pek azîm olacaktır. Onun için onun

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

وَتَقْصِي وَمَا سَوَّيَهَا فَالْهَمَّهَا مُجَوَّرَهَا وَتَقْوِيَهَا

**“Nefse ve onu cihâzât ve hissiyyâtla hikmet ve adâlet içinde halk edip ona takvâsını ve günâhlarını ilhâm eden; yani hayr ve şer yollarını ona beyân ve tarîf eden Zât’a yemîn olsun ki,”** <sup>1</sup>

Bu âyetin evvelki âyetlerle münâsebeti şudur ki:

Sâni’-i Zülcelâl, cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini görmek ve göstermek ve kendini tanıttırmak ve sevdirmek için şu kainatı bir saray gibi halk edip kudretinin mu’cizeleriyle ve rahmetinin ihsânâtı ve hadsiz ni’metleriyle kainatı donattıktan sonra; bu gayelerin tahakkukuna medâr olacak, onun cemâl ve kemâl-i ma’nevîsini görüp gösterecek, îmân ve ma’rifetle O’nu tanıyıp itâat ve ubudiyyetle O’nu sevecek ve kendini ona sevdirecek, hem hadsiz aczi ve nihâyetsiz fakrıyla kudret ve rahmetinin hazînelerini açacak nefis-i insanı halk etti. Ve bu vazifeleri îfâ etmesi için, onu esmâsının bütün cilverlerine mazhar, nakışlarına medâr ve kainata bir misâl-i musaggar sûretinde hikmet ve adâletle tesviye etti. Onu hadsiz cihâzât, letâif ve hissiyyâtla techîz etti. Öyle antika bir san’at ve bir kudret mu’cizesi yaptı ki, ahsen-i takvîm sûretini gösterdi. Fakat şu vaz’ıyetteki bir nefis, eğer bu cihâzâtını gaye-i hılkatine göre, ifrat ve tefrîttten uzak, sırât-ı müstakimde, emredildiği sûrette kullanırsa ancak bu hassas ve yüksek vazifeleri îfâ edebilir. Eğer sû-i isti’mâl ile kendi hevâ ve arzuları doğrultusunda kullanıp ifrat ve tefrît ile tecâvüz etse, cinâyeti de pek azîm olacaktır. Onun için onun

---

[1] Tefsîr-i Kebîr.

## ŞERH

ermiştir. Bunun yolu da namazdır ki, ezân ve kametteki "**Hayye ale'l felâh**" buna işaret etmektedir.

Ammâ "**nefsi gizlemek**" ise; kendini unutmak, yani mâhiyyetinin acz ve fakr ve kusûrdan ibaret olduğunu unutmak. Hem vazife-i fitriyyesini unutmak; yani hizmette, ubudiyyette onu unutup, ücrette hatırlamak. Hem ölümünü unutmak; yani deve kuşu gibi başını gaflet ve sefâhet ve günâh toprağına gömüp, ölümünü düşünmeyerek, ölümü hep başkalarına vermek ve bu sebeblerle kendisini i'dâm-ı ebedîye ve helâke mazhar ederek ma'nen onu saklamaktır. İşte bunlarda hüsrâna uğramışlardır.

Evet, Sâni'-i Zülcelâl şu kainatı halk edip insanı o saraya da'vet ettikten sonra ve başta Resul-i Ekrem (asm) olarak bütün enbiyâ ile kainatın ve insanın yaratılış gayelerini onlara öğrettikten sonra, insanlar iki güruha ayrıldılar. Bu iki güruhun hâllerini ve âkibetlerini Müellif (ra) bu risâlede şu cümlelerle ifâde etmiştir ki, bunlar iş bu âyetlerin tefsîridir:

**"Birinci güruhu: Kendini tanımış ve akli başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: 'Bunda büyük bir iş var.' Hem anladılar ki, beyhûde değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. 'Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?' deyip düşünürken, birden o muarriif Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu işittiler. Anladılar ki, bütün esrârın anahtarları ondadır. Ona müteveccihen gittiler ve dediler:**

**" 'Esselâmü aleyke yâ eyyühe'l-Üstâd! Hakkan, şöyle bir muhteşem sarayın, senin gibi sâdık ve müdakkik bir muarriifi lâzımdır. Seyyidimiz sana ne bildirmişse lûtfen bize bildiriniz.'**

## ŞERH

ermiştir. Bunun yolu da namazdır ki, ezân ve kametteki "**Hayye ale'l felâh**" buna işaret etmektedir.

Ammâ "**nefsi gizlemek**" ise; kendini unutmak, yani mâhiyyetinin acz ve fakr ve kusûrdan ibaret olduğunu unutmak. Hem vazife-i fitriyyesini unutmak; yani hizmette, ubudiyyette onu unutup, ücrette hatırlamak. Hem ölümünü unutmak; yani deve kuşu gibi başını gaflet ve sefâhet ve günâh toprağına gömüp, ölümünü düşünmeyerek, ölümü hep başkalarına vermek ve bu sebeblerle kendisini i'dâm-ı ebedîye ve helâke mazhar ederek ma'nen onu saklamaktır. İşte bunlarda hüsrâna uğramışlardır.

Evet, Sâni'-i Zülcelâl şu kainatı halk edip insanı o saraya da'vet ettikten sonra ve başta Resul-i Ekrem (asm) olarak bütün enbiyâ ile kainatın ve insanın yaratılış gayelerini onlara öğrettikten sonra, insanlar iki güruha ayrıldılar. Bu iki güruhun hâllerini ve âkıbetlerini Müellif (ra) bu risâlede şu cümlelerle ifâde etmiştir ki, bunlar iş bu âyetlerin tefsîridir:

**"Birinci güruhu: Kendini tanımış ve akli başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acâiblere baktıkları zaman dediler: 'Bunda büyük bir iş var.' Hem anladılar ki, beyhûde değil, âdî bir oyuncak değil. Onun için merâk ettiler. 'Acabâ tılsımı nedir? İçinde ne var?' deyip düşünürken, birden o muarriif Üstâdın (asm) beyân ettiği nutkunu işittiler. Anladılar ki, bütün esrârın anahtarları ondadır. Ona müteveccihen gittiler ve dediler:**

**" 'Esselâmü aleyke yâ eyyühe'l-Üstâd! Hakkan, şöyle bir muhteşem sarayın, senin gibi sâdık ve müdakkik bir muarriifi lâzımdır. Seyyidimiz sana ne bildirmişse lûtfen bize bildiriniz.'**